

Kaikuja Saamenmaalta

Saamelaiskysymys suomalaismediassa vuonna 1971

Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurihistoria
Pro gradu -tutkielma
Niina Siivikko
Kesäkuu 2015

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

SIIVIKKO, NIINA: Kaikuja Saamenmaalta. Saamelaiskysymys suomalaismediassa 1971

Pro gradu -tutkielma, 99 s.

Kulttuurihistoria

Kesäkuu 2015

Pro gradu -tutkielma käsittelee saamelaiskysymystä suomalaisessa valtamediassa ja aikalaikirjallisuudessa vuonna 1971. Päälähteinä toimivat *Helsingin Sanomat* sekä Yleisradion televisio- ja radio-ohjelmat. Lähteistä on rajattu pois pohjoiset sanomalehdet ja saamelaisradio, sillä niillä ei ole ollut juuri lainkaan näkyvyyttä ja vaikutusta juuri valtakunnalliseen päätöksentekoon tai enemmistön mielikuviin saamelaisista.

Vuosi 1971 on valittu tutkielman kiintopisteeksi, koska se tarjoaa läpileikkauksen useista tärkeistä saamelaiskysymyksistä. Niistä raportoiminen ja raportoimatta jättäminen valtamediassa nousi tutkielman keskeiseksi teemaksi. Vuosi 1971 toimi eräänlaisena vedenjakajana saamelaisille, sillä sen aikana kovaa vauhtia suomalaistumassa ollut, 1960-luvulta lähtien taas hiljalleen voimistunut saamelaiskulttuuri kääntyi näkyvästi kohti uutta heräämistään ja niin sanottua saamelaisrenessanssia. Vuoden aikana nuori, suomalaisyhteiskunnan kouluttama, radikaalimpi saamelaisliike astui esiin vaatimaan Suomen saamelaisille yhtäläisiä oikeuksia valtaväestön kanssa. Vuoden keskeisimpiä tapahtumia olivat saamelaisille runsaasti näkyvyyttä tuonut Kalevalaseuran järjestämä saamelaiskulttuurin viikko, myöhemmin vuosina saamelaisille tärkeäksi muodostunut, valtioneuvoston asettama saamelaiskomitea sekä syksyllä perustettu, vuoden mittaan toistuvasti keskusteluissa mukana ollut Suomen saamelaisten keskusjärjestö, jonka toiminta ei koskaan kuitenkaan edennyt perustamiskokousta pidemmälle.

Tutkielmassa keskitytään ennen kaikkea saamelaisten representaatioihin suomalaismediassa eli siihen, millaisina saamelaiset esitettiin valtaväestön käytössä olleessa mediassa ja missä määrin saamelaiset pääsivät itse ääneen. Voidaan todeta, että suomalaismedian saamelaismyönteisyydestä huolimatta jäivät saamelaisten representaatiot heidän omissa asioissaan suomalaisia vähäisemmiksi. Valtamedian käsittelyyn keskusjärjestötoiveiden lisäksi nousivat erityisesti perinteisiä elinkeinoja kohdanneet vaikeudet ja saamenkielisen opetuksen tarve. Tutkielmassa käydään lisäksi tarkemmin läpi lehtikirjoituksissa tehtyjä sanavalintoja ja niissä näkyviä asenteita saamelaisia kohtaan, erityisesti sympatiaa, mutta myös holhoavaa isällisyyttä. Tarkastelun kohteena ovat myös stereotyyppit ja saamelaisten moninaisuus: etenkin sanomalehdissä sorruttiin usein eksoottisiin stereotyyppioihin, mutta myös saamelaiset pyrkivät esittämään itsensä strategisesti yhtenä kansana, vaikka saamelaisuuden sisäinen kirjo oli laaja. Lisäksi pohditaan, millä tapaa keskustelussa hahmotettiin rotusyrjintä ja kolonialismi yhteydessä saamelaiskysymykseen, sekä millaisina saamelaisradikaalit esitettiin valtamediassa.

Asiasanat: saamelaisuus, 1970-luku, representaatio, alkuperäiskansat, etniset ryhmät, vähemmistöt, toiseus

Kaikuja Saamenmaalta

Saamelaiskysymys suomalaismediassa vuonna 1971

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimusongelma ja käsitteet	1
1.2 Lähdeaineisto	7
1.3 Tutkimuskirjallisuus ja metodit	10
2. Vuosi 1971 vedenjakajana.....	13
2.1 Saamelaisliikkeen synty vuoteen 1971 mennessä.....	13
2.2 Vuoden 1971 tapahtumat ja uutisointi.....	19
3. Mistä puhuttiin, jos puhuttiin saamelaisista.....	29
3.1 Etniset vähemmistöt valtamediassa: kuka pääsee ääneen?.....	29
3.2 Mitkä teemat nousivat esille.....	37
3.3 Mitkä teemat jäivät piiloon.....	44
4. Miten puhuttiin, kun puhuttiin saamelaisista	49
4.1 Sanavalinnat saamelaisaiheissa.....	49
4.2 Stereotyyppinen saamelainen, strateginen saamelaisuus	57
4.3 Kolonialismia ja rotusortoa.....	70
4.4 Nuoret radikaalit – uusi saamelaisliike	77
Lopuksi	86
Lähdeluettelo	91

1. Johdanto

1.1 Tutkimusongelma ja käsitteet

Pro gradu -tutkimukseni aiheena ovat saamelaiskulttuurin ja uudenlaisen, valtaväestön kanssa yhtäläisiin oikeuksiin pyrkineen radikaalimman saamelaisliikkeen nousu 1960–70-lukujen vaihteessa ja se, kuinka tämä noteerattiin suomalaisessa valtamediassa. Ajallisesti keskityn tutkimuksessani vuoteen 1971, sillä se oli saamelaisasioiden kannalta varsin tapahtumarikas. Vuoden aikana otettiin useita merkittäviä edistysaskeleita sekä poliittisen järjestäytymisen että oman kulttuurin arvostamisen saralla. Tutkin sitä, millainen oli vuoden 1971 saamelaiskuva suomalaislehdissä.

Tutkimusongelmani on: Miten saamelaiset ja saamelaiskulttuuri esitettiin valtamedioissa vuonna 1971? Missä määrin saamelaiset itse pääsivät ääneen ja millaisiin asioihin liittyen? Vastasiko suomalaismediassa esitetty saamelaiskuva saamelaisten omia käsityksiä kansastaan? Miten saamelaisten parissa herännyt radikaalimpi poliittinen aktiivisuus ja arvostus omaa kulttuuria kohtaan näkyivät?

Tärkeänä tavoitteena pidän sitä, että tutkimuksessani kulkee jatkuvasti mukana myös saamelaisten oma ääni, vaikka se lähteissä saattaakin jäädä vaimeaksi. Olen pyrkinyt aineistonvalinnassani nostamaan esille saamelaisten itse tuottamaa materiaalia ja näin ollen näyttämään myös saamelaiset aktiivisina toimijoina. Tutkin, missä määrin saamelaisasioihin on valtamediassa kiinnitetty huomiota ja miten niihin on reagoitu. Huomionarvoista siis on se, että tutkimukseni käsittelee eräällä tapaa ainoastaan kaikuja siitä, kuinka keskustelua on käyty Lapissa huomattavasti valtamediassa käytyä runsaammin ja kiivaammin. Keskityn kaikuihin siksi, että valtaapitävä enemmistökin kuuli vain niitä.

Yhtenä tärkeimmistä toistuvista teemoista vuonna 1971 oli useilla saamelaisilla ollut tarve saada Suomen saamelaisille oma yhteinen keskusjärjestö. Sellainen vuoden aikana myös saatiin, vaikka sen toiminta ei lopulta perustamiskokousta pidemmälle edennytäkään. Ajatus keskusjärjestöstä jakoi saamelaisia ja herätti paljon keskustelua ”nuorista radikaaleista”. Tähän liittyen pohdin myös sitä, millaisena yhtenäisenä ryhmänä saamelaiset esittivät itse itsensä ja millaisena taas

suomalaiset heidät näkivät. Saamelaisten retoriikassa alkoi toistua vahva määritelmä kaikista saamelaisista yhtenä kansana, mutta kansan sisällä oli yhteisten tarpeiden lisäksi samalla kuitenkin myös erilaisia ryhmiä, joilla oli erilaisia toiveita ja näkemyksiä tulevaisuuden suhteen: miten nämä sisäiset erot ja yhtäläisyydet näkyvät aineistossani?

Vuonna 1971 järjestettiin useita merkittäviä saamelaisiin liittyviä tapahtumia, kuten esimerkiksi alkuvuodesta 1971 Lapissa järjestetty saamelaiskulttuurin viikko, jonka yhteydessä oli runsaasti erilaista ohjelmaa. Kulttuuriviikon yhteydessä julkaistiin myös Kalevalaseuran saamelaisaiheinen vuosikirja ja kouluja varten opetuksen tueksi saamelaistietoa sisältänyt vihkonen. Alkusyksystä 1971 taas kokoonnuttiin eri maiden saamelaisten voimin Ruotsin Jällivaaraan seitsemänteen yhteiseen saamelaiskonferenssiin, jossa hyväksyttiin kaikkien saamelaisten yhteinen kulttuuripoliittinen ohjelma. Valtaväestön keskuudessa tunnetulta saamelaisitaiteilija Nils-Aslak Valkeapäältä ilmestyi suomalaisille suunnattu *Terveisiä Lapista* -pamfletti saamelaisten asemasta. Saamelaisasiat nousivat käsittelyyn myös lehdistössä, josta valitsin lähenteiksi *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Kuvalehden*. Yleisradio lähetti vuoden aikana useita saamelaisia käsitteleviä ohjelmia televisiosta ja radiosta. Lisäksi saamelaisasioita käsiteltiin useissa erilaisissa seminaareissa, joista taas uutisoitiin *Helsingin Sanomissa*.

Rakenteellisesti tutkielmani etenee siten, että ensimmäisessä käsittelyluvussa syvennyn vuoteen 1971 ja sen merkittävyyteen saamelaisasioissa. Taustoitan vuoden ensin käymällä läpi saamelaiskulttuurin suomalaistumista ja stigmatisoitumista toisesta maailmansodasta lähtien, sekä uudenlaisen oman kulttuurin arvostuksen nousua 1960-luvulta lähtien. Tämän jälkeen käyn läpi yksityiskohtaisemmin vuoden 1971 saamelaisiin liittyviä tapahtumia ja niiden uutisointia. Toisessa käsittelyluvussa tarkastelen aineistojeni lähiluennan kautta sitä, mitä puhuttiin, jos saamelaisista jotain valtamediassa puhuttiin. Pohdin, kuka saamelaisaiheista puhuessa sai puheenvuoron, mitkä asiat nousivat käsittelyyn ja mikä jäivät vähemmälle huomiolle. Kolmannessa käsittelyluvussa keskityn siihen, miten saamelaisista puhuttiin, silloin kun heistä puhuttiin. Tutkin sitä, millaisia sanavalintoja saamelaisista kirjoittaessa käytettiin. Syvennyn myös siihen, millaisia stereotyyppioita saamelaisiin liitettiin sekä millä tavoin ja mistä syistä hyvinkin moninainen saamelaisyhteisö esitettiin yhtenä yhtenäisenä kansana. Sen jälkeen tut-

kin, millä tavoin vuonna 1971 keskusteluissa paljon esillä olleet rotusorron ja kolonialismin teemat liitettiin myös saamelaisiin. Viimeisenä pohdin, minkälaisena uusi saamelaisliike ja sen äänitorvina toimineet ”nuoret radikaalit” nähtiin valtamediassa.

Tutkimukseni sijoittuu monitieteiselle saamentutkimuksen kentälle, josta löytyy runsaasti enemmän tai vähemmän limittäisiä erilaisia tutkimusaloja. Saamentutkimus on osa alkuperäiskansatutkimusta, johon taas liittyvät tiiviisti kolonialismin jälkiä tutkivat ja sen rakenteita purkamaan pyrkivät jälkikolonialismi¹ sekä dekolonisaatio. Saamentutkimusta tehdään kiihtyvässä määrin, mutta sille on edelleen suuri tarve, erityisesti yhteisön sisältä lähtevälle tutkimukselle. Saamelaisia on toki tutkittu jo kauan, mutta lähinnä yhteisön ulkopuolelta ja toiseuttaen.

Tutkimuksiini liittyvistä käsitteistä on mielestäni ehdottomasti tärkein itse saamelaisuuden käsite. Pettävän yksinkertaiselta ensin vaikuttavan määritelmän monimutkaisuus on vain lisääntynyt nykypäivää kohti tultaessa. Saamelaisten määrää on vaikea laskea, sillä 1900-luvun kiihtyneen suomalaistumisen seurauksena ovat entiset määrittelytavat jääneet kestävämmiksi. Saamelaiseksi yleensä ajateltava henkilö voi asua Saamenmaalla², puhua jotakin jäljellä olevista yhdeksästä saamen kielestä, harjoittaa elinkeinonaan jotakin perinteisistä saamelaisammateista tai kuulua johonkin vanhoista saamelaisuudesta. Voi myös olla, ettei täytyä syystä taikka toisesta näistä ehdoista yhtään, mutta kokee silti itsensä saamelaiseksi. Itseidentifikaatio onkin noussut saamelaiskäräjien saamelaismääritelmässä³ hallitsevimaksi tekijäksi, mutta sen lisäksi laissa oletetaan, että tietynlainen kielen tai asiakirjojen avulla todistettava suhde saamelaisuuteen on olemassa. Itseidentifikaatio ei kuitenkaan yleisesti alkuperäiskansojen parissa mer-

---

¹ Rauna Kuokkanen huomauttaa jälkikolonialismin käsitteen olevan sinänsä ongelmallinen, että kolonisaatioprosessit ovat edelleen käynnissä. Kuokkanen 2007, 144–145.

² Saamenmaahan eli Sápmiin kuuluu pohjoisia kuntia Ruotsista, Suomesta, Norjasta ja Venäjältä. Niissä on perinteisesti asunut suurin osa saamelaisista. Suomessa Saamenmaahan kuuluvat Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kunnat, sekä Sodankylän kunnan pohjoisosa. Nykyään tosin suuri osa Suomen saamelaisista asuu Helsingissä. Ks. esim. Seurujärvi-Kari 2011a, 14.

³ Saamelaiskäräjälaki määrittelee sen, keillä on oikeus saamelaiskäräjävaaleissa äänestää. Se on siis vain yksi tavoista määritellä saamelaisuus, mutta yleensä sitä pidetään virallisimpana. Iso osa saamelaisista ei vaaliluetteloissa ole rekisteröitynyt, joten sitä kautta ei saamelaisten kokonaisuutta voi luotettavasti laskea. Saamelaisnuorten johtaja: Kompromissi kelpaa saamelaisille, miksei suomalaisille? *Yle Sápmi* 8.10./17.10.2014.

kitse sitä, että yksilö voisi itsenäisesti päättää kuulumisestaan etniseen yhteisöön, vaan siihen vaaditaan myös ryhmän hyväksyntä.⁴ Suomen saamelaisryhmiksi luetellaan yleensä etenkin kielten perusteella pohjoissaamelaiset, inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset. Elinkeinojen perusteella voidaan puhua taas esimerkiksi porosaamelaisista tai kalastajasaamelaisista.

Uusimmassa saamelaiskäräjälakiehdotuksessa⁵ nostettiin mukaan myös sukusihteitten kautta omaksuttu ja ylläpidetty yhteys saamelaiskulttuuriin. Asuntolakuiluissa suomalaistunut sukupolvi menetti kielensä suurelta osin, minkä seurauksena moni jätti opettamatta saamea lapsilleen. Kieli on monelle olennainen osa saamelaista identiteettiä ja ensimmäisenä saamelaiseksi itsensä luokittelevalta kysytäänkin, osaako tämä saamea. Kysymys voidaan kokea tarpeellisena esittää, vaikka tiedettäisiin, että tämän vanhemmatkin olisivat syntyneet saamelaisperheisiin – niin yleinen ilmiö kielen katoaminen on. Toisaalta tuskin kukaan kokee, että henkilö, jolla on täysin suomalaiset sukujuuret, mutta joka syystä tai toisesta puhuu sujuvasti saamea, on saamelainen – tosin esimerkiksi kolttalaki antaa myös kolttien puolisoille äänestysoikeuden kolttien luottamusmieheissä. Nykyään ongelmallista määrittelyssä on myös se, että saamelaisista suuri määrä asuu Saamenmaan ulkopuolisissa kaupungeissa, joissa saamenopiskelu on hankalaa tai jopa mahdotonta, perinteisten elinkeinojen harjoittamisesta puhumattakaan.

Tutkimusaineistossani ei vielä niinkään koettu tarpeelliseksi määritellä sitä, kuka on tai ei ole saamelainen, sillä sitä pidettiin etenkin valtamediassa jossain määrin itsestäänselvyytenä.⁶ Koettiin kenties, ettei minkäänlaisia välimuotoja ollut, sillä se auttoi luomaan yhteistä yhden kansan identiteettiä ja siten ajamaan omia asioita eteenpäin suurempana, vaikutusvaltaisempana ryhmänä.⁷ Saamelaismäärittelmä oli vaihdellut Saamenmaan eri valtioissa. Suomessa oli painotettu alusta

---

⁴ Ks. esim. Virtanen, Kantonen ja Seurujärvi-Kari 2013, 17.

⁵ Eduskunta jätti ehdotuksen uudeksi saamelaiskäräjälakiksi pöydälle ja saamelaisten kauan toivoman ILO 169 -sopimuksen ratifioimatta keväällä 2015. Saamelaiskäräjät ovat toivoneet YK:n apua tilanteen ratkaisemiseen. Suomen saamelaiskäräjät pyytää YK:lta kansainvälistä apua – ”Olemme erittäin pettyneitä Suomen valtioon”, *Yle Sápmi* 28.4.2015.

⁶ Poikkeus tosin olivat inarinsaamelaiset, jotka laskettiin 1900-luvun alkupuolelta lähtien usein tilanteesta riippuen joko suomalaisiin tai pohjoissaamelaisiin. Ks. esim. Lehtola 2012, 209–213.

⁷ Ks. esim. Valkonen 2010, 308. Puhun tästä etenkin luvussa 4.2.

asti kielen merkitystä, kun taas esimerkiksi Ruotsissa pidettiin saamelaisena ai-noastaan porosaamelaisia.⁸ Tuoreessa Giellagas-instituutin tutkimuksessa todet-tiin, että *Yle Sápmi*n uutisten kommenttiketjut päättyivät aiheesta riippumatta aina siihen, kuka oikeastaan onkaan saamelainen.⁹ Saamelaisuuden määrittelemi-
sestä on nykyään siis muodostunut entistä kiistanalaisempaa. Tutkimuksessani identifikaation ongelmallisuutta olennaisempaa on kuitenkin se, millaiseksi saa-melaisuus koettiin sekä saamelaisten että suomalaisten osalta. Miten sitä määri-teltiin ja mitä pidettiin itsestään selvänä? Lähdeaineistossani puhutaan tasapuo-lisesti sekä saamelaisista että lappalaisista, mutta itse käytän vain nimitystä saa-melainen, ellei asiayhteys toisin vaadi.¹⁰

Käsitteistä tarkempaa määrittelyä vaatii myös kolonialismi tämän tutkimuksen taustoittamisen yhteydessä, sillä saamentutkimusta tehdessä on vaikea olla ot-tamatta minkäänlaista kantaa siihen, onko saamelaisia kolonisoitu ja millaisia vai-kutuksia sillä on mahdollisesti ollut. Irja Seurujärvi-Kari määrittelee kolonialismia teoksessa *Saamentutkimus tänään* (2011):

Kolonialismiksi voidaan kutsua tilannetta, jossa vallitsee epäsym-metrinen ja epätasa-arvoinen suhde alkuperäiskansan ja enemmistö-n välillä, vaikka se tapahtuu yhdessä ja samassa maassa, mutta erilaisten kansojen välillä. Tässä tilanteessa kolonisoituja koskevista asioista päättävät vallassa oleva eli kolonisoijat, jotka ovat varmoja omasta ylemmyydestään ja jotka ovat määritelleet, mikä on tärkeää kolonisoiduille.¹¹

Itse koen, että saamentutkimuksessa on suositeltavaa lähteä liikkeelle jälkikolo-nialistisen teorian tarkastelun kautta, sillä syrjivät ja vaijentavat rakenteet ovat niin vahvasti kaikessa läsnä, ettei niitä voi olla huomioimatta. Joel Kuortti toteaa *Ko-lonialismin jäljissä* (2007) jälkikoloniaalisen teorian paljastavan nykyhetken val-lankäyttöä.¹² Siten omaakin tutkimustani tehdessä pohdin, miten vallankäyttö läh-deaineistoissani näkyy. Tulee kuitenkin muistaa, että kolonialismiteorioiden so-veltuvuutta saamentutkimukseen on myös kritisoitu liian radikaaleina.¹³ Seuraan pääsääntöisesti Veli-Pekka Lehtolan neuvoa siitä, että kolonialismin käsitteeseen

---

⁸ Ks. esim. Nickul 1970, 267–269. Näin ollen poronhoidosta luopuvien katsottiin luopuvan myös saamelaisuudesta.

⁹ Nettikeskustelut päättyvät saamelaismääritelmään, oli uutinen mikä tahansa, *Yle Sápmi* 22.11.2014.

¹⁰ Puhun nimitysten merkityksestä enemmän luvussa 4.1.

¹¹ Seurujärvi-Kari 2011a, 23.

¹² Kuortti 2007, 15.

¹³ Seurujärvi-Kari viittaa Matti Enbusken ja Maria Lähteenmäen käsityksiin siitä, että kolonialismi saamelaisia kohtaan on liian jyrkkä ja vääristynyt tulkinta. Seurujärvi-Kari 2011a, 27–28.

tulisi suhtautua ennen kaikkea hyödyllisenä välineenä ja lähestymistapana myös saamentutkimuksessa, mutta siihen ei tulisi suhtautua liian yksinkertaistetusti ja asettaa suomalaisia ja saamelaisia vain alistajien ja alistettujen rooleihin.¹⁴ Hän myös korostaa saamelaisten omia mahdollisuuksia aktiivisina toimijoina. Tämä on myös yksi tutkimukseni tavoitteista: tarkastelen, missä määrin saamelaiset pyrkivät ja pääsivät vaikuttamaan Saamenmaan ulkopuolella aktiivisina toimijoina.

Tärkeitä huomioitavia käsitteitä saamentutkimuksessa ovat myös toiseus ja representaatio: miten suomalaisväestö on käsitellyt saamelaisia itsestä poikkeavana, toisena, vieraana ja eksoottisena? Toiseus on ennen kaikkea nähtyjä eroja itsestä, todellisia tai kuviteltuja.¹⁵ Identiteetti rakentuu eroina toisiin. Miten sekä suomalaiset että saamelaiset ovat esittäneet ja rakentaneet saamelaisuutta lähteissäni? Saamelaisten näkeminen eksoottisena vahvistaa sitä, millaista suomalaisuus sitten on, mitä normaali on vastakohtana eksoottiselle. Ongelmaksi tämä muodostuu, kun saamelaisia ei kyetä enää näkemään eksoottisuuden roolin ulkopuolella ja stereotypioihin sopimattomat piirteet ohitetaan. Lisäksi suomalaisuuskin on samalla vahvasti yleistetty konstruktio.

Representaatioita tutkiessa taas tarkastellaan sitä, miten asioiden taustalla olevat tekijät rakennetaan tekstiin näkyviksi. Representaatio ei ole objektiivista, sillä joku tekee taustalla valinnat siitä, mistä näkökulmasta ja millä tavoin asiat esitetään, kuka pääsee esille ja missä valossa. Valtaväestöllä on usein valtiollisen päätöksenteon ja valtamedioiden kautta käytössään ensimmäinen ja viimeinen sana siihen, millaisia eroja vähemmistöön tehdään ja miten. Toiseuden purkaminen ja representaatioiden analysoiminen on myös yksi osa jälkikolonialistista teoriaa. Vähemmistöjen representaatioiden merkitys juuri korostuu niiden vähäisen määrän takia. John Fiske esimerkiksi huomauttaa, että representaatio on kontrollia.¹⁶ Representaatioita hallitseva kontrolloi niiden kautta niitä ryhmiä, joita esitellään.

---

¹⁴ Lehtola 2012, 16–17.

¹⁵ Kaartinen 2004, 23.

¹⁶ Fiske (1993) 2003, 152.

1.2 Lähdeaineisto

Lähteitä valitessani olen halunnut keskittyä niihin, jotka ainakin teoriassa olivat valtaväestön enemmistön käytettävissä. Aineistoa rajatessani olen pitänyt mielessäni siis sekä valtaväestön tavoittamisen mahdollisuudet että myös laadukkuuden ja uskottavuuden. Saamelaisasioita käsiteltiin vuonna 1971 pohjoisen lehdissä (kuten *Lapin Kansassa* ja *Kalevassa*) huomattavasti Etelä-Suomen lehtiä enemmän, mutta niiden artikkelit tavoittivat vain todella pienen ja ennen kaikkea suhteellisen vaikutusvallattoman osan väestöä. Olen valinnut lähteet siten, että pääpainoni on ollut sellaisessa mediassa, joka tavoitti suuremman, valtaa pitävän väestön ja juuri sillä alueella, jossa saamelaisia koskevat päätökset lopulta tehtiin ja kuva heistä suurelle yleisölle muodostettiin.¹⁷ Tärkeimmäksi lähteekseni valtamediassa käsiteltyihin saamelaisasioihin olen valinnut *Helsingin Sanomat*¹⁸ ja Ylen televisio- ja radio-ohjelmat vuodelta 1971, joista hedelmällisimpiä ovat ne muutamat saamelaisten oikeuksia käsittelevät ajankohtaisohjelmat, joissa he ovat olleet mukana työryhmissä asti.¹⁹ Lisäksi olen valinnut mukaan aikakauslehdistä *Suomen Kuvalehden*. Etenkin lehtiaineistostani täytyy muistaa, että vaikka esimerkiksi *Helsingin Sanomiin* olisi haastateltu saamelais-takin, on lopullisen valinnan uutiseen sisällytetyistä asioista ja siinä käytetyistä sanavalinnoista etenkin otsikkotasolla tehnyt aina suomalainen toimittaja ja toimitus. Toisaalta Veli-Pekka Lehtola toteaa, että Yleisradio ja muu julkinen sana olivat tuolloin saamelaismyönteisiä.²⁰

Aikalaiskirjallisuuteni on pääosin ilmestynyt tai tuotettu vuonna 1971. Silloin ilmestyi muun muassa Kalevalaseuran ja Samuli Aikion 48-sivuinen vihkonen *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin*, joka oli tarkoitettu kouluihin opetuksen tueksi saamelaiskulttuurin viikolla. Samuli Aikiota haastateltiin myös vuonna 1971 *Helsingin Sanomiin* toisinaan saamelaismielipidettä kaivattaessa. Hän työskenteli

---

¹⁷ Tarkoitan ennen kaikkea lainsäädöllisiä päätöksiä ja valtaa. Saamelaisia koskevia päätöksiä tehtiin enemmän paikallistasolla, mutta valtiovallan tunnustamat oikeudet kieleen, kulttuuriin ja maahan ovat lopulta merkitykseltään suurempia.

¹⁸ Sari Pietikäinen kertoo väitöskirjassaan *Discourses of Differentiation* (2000) valinneensa omaksi päälähteekseen *Helsingin Sanomat* siksi, että se on johtava, laadukkaana pidetty ja laajalti arvostettu sanomalehti, jolla on käytössään suuri määrä resursseja. Pyrin omia lähteitäni rajatessani samaan suuntaan. ”*Helsingin Sanomat* was selected since it is the largest Finnish daily, regarded as the leading quality newspaper and widely respected.” Pietikäinen 2000, 15.

¹⁹ Käyttämäni lehtiartikkelit sekä televisio- ja radio-ohjelmat on listattu lähdeluettelooni erikseen.
²⁰ Lehtola 2005, 29.

tuolloin Helsingin yliopistossa kansatieteen assistenttina ja oli mukana toimittamassa *Sápmelaš*-lehteä.²¹ Vihkonen toimitettiin kouluihin saamelaiskulttuuriviihkon yhteydessä ja sen käyttötarkoituksin oli ilmeisesti toimia apumateriaalina juuri tuona ajanjaksona, mutta esipuheessa ”opettajien, kerhonjohtajien ja yhdistysaktivistien” käyttävän tarjottua saamelaistietoa myöhemminkin.²² Tiedossani ei ole, onko *Saamelaistietoa*-vihkosta myös käytetty opetuksessa tuolloin tai myöhemmin (tai mitä saamelaisista ylipäätään kouluissa on opetettu, jos mitään), mutta sen suurin anti tutkimukselleni onkin siinä, että se on kirjoitettu tarkoituksena tuoda saamelaistietoa suomalaisille käytännössä suoraan saamelaisilta (Samuli Aikion toimiessa välittäjänä). Matti Kuusen esipuhekin on otsikoitu ”Mitä jokaisen suomalaisen on tiedettävä saamelaisista”.²³ Saamelaistietoa ei vielä yli 40 vuotta myöhemminkään ole kouluissa juuri saatavilla²⁴, joten vihkonen tuntuu edelleen hyvin merkittävältä.

Suurin osa vihkosesta on kuvia edellisvuonna ilmestyneestä suomalaisen saamenystävän Karl Nickulin kirjasta *Saamelaiset kansana ja kansalaisina* (1970), mutta mukana on myös tietoa saamelaiskulttuurista ja saamelaisten historian vuosilukuja. Vihkosen loppuun on vielä listattu ”hyviä yleisteoksia” saamelaisista, mukana myös tuo mainittu Karl Nickulin teos, joka toimii myös yhtenä alkuperäislähteistäni. Vaikkei sitä julkaistukaan vuonna 1971, kuten lähteistäni melkein kaikki muut²⁵, se oli silti vuoden mittaan näkyvästi keskusteluissa mukana ja sitä pidettiin erityisen ansioituneena teoksena sekä suomalaisten että saamelaisten suunnalta.²⁶ Siksi olen valinnut sen mukaan myös yhdeksi alkuperäislähteistäni aikaisemmasta julkaisuvuodesta huolimatta. Karl Nickul oli tunnettu (etenkin koltta-)saamelaisten asiantuntija ja puolestapuhuja. Hän kirjoitti useita saamelaisaiheisia teoksia ja toimi aktiivisesti Lapin Sivistysseurassa ja yhteispohjoismaisessa saamelaistyössä. Tämän lisäksi hän auttoi lahjakkaita saamelaisnuoria lisäkoulutuksen ja esimerkiksi kesätöiden pariin.²⁷

---

²¹ Alun perin kirjoitusasu oli *Sábmelaš*.

²² *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin* 1971, 3.

²³ *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin* 1971, 3.

²⁴ Selvitys: Koulukirjat levittävät stereotyyppioita, *Yle Sápmi* 14.10.2014. Aikion vuonna 1992 kirjoittama *Olbmot ovdal min* oli ensimmäinen saameksi kirjoitettu saamelaishistorian tutkimus.

²⁵ *Saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma* hyväksyttiin Jällivaaran saamelaiskonferenssissa vuonna 1971, mutta se pystyttiin julkaisemaan painettuna vasta 1974.

²⁶ Korhonen: Lappalainen elämänmuoto: yksioikoinen kuvamme kaipaa avartamista, HS 28.3.1971.

²⁷ Ks. esim. Lehtola 2005, 15.

Yhtenä tärkeimmistä lähteistäni saamelaisnäkökulmaan ja koko tutkimukseni innoittajana kulkee mukana Nils-Aslak Valkeapään *Terveisiä Lapista* -pamfletti.²⁸ Valkeapää toimi yhtenä uuden, koulututtuneen saamelaissukupolven näkyvimmistä edustajista. Hän oli ”saamelaisten Sibelius ja Shakespeare”²⁹, monilahjakkuus, joka muistetaan sekä laulajana, kuvataiteilijana, runoilijana että kirjailijana. Mikä tärkeintä, hänet tunnettiin hyvin myös saamelaisalueen ulkopuolella jo vuonna 1971: hänellä oli ainakin teoriassa jonkinlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa esimerkiksi suomalaisten mielikuviin saamelaisista ja siihen hän myös pyrki. Valkeapää puhui pamfletissaan vahvoin sanankääntein rotusorrosta Suomessa ja maailmalla sekä pyrki purkamaan suomalaisväestön stereotyyppioita saamelaisista. Pamfletti suunnattiin suoraan suomalaisille – otettiinko se myös vastaan? Luettiin sitä, reagoitiinko siihen?³⁰ Siinä missä Kalevalaseuran ja Nickulin teokset käsitelivät asiantietoa saamelaisista, toi Valkeapää pamfletissaan vahvasti esiin myös tunnepuolen, mutta ei suinkaan jäänyt siihen: Valkeapää käytti runsaasti erilaisia lähteitä sekä saamelaisten historiaan että alkuperäiskansojen kohteluun liittyen. Valkeapää viljeli tehokeinoinaan lähinnä ironiaa, josta huokui kyllä turhautuminen, mutta sävy oli silti suhteellinen rauhallinen.

Toinen saamelaisten näkökulmaa merkittävässä määrin esille tuonut lähde oli *Saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma* (1971/1974), joka hyväksyttiin ja julkaistiin Jällivaaran seitsemännen pohjoismaisen saamelaiskonferenssin yhteydessä elokuussa 1971. Sen merkitys saamelaisille oli valtava. Siinä summattiin yhdessä saamelainen identiteetti, kolonisoiduksi koettu menneisyys, ahtaalle ajettu nykyhetki sekä valtiovalloilta vaadittavat toimet saamelaisten tulevaisuuden turvaamiseksi. Sekä Valkeapään pamfletti että saamelaiskonferenssin julistus vaativat siis yhteisen identiteetin julistamisen lisäksi valtioilta runsaasti konkreettisia, huolella yksilöityjä toimenpiteitä saamelaisten aseman parantamiseksi.

Vuoden 1971 aikana ilmestyi Pohjola-Nordenin pohjoiskalottikomitean kokoamana teos *Lappi tänään*, johon oli koottu artikkeleita eri alojen asiantuntijoilta.

---

²⁸ Valkeapään julkaisumuodokseen valitsemasta pamfletista käytiin alkuvuodesta 1971 ainakin *Helsingin Sanomissa* kiivasta keskustelua. Julkaistujen pamflettien määrän kerrottiin muutaman vuoden sisällä lisääntyneen huomattavasti ja pohdittiin, mihin kirjallisuuden osa-alueeseen pamfletit eli ”raportoiva kirjallisuus” tulisi luokitella ja miten ne tulisi huomioida eri kirjallisuuspalkintoja jakaessa. Potosiko pamfletti palkintojen väliin, HS 31.1.1971.

²⁹ Saamenmaan ääni kuuluu viimein, *Aviisi* 03/2013.

³⁰ En valitettavasti saanut Otavalta tietoa siitä, minkä verran pamflettia painettiin tai miten se menestyi.

Saamelaisasiaa teoksessa oli verrattain vähän: Karl Nickulin artikkeli saamelaisista oli pituudeltaan kuusi sivua, Uno Dahlin artikkeli kolttasaamelaisista³¹ taas 11 sivua. Saamelaiset mainittiin muutamassa muussakin kirjan artikkeleista, erityisesti porotaloutta käsittelevässä, mutta kirjoittajina heitä ei ollut mukana. Esimerkiksi Lapin kouluoloja käsittelevässä 16-sivuisessa artikkelissa käytettiin kuvituksena saamelaiskoululaista ja -opettajaa, mutta muuten heidät mainittiin vain kerran: ”Toinen erityisongelma on pohjoisimman Lapin väestön kaksikielisyys. Saamelaisten koulutuksen järjestäminen on edelleen tyydyttävää ratkaisua vailla. Aivan viime aikoina on asiasta käyty vilkasta keskustelua, joten voidaan odottaa asialle vihdoinkin myönteisempää kehitystä.”³²

Saamelaiskirjoittajia ei Samuli Aikion lisäksi ollut mukana myöskään Kalevalaseuran vuosikirjassa *Vanhaa ja uutta Lappia* (1971), mutta sisältö poikkesi suuresti *Lappi tänään* -teoksesta: siinä missä *Lappi tänään* pysytteli melko suppean esittelevällä yleistasolla ja piti saamelaiset vahvasti sivuroolissa, menttiin Kalevalaseuran vuosikirjassa selvästi syvemmälle asiantuntijatasolle (ennen kaikkea saamelaisia koskevan asiantuntijuuden) ja pidettiin saamelaisuus sivuosan sijaan jatkuvasti läsnä. Artikkelien sisältö vaihteli tieteenaloittain arkeologiasta kielitieteeseen.

1.3 Tutkimuskirjallisuus ja metodit

Tutkimuskirjallisuudessani pääosassa on saamentutkimus, mutta mukana kulkevat myös mediatutkimukseen, representaatioon ja toiseuteen syventyvät teokset, joita käytän apunani lähdeaineistoni lähiluennassa. Saamentutkimuksen moniteisyys näkyy myös siinä, kuinka laajalta kentältä tutkimuskirjallisuutta täytyy huomioida. Erityisen arvokkaita ovat juuri saamelaisiin keskittyvät, saamelaisyhteisön sisältä nousevat tutkimukset.

Saamelaisten poliittisen järjestäytymisen ja siinä toimineiden henkilöiden osalta tukeudun erityisesti Jukka Nyysösen saamelaisten identiteettipolitiikkaa vuosina 1945–1990 tutkineeseen väitöskirjaan *Everybody recognized that we were not*

---

³¹ Siis erillään muista saamelaisista! Mielenkiintoista on myös se, kuinka koko saamelaisyhteisölle annettiin melkein puolet kolttasaamelaisille annetusta tilasta. Olikohan tämä yksi merkki erityisesti kolttasaamelaisia kohtaan tunnetusta kiinnostuksesta?

³² Kaattari 1971, 250.

white (2007). Nyysönen käsittelee tutkimuksessaan Suomen saamelaisten identiteettipolitiikkaa vuosina 1945–1990 heidän representaatioidensa osalta. Hän käy läpi saamelaisten kollektiivisen identiteetin muotoutumista ja sitä, millä tavoin saamelaisten representaatioita on eri aikoina politisoitu. Nyysönen myös esittelee tutkimuksensa lopuksi tärkeimmät saamelaispolitiikan toimijat, joista monet esiintyvät mainintoina omankin tutkimukseni lähdeaineistossa. Apuna luodessani kokonaiskuvaa vuodesta 1971 on myös Veli-Pekka Lehtolan *Saamelaisten parlamentti* (2005), jossa hän esittelee saamelaisvaltuuskunnan ja -käräjien historiaa. Erityisen tärkeänä lisänä teoksessa toimivat niin kutsuttujen nuorten radiikaalien haastattelut. Lehtolan *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953* (2012) taas on etenkin aikarajauksensa loppupään osalta tutkimukselleni korvaamaton Samii Litton alkuaikojen, saamelaisten evakkoretken ja jälleenrakennusajan kiihtyvän suomalaistumisen hahmottamiseen. Neljäs tukeni kokonaiskuvan muodostamiseen saamelaistilanteesta tutkimuskohdevuonna 1971 on Erkki Pääkkösen väitöskirja *Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisuus. Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustainen vastaliike* (2005), jossa hän käsittelee myös tuon ajan tapahtumia ja vaikuttajia. Pääkkösen tutkimuksen pääpaino kuitenkin on eräänlaisessa rajankäynnissä saamelaisten ja muun paikallisväestön välillä.

Toiseuden ja representaatioiden teemoja pohtiessa ei voi ohittaa Edward W. Saidin *Orientalismia* (1978/2011). Saidin siinä määrittelemät näkemykset toiseudesta ovat erittäin arvokkaita suomalaisten ja saamelaisten välisiä suhteita tutkiessani. Myös saamelaisia on Orientin tapaan vahvasti eksotisoitu suomalaisten toimesta. Stuart Hallin teoksista taas apunani on *Identiteetti* (1999), jossa pohdin erityisesti hänen määrittelemäänsä ”lännen” ja ”idän” representaatiota siltä osin, mihin saamelaiset on kahtiajaossa suomalaisten toimesta sijoitettu sekä millä tavoin heitä on eksotisoitu ja stereotypisoitu. Alkuperäiskansatutkimuksen ja dekolonisaation osalta tuo laajuutta näkökulmaan myös Linda Tuhiwai Smithin *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples* (1999/2006), jossa hän erittelee tapoja, joilla länsimaisen tutkimuksen kautta on läpi historian kolonisoitu alkuperäiskansoja. Hän pohtii myös sitä, millä tavoin dekolonisaatiota on erityisesti 1970-luvulta lähtien edistetty ja voidaan edelleen edistää alkuperäis-

kansojen keskuudesta nousevalla tutkimuksella. Smithin luonnehtimat dekolonisaatioprojektit näkyvät myös oman tutkimuksen lähdeaineistosta esiin nousevissa saamelaisten ponnisteluissa.

Smithin hengessä yhteisön sisältä nousevaa tutkimusta saamelaisasiat, alkuperäiskansatutkimus ja jälkikolonialismi yhdistäen rakennetaan tutkimuskirjallisuudesta erityisesti esimerkiksi Irja Seurujärvi-Karin väitöskirjassa *Ale jaskkot eatnigiella. Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille*. (2012). Lisäksi hänen yhdessä Petri Halisen ja Risto Pulkkinen kanssa toimittamassaan teoksessa *Saamentutkimus tänään* (2011) lähestytään saamentutkimusta monilta eri tutkimusaloilta: esimerkiksi kielitieteen, arkeologian ja folkloristiikan suunnalta. Sanna Valkosen tutkimus *Poliittinen saamelaisuus* (2009) taas käsittelee saamelaiskäsitysten rakentumista ja sitä, millaisia etnopolittisia käytäntöjä saamelaisilla on ollut käytössään omien asioiden ajamiseen, erityisesti saamelaisten tietoisessa ryhmäytymisessä yhdeksi yhtenäiseksi kansaksi. Rauna Kuokkasen artikkelit ”Alkuperäiskansojen diskurssi ja dekolonisaatio” (2002) sekä ”Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä” (2007) taas auttavat sijoittamaan aineistoani dekolonisaation tutkimuksen piiriin. Ilahduttava lisä tutkimuskirjallisuuteen on Kalevalaseuran vuosikirja 91, *Saamenmaa. Kulttuuritieteellisiä näkökulmia* (2012), joka tavallaan tuo alkuperäisaineistooni kuuluvan Kalevalaseuran vuosikirjan 51 eli *Vanhaa ja uutta Lappia* -teoksen ajatuksen nykypäivään.

Lähdeaineistoani lähilukiessani käytän apunani Sari Pietikäisen väitöskirjaa *Discourses of Differentiation* (2000), jossa hän tutkii (erityisesti saamelais-)vähemmistöjen representaatioita heitä koskevissa kirjoituksissa *Helsingin Sanomissa* vuosina 1985–1993. Tutkimuksessaan hän käyttää metodeinaan diskurssianalyysia, sisällönanalyysia ja lingvististä analyysia. Toisesta suunnasta saamelaisdiskurssia lähestyttäessä taas Seija Tuulentie tutkii *Meidän vähemmistössämme* (2001) Suomen valtaväestön suhdetta saamelaisiin etenkin erilaisissa saamelaisasioita käsittelevissä lausunnoissa käytetyssä retoriikassa. Tuulentien näkökulma tutkimuksessa pysyy suomalaisissa.

2. Vuosi 1971 vedenjakajana

2.1 Saamelaisliikkeen synty vuoteen 1971 mennessä

Saamelaiskulttuuri oli toisesta maailmansodasta lähtien alkanut kovalla vauhdilla assimiloitua suomalaiskulttuuriin. Monelle saamelaiselle oli omasta identiteetistä tullut jopa hävettävä asia. Tätä vauhdittamassa olivat olleet suomalaisten keskuudessa Keski-Pohjanmaalla³³ vietetty evakkomatka Lapin sodan aikaan sekä erityisesti sitä seurannut poltetun Lapin jälleenrakennus.

Lapin sodan syttyessä syyskuussa 1944 joutuivat saamelaiset jättämään kotinsa ja omaisuutensa todella nopeassa aikataulussa³⁴, minkä seurauksena he saapuivat Keski-Pohjanmaalle miltei tyhjin käsin. Matkatavarat saapuivat perässä vasta paljon myöhemmin, jos eivät jääneet tulematta kokonaan. Näin saamelaisväestö jäi heti saapuessaan suomalaisten hyväntekeväisyyden armoille sekä vaatetusensa, toimeentulonsa että asuinsijansa suhteen.³⁵ Epätasa-arvon tunne suomalaisten ja saamelaisten välillä oli molemminpuolinen. Melkein välittömästi selvisi myös, ettei saamelaisten pyyntikulttuuriin liittyneistä taidoista juuri ollut apua suomalaisten maanviljelijöiden kesellä. Lehtola tosin huomauttaa, että myös osa saamelaisista oli harjoittanut maanviljelystä.³⁶ Suurimmalle osalle saamelaisista eivät luonto taikka elinkeinot Keski-Pohjanmaalla olleet kuitenkaan lainkaan samanlaisia kuin kotona Lapissa, eivätkä se siten tarjonneet selviytymiskeinoja: kasvisto oli tuntematonta ja vesi juomakelvotonta. Myös tapakulttuureissa oli runsaasti eroavaisuuksia: esimerkiksi ruoka ja siisteysihanteet erosivat toisistaan. Myös teurastustavat erosivat toisistaan huomattavasti. Niilo Aikion Keski-Pohjanmaan suomalaisperheiltä keräämissä muisteluissa juuri ne nostettiin eroista useimmin esille.³⁷ Unirytmien suhteen ei pimeään aikaan tottuneiden saamelaisten mielestä tuntunut lainkaan järkevältä nousta ylös ennen valoisaa, kun taas

---

³³ Länsi-Lapin ja Enontekiön saamelaiset, eli saamelaisväestöstä noin kolmannes, evakuoitiin Ruotsiin. Lehtola 2012, 371, 374.

³⁴ Evakuointeihin oli kyllä varauduttu, mutta siten, että hyökkääjä tulisi idästä, Neuvostoliitosta. Suunnitelmat olivat joka tapauksessa jo olemassa. Ks. esim. Lehtola 2012, 371, 374.

³⁵ Ks. esim. Aikio 2000, 53, 137–138.

³⁶ Lehtola 2012, 378.

³⁷ Aikio 2000, 75, 81, 98.

maataloudesta eläneiden suomalaisten aamu alkoi jo varhain lypsyllä ja muilla maatalon töillä.

Yhtäläisyyksiäkin kyllä löytyi, esimerkiksi uskonnon parista. Saamelaiset tunnettiinkin ahkerina seuroissa ja kirkossa kävijöinä – toisaalta taas kolttasaamelaisten ortodoksisuus varmasti korosti heidän eroavaisuuttaan muista saamelaisista. Keski-Pohjanmaalla solmittiin suomalais- ja saamelaisperheiden välillä ystävyys-suhteita, jotka jatkuivat vielä sodan päätyttyäkin. Monilla suomalaisilla oli ollut saamelaisista negatiivisia ennakkokäsityksiä likaisina ja yksinkertaisina luonnonlapsina ja saamelaiset törmäsivät näihin vasta nyt. Suomalaisten ennakkokäsitykset saattoivat korjaantua, mutta myös saamelaisten arvostus omia taitoja ja identiteettiä kohtaan horjui ympäristön korostaessa aivan toisenlaisia arvoja. Samalla suomen merkitys kielenä eri saamelaisryhmille kasvoi, sillä siitä muodostui eräänlainen *lingua franca* eri saamen kieliä puhuneiden välille.³⁸

Toisaalta evakkoaikana huomattiin suomalaiskulttuurin ympäröimänä kuitenkin myös kaikkia eri saamelaisryhmiä yhdistävät tekijät ja ajatus yhtenäisemmästä Saamen kansasta alkoi vahvistua. Lisäksi olosuhteet tekivät sekä saamelaisperheistä rikkaimpien että köyhimpien tilanteet yhtä huonoiksi ja näin tasasivat keskinäisiä eroja. Löydetyn yhteishengen, yhteisen identiteetin ja kaikkia yhdistäneen hätätilan kautta käynnistyi Suomessa myös viimeinkin oma, saamelaislähtöinen yhdistystoiminta³⁹, kun Samii Litto perustettiin Alavieskassa 1945. Liitto pyrki turvaamaan saamen kielen ja kulttuurin säilymisen toimien jossain määrin yhteistyössä suomalaisten saamenystävien käsissä olleen Lapin Sivistysseuran⁴⁰ kanssa. Lehtola huomauttaa, että liiton perustamisen taustalla oli ennen kaikkea juuri saamelaisten halu vaikuttaa itse omiin asioihinsa.⁴¹ Samii Litton ja Lapin Sivistysseuran yhteisten ponnistelujen kautta saatiin sisäasiainministeriö vuonna 1949 perustamaan saamelaisasiain komitea, vaikkakin sen vuonna 1952

---

³⁸ Evakkoajasta ks. esim. Lehtola 2012, 370–387. Suomessa puhutut saamen kielet eroavat toisistaan siinä määrin, etteivät eri kielten puhujat yleensä ymmärrä toisiaan. Suomea useimmat kuitenkin puhuvat.

³⁹ Johan Nuorgam tosin oli perustanut Syysjärven nuorisoseuran jo vuonna 1936, mutta se oli varsinaisesti Lapin Sivistysseuran haaraosasto. Seuran toiminta jäi ensimmäiseen vuoteen. Lehtola 2012, 310.

⁴⁰ Lapin Sivistysseura perustettiin 1932 tarkoituksena keskittyä erityisesti saamen kielen aseman parantamiseen. Sen merkitys saamelaisille oli huomattava, etenkin siksi, että seuran pyrkimyksenä oli sekä tukea saamelaisia heidän omista tarpeistaan liikkeelle lähtien että levittää heistä asiallista tietoa. Ks. esim. Lehtola 2012, 298–311.

⁴¹ Lehtola 2012, 452.

valmistuneen mietinnön ehdotukset jäivät pitkälti toteutumatta eikä niitä juuri julkisuudessa huomioitu.⁴² Samii Litton ajamana Suomen saamelaiset saivat kuitenkin esimerkiksi kuunneltavakseen saamenkielisiä radiolähetyksiä jo vuodesta 1947 alkaen ja liitto tuli mukaan toimittamaan saamenkielistä *Sápmelaš*-lehteä vuodesta 1951.⁴³ Liitto järjesti Lapissa myös runsaasti toimintaa, kuten erilaisia esitelmiä ja urheilutapahtumia. Lisäksi sen saavutuksiin lukeutui saamelaisuuden avaaminen Inariin vuonna 1959.⁴⁴

Sodan päätyttyä oli Lappi tuhottu: pahin tilanne oli Inarin ja Enontekiön kunnissa, joissa rakennuskanta oli poltettu 80–90-prosenttisesti. Rakennusten lisäksi olivat monet menettäneet välineet elinkeinonsa harjoittamiseen: veneet, pyyntivälineet, karjan, porot.⁴⁵ Jälleenrakennus käynnistyi välittömästi ja moni saamelainen siirtyi rakennustöihin. Pohjoisimpaankin Lappiin rakennettiin suurin osa tuhoutuneesta, perinteisestä saamelaisasutuksesta uudelleen suomalaisten standardien mukaan. Samalla tieverkko laajeni aiemmin eristyksissä olleille saamelaisalueille ja suomalaisia uudisasukkaita muutti entistä suurempia määriä ympäri Saamenmaata. Suomalaistuminen alkoi siis nopeutua erityisesti pahiten tuhoutuneilla alueilla.⁴⁶ Evakkoaikana oli suomalaiskulttuurista omaksuttu monenlaisia uusia tapoja ja ihanteita, jotka alkoivat näkyä Saamenmaalla entistä enemmän. Esimerkiksi vaatetus muuttui etenkin nuorten keskuudessa suomalaistyylliseksi ja suomalaiskulttuurin arvo alkoi nopeasti nousta saamelaiskulttuurin hinnalla.

Vuoden 1946/47 kansakoululain uudistus siirsi loputkin saamelaislapset koululaitoksen piiriin, kun aiemmin opetusta oli tarjonnut kiertävä, usein saamea osaava katekeetta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, etteivät syrjäisimpienkään seutujen lapset saaneet enää jäädä koulusta pois, vaan heidät sijoitettiin asuntolakouluihin ympäri Lappia. Osa pohjoisinta Lappia oli vielä sodan jälkeen tieverkoston ulottumattomissa, joten kouluista ei päästy kovin usein käymään kotona, usein vain jouluisin ja kesällä. Asuntolakoulusta riippuen ei saamea saanut välttämättä käyttää ollenkaan, ei edes vapaa-ajalla. Tässä merkitsi eniten sijainti: saamelaisasutuksen keskellä olevat koulut suhtautuivat yleensä sallivammin saamen käyttöön ja opettajakin saattoi olla saamea taitava. Opetus järjestettiin joka tapauksessa

---

⁴² Pääkkönen 2008, 165–168.

⁴³ Nickul 1970, 244–245, 248; Lehtola 2005, 12–14. Lapin Sivistysseura oli aloittanut *Sápmelaksen* toimittamisen jo vuonna 1934.

⁴⁴ Lehtola 2012, 439–441.

⁴⁵ Lehtola 2012, 382–383.

⁴⁶ Lehtola 2012, 403.

pääsääntöisesti suomeksi, eikä saamea saanut tai voinut aina käyttää edes apukielenä – ei, vaikka lapsi ei olisi puhunut sanaakaan suomea kouluun tullessaan. Kielen lisäksi lapset oppivat asuntoloissa entistä vahvemmin suomalaisen yhteiskunnan tavat ja arvot, samalla kun yhteys saamelaiseen kulttuuriin ja elinkeinoihin katkesi tai vähintäänkin vaurioitui. Saamelaisuudesta tuli monille lapsille häpeällinen ja piilotettava osa identiteettiä ja useat vanhemmistakin kokivat vahvasti, että kuolevaksi ennustetun saamelaiskulttuurin sijaan oli järkevämpää kasvatkaa lapset suomalaisiksi.

Asuntolakoulu-aika jatkui 1970-luvulle saakka. Valkeapää kirjoitti ilmiöstä vuonna 1971 pamfletissaan:

Merkillepantavaa on kuitenkin myös se, etteivät kaikki vanhemmat tahdo opettaa lapsilleen saamen kieltä, ja useasti tämä johtuu siitä tilanteesta, josta vanhemmat itse kärsivät: he ovat ihmisiä, jotka eivät hallitse suomea eivätkä saameakaan ja tämä on tulosta jatkuneesta suomalaistamispolitiikasta. Mielestäni näiden vanhempien käytännön toiminta on oikeutettua, mutta sen sijaan voisi esittää kysymyksen, kuinka oikeutettua on saattaa vanhemmat sellaiseen asemaan, että he eivät osaa kunnolla mitään kieltä.⁴⁷

Valkeapää siis korosti sitä, kuinka vanhemmat eivät olleet syyllisiä ilmiöön, vaan yhtäläillä uhreja hekin, kielensä menettäneitä. Inarin kansalaisopistossa opettajana toiminut Tyyne Holmberg kertoi haastattelussa vuonna 1971, kuinka toisinaan oppilaat valehtelivat, etteivät osanneet ollenkaan saamea, vaikka olivat täysin saamelaisesta perheestä kotoisin. Syyksi hän arveli suotta syntynyttä alemmuudentunnetta.⁴⁸ Saamelaisuus pyrittiin salaamaan tai vähintäänkin ottamaan siitä etäisyyttä väittämällä kielitaidottomuutta.

1950-luvulla pohjoismaiden saamelaisten yhteistyö oli kuitenkin syventynyt. Vuonna 1952 järjestettiin Tukholmassa pohjoismainen käsityökonferenssi, jonka aikana syntyi ajatus tiiviimmästä yhteistyöstä saamelaisten kesken.⁴⁹ Heti seuraavana vuonna järjestettiin ensimmäinen pohjoismainen saamelaiskonferenssi Ruotsin Jokkmokissa ja seuraavassa konferenssissa Norjan Karasjoella 1956 perustettiin jo Pohjoismaiden saamelaisneuvosto. Jatkossa konferenssi päätettiin järjestää kolmen vuoden välein aina eri puolilla Saamenmaata.⁵⁰ Vuodesta 1959 lähtien järjestettiin myös nuorisokonferensseja, joiden osanottajista monet

---

⁴⁷ Valkeapää 1971, 73.

⁴⁸ *Saamelaismateriaalia* 19.7.1971.

⁴⁹ Rantala 2004, 2.

⁵⁰ Nickul 1970, 251–253.

siirtyivät myöhemmin myös muihin tärkeisiin rooleihin saamelaispolitiikassa, kuten saamelaisvaltuuskuntaan. Saamelaisneuvoston ensimmäisenä sihteerinä toimi vuodesta 1962 alkaen Karl Nickul.⁵¹ Yksi tärkeimmistä saamelaisidentiteetin vahvistajista oli lisäksi yhteispohjoismainen saamelaisliike yhteisine symboleineen. Lisäksi saamelaiset saivat tavoitteilleen ja identiteetilleen vahvistusta maailmanlaajuisesta alkuperäiskansaliikkeestä. Seurujärvi-Kari toteaa kuitenkin, että varsinaisesti voidaan puhua saamelaisliikkeestä käsitteenä vasta tutkimuskohteenani olevana vuonna 1971, kun johtoon siirtyivät akateemiset saamelaiset saamenystävien sijaan.⁵² Lapin lääninhallitukseenkin oli perustettu vuonna 1960 saamelaisasiain neuvottelukunta, mutta sen vaikutukset jäivät vähäisiksi. Nyyssösen mukaan syynä tähän oli puheenjohtajana toiminut maaherra Martti Miettunen ja tämän haluttomuus tehdä neuvottelukunnasta saamelaisille varsinaista poliittista elintä.⁵³

Thomas Hylland Eriksen huomauttaa, että koulutusjärjestelmillä oli alkuperäiskansoille myös yhdistävä vaikutuksensa: samalla kun ne korostivat yhteisiä etnisiä piirteitä, ne myös tekivät selkeämmiksi rajanvetoja eri etnisten ryhmien välillä.⁵⁴ Samaa voi katsoa tapahtuneen Lapin asuntolakouluissa. Saamelaislapsille rakentui tunne omasta toiseudesta suhteessa suomalaislapsiin samalla kun hierarkiat saamelaislasten välillä vahvistuivat. Asuntolakouluissa piili kuitenkin myös alku oman kulttuurin uudenvuoden arvostuksen nousuun ja aseman tietoisuuteen parantamispyrkimyksiin. Ensimmäinen suomalaisen yhteiskunnan osaksi koulutettu saamelaisnuorten sukupolvi kykeni puolustamaan omaa kulttuuriaan ja oikeuksiaan valtaväestön keinoin. Lisää nostetta nuoret saivat lisäksi saamelaisnuorison yleissaamelaisista konferensseista ja saamelaisnuorten leireiltä, kuten myös runsaasti kokemusta poliittisesta toiminnasta. Näin saamelaisnuorten itsetunto koheni ja usko vaikutusmahdollisuuksiin vankkeni.⁵⁵ He ryhtyivät 1960-luvun muun nuorisoradikalismien mukana rohkeasti uudistamaan saamelaiskulttuuria ja vaatimaan äänekkäästi yhtäläisiä oikeuksia valtaväestön kanssa, tekemään saamelaisia näkyviksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Heitä ei saamelaisten keskuudessaakaan välttämättä ihannoitu tai arvostettu, vaan osa suhtautui heidän ajatuk-

---

⁵¹ Rantala 2004, 4.

⁵² Seurujärvi-Kari 2012, 43.

⁵³ Nyyssönen 2007, 145.

⁵⁴ Eriksen (1993) 2002, 90–91.

⁵⁵ *I blixtbelysning* 27.9.1971; Nyyssönen 2007, 192.

siinsa epäillen. Heitä pidettiin liian radikaaleina ja vallankumouksellisina sekä joidenkin saamelaisten että suomalaisten osalta. Saamelaisyhteisö alkoi jakautua ja eri yhdistyksiä syntyi runsaasti. Etenkin nuoret radikaalit pitivät vanhaa Samii Littoa liian vanhanaikaisena ja pysähtyneenä edustamaan kaikkia saamelaisia. Lisäksi liiton toimintatapoja kritisoitiin ankarasti. Liiton sisäiset kiistat olivat alkaneet jo 1950-luvulla saamelaisen kansanopiston perustamiseen liittyvistä erimielisyyksistä, jonka jälkeen sitä pyörittämään olivat jääneet käytännössä Erkki Jomppanen ja Johan Nuorgam.⁵⁶ Nuoret totesivat, että jos vanhaa liittoa ei saataisi lähtemään toivottuun suuntaan, täytyisi perustaa täysin uusi saamelaisten keskusjärjestö kaikkia edustamaan.⁵⁷

Saamelaisyhteisöä jakamaan heräsi myös kysymys siitä, millainen saamelaiskulttuurin täytyisi säilyäkseen olla. Pitäisikö pitää mahdollisimman tarkasti kiinni perinteisistä tavoista, vai voisiko kulttuuria uudistaa siten, että se säilyisi kuitenkin edelleen *saamelaisena*? Esimerkiksi vielä vuonna 1967 Nils-Aslak Valkeapäästä kiellettiin esittämästä modernia joikuaan kilpailussa Jokkmokissa.⁵⁸ Hän kirjoitti joiun uudistamisesta myös pamfletissaan:

Sittemmin olin syyllistynyt vakavaan kulttuurin väärentämiseen esiintymällä, tuomalla mukaan soittimia ja hieman uudistamalla joikua. Se oli taas saamelaisnationalistien tunteenpurkaus. Tänä minun on hyvä olla. Nuoret saamelaiset ovat takanani. He ovat hyväksyneet minut, tapani joikua, ajatuksen muuttumisesta. [– –] Minä olen aito, mutta minä en tahdo olla aito säilyttävässä mielessä. Minun tahtoni on luoda uutta, elää siinä kulttuurissa jossa olen sattunut syntymään, hengittää sen mukana myös vaikutteita uusista kulttuureista.⁵⁹

Valkeapään kanta uudistukseen siis oli selkeä: aitous ei kulje käsi kädessä säilyttämisen kanssa. Nuorten saamelaisten käsitys saamelaiskulttuurin elinehdoista erosi siis ainakin tältä osin vanhempien saamelaisten käsityksistä.

Ongelmat saamelaisten ja suomalaisten välillä kärjistyivät muutenkin jo 1950-luvulta lähtien. Syinä olivat pitkälti metsähallituksen suorittamien hakkuiden porotaloudelle ja muille luontaiselinkeinoille aiheutuneet haitat.⁶⁰ Myös Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentaminen 1960–70-lukujen vaihteessa sai aikaan

---

⁵⁶ Nyysönen 2007, 97; Lehtola 2012, 416.

⁵⁷ Lehtola 2005, 18.

⁵⁸ Nyysönen 2007, 161–162.

⁵⁹ Valkeapää 1971, 61.

⁶⁰ Ks. esim. Pääkkönen 2008, 163–164. Näillä toki oli vaikutuksensa myös samoja elinkeinoja harjoittaneille suomalaisille. Pohtia kuitenkin voi, missä määrin mahdollisesti huonosti suomea osannut saamelaisperhe pystyi vaatimaan korvauksia verrattuna suomalaisperheisiin.

suurta vastustusta saamelaisten suunnalta, sillä niiden alle jäi monen saamelaisen kodin lisäksi elinkeino, eikä tekoaltaista saatu hyödyn koettu tulevan Lapin asukkaille lainkaan. Lisäksi altaisiin hukkuu poroja ja suuri osa metsää meni täysin haaskuulle, sillä niitä ei ehditty kerätä talteen.⁶¹ Poronhoitoon vaikutti suuresti myös moottorikelkkojen yleistyminen sekä poromiesten että turistien käytössä. Jukka Nyysösen mukaan 1960-luvun alkupuolella rauhallisesti käynnistynyt vesipiirirajankäynti kärjistyi vuosikymmenen kuluessa saamelaisten pelätessä vanhojen kalastusoikeuksiensa menettämistä suomalaisten maanomistajien ja valtion eduksi, mutta se loi risteävien etujen johdosta ongelmia myös saamelaisten välille. Ensimmäiset metsänhakkuita kritisoivat kirjoitukset poromiehiltä *Lapin Kansassa* hän ajoittaa vuoteen 1965, jolloin tekoaltaiden rakentamiseen liittyvien hakkuiden kerrottiin pilanneen porolaitumia.⁶² Kaikki nämä ongelmat näkyvät edelleen myös omassa aineistossani.

Vuonna 1971 olivat siis pinnalle nousseet jännitteet sekä saamelaisten keskinäisissä suhteissa että heidän suhteissaan suomalaisiin. Käsitykset omasta tilanteesta, siihen johtaneista kehityskuluista ja mahdollisista ratkaisutavoista erosivat toisistaan suuresti. Kansainväliset tapahtumat erityisesti alkuperäiskansaliikkeen osalta herättivät etenkin saamelaisnuorisossa innostusta oman kulttuurin arvostamiseen ja uudistamiseen, sekä taisteluun tasa-arvoisista oikeuksista suomalaisia yhteiskuntaa vastaan sen omin keinoin. Vanhempi sukupolvi taas useammin katsoi sopuisan yhteistyön olevan järkevämpi keino jatkaa eteenpäin. Seurujärvi-Kari toteaa, että alkuperäiskansat olivat muiden silmissä historiattomia ja maattomia vielä 1970-luvulle saakka.⁶³ Näitä ennakkokäsityksiä vastaan nuori saamelaissukupolvi nousi taistelemaan.

2.2 Vuoden 1971 tapahtumat ja uutisointi

Millaisista tapahtumista vuosi 1971 saamelaisasioiden osalta sitten koostui? Heti alkuvuodesta vietettiin eri puolilla Lappia yhtä saamelaisten kannalta vuoden tärkeimmistä tapahtumista: Kalevalaseuran kulttuuriviikkosarjassa oli vuorossa 21.–

---

⁶¹ Ks. esim. Nyysönen 2007, 195.

⁶² Nyysönen 2007, 193–195.

⁶³ Seurujärvi-Kari 2012, 29.

28.2.1971 saamelaiskulttuurin viikko. Esimerkiksi Pääkkönen näkee saamelais-
ten valinnan kulttuuriviikolle merkinä vallalla olleesta saamelaisia kohtaan tun-
netusta kiinnostuksesta ja myötämielisyydestä.⁶⁴ Viikolla järjestettiinkin runsaasti
erilaisia näyttelyitä, esityksiä, keskusteluja ja juhlatilaisuuksia ja Yleisradio lähetti
useita saamelaisaiheisia ohjelmia radio- ja TV-kanavillaan.⁶⁵ Juhlallisuuksien yh-
teydessä julkaistiin myös Kalevalaseuran vuosikirja 51, *Vanhaa ja uutta Lappia*⁶⁶.
Lisäksi seuran yhdessä Samuli Aikion kanssa kokoama saamelaisvihkonen toi-
mitettiin oppilaitoksille opetuksen tueksi. Vihkosta käytettiin heti samalla vii-
kolla taustatietona esimerkiksi radio-ohjelmassa *On meilläkin oikeus elää*.⁶⁷ *Hel-
singin Sanomat* uutisoi sekä kulttuuriviikon ohjelmasta että sen päätösjuhlissa
esitetystä saamelaisoikeuksien julistuksesta⁶⁸. Viikon merkitys saamelaisille oli
suuri, sillä erityisesti sitä voi kaikista vuoden kulttuuritapahtumista pitää eräänlai-
sena ”saamelaisrenessanssin” käynnistäjänä. Lehtola, Piela ja Snellman nost-
vatkin sen vedenjakajaksi, jonka aikana saamelaispolitiikka nousi uudella tapaa
esiin.⁶⁹ Viikon kuluessa saamelaiskulttuuri koettiin ja esitettiin arvokkaana, säilyt-
tämisen arvoisena – haluttiin sitä säilyttää sitten preservoinnilla tai uudistamalla.
Lisäksi tapahtumat antoivat saamelaisille runsaasti tilaisuuksia keskustella päi-
vänpolttavista aiheista sekä toistensa että joidenkin suomalaisvaikuttajien
kanssa. Saamelaiskulttuuri sai näin myös näkyvyyttä valtamediassa.

Erilaisten seminaarien osalta vuosi oli vilkas. Saamelaisasioita sivuttiin esimer-
kiksi maaliskuussa Jyväskylässä vietetyn kansankulttuuriviikon yhteydessä⁷⁰ ja
kesäkuun alussa Rovaniemellä järjestettiin nelipäiväinen, saamelaisaiheinen se-
minaari. Sitä tosin moitittiin *Helsingin Sanomissa* ”hajanaisuudesta” ja siitä, että
muutenkin vähälukuisesta joukosta osanottajia oli saamelaisia vain muutama. Li-
säksi todettiin, että perustietoa saamelaisista oli käytettävissä niin vähän, ettei

---

⁶⁴ Pääkkönen 2008, 159.

⁶⁵ *Helsingin Sanomat* kokosi TV- ja radio-ohjelmien sivulle esitettävien ohjelmien aikataulun. Saamelaisien asiassa, HS 19.2.1971.

⁶⁶ Vuosikirja arvioitiin myöhemmin *Helsingin Sanomissa* yhdessä Nickulin edellisvuonna ilmestyneen *Saamelaiset kansana ja kansalaisina* -kirjan kanssa. Korhonen: Lappalainen elämänmuoto: yksioikoinen kuvamme kaipaa avartamista, HS 28.3.1971.

⁶⁷ *On meilläkin oikeus elää*, 28.2.1971.

⁶⁸ Saamelaiskulttuurin viikko tulossa, HS 20.2.1971 ja Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle, HS 1.3.1971.

⁶⁹ Lehtola, Piela ja Snellman 2012, 7–8.

⁷⁰ Jyväskylässä puhutaan kansankulttuurista, HS 3.3.1971 ja Saamelaisien oikeudet esillä Jyväskylässä, HS 7.3.1971.

syvemmälle päästy. Seminaarin etenemistä seurattiin lehdessä silti päivittäin.⁷¹ Perustiedon puuttuminen heijasti laajemmin koko ”saamelaisongelmaa”: ilman sitä saamelaiskuva muodostettiin ja heitä koskevat päätökset tehtiin täysin valtaväestön intressien mukaisesti. Tieto ei lisääntynyt, joten saamelaisten vaikutusmahdollisuudet eivät kasvaneet, eikä lisää tietoa taas saatu tuotua valtaväestölle ja päättäjille.⁷² Saamelaisasiat olivat mukana vielä lokakuussa Vaasan viikolla, jonka aikana teemana olivat vähemmistöt Pohjoismaissa. Viikko koostui etenkin romani- ja saamelaisaiheisista näyttelyistä sekä esitelmistä, joissa käsiteltiin kansojen historiaa ja oikeustilanteen puutteita. Toimittaja Sulo Aikio kritisoi seminaariesitelmässään erityisesti sitä, että tietoa saamelaisista sekä enemmistölle että saamelaisille itselleen tuli vain enemmistön kautta. Osittaisena ratkaisuna ongelmiin hän näki Jällivaaran saamelaiskonferenssissäkin mainitun saamelaiskulttuurin instituutin.⁷³

Saamelaisten kannalta vuoden seminaareista oli varmasti kuitenkin tärkein elokuussa järjestetty seitsemäs yhteispohjoismainen saamelaiskonferenssi Ruotsin Jällivaarassa. Erityisen tärkeä saamelaisille se oli sekä laajuutensa vuoksi että siksi, että se oli saamelaisten itsensä järjestämä: saamelaiset representoivat siellä itse itseään. Linda Tuhiwai Smith nostaa alkuperäiskansojen dekolonisointion kannalta olennaisiksi projekteiksi esimerkiksi itse-representaation, keskinäisten yhteyksien luomisen sekä paremman tulevaisuuden visioimisen.⁷⁴ Saamelaisille ovat yhteiset konferenssit näitä vahvimmin edustaneet. Jällivaaran konferenssissa muotoiltiin yhdessä saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma sekä suunniteltiin yhteistä saamelaisinstituuttia Koutokeinoon.⁷⁵ Seurujärvi-Kari näkee kulttuuripoliittisen ohjelman olleen tiivistys niistä tavoitteista, joiden eteen saamelaisnuoret olivat jo 1960-luvulta lähtien tehneet ahkerasti töitä: saamelaishallinnon, kulttuuri-instituutin ja saamelaiskulttuurin elvyttämisen.⁷⁶ Konferenssissa

---

⁷¹ Saamelaisseminaarin osanottajat lantalaisia, HS 10.6.1971; Saamelaisseminaarissa kiisteltiin matkailusta, HS 10.6.1971 ja Seminaari kiisteli saamelaisasian viemisestä YK:hon, HS 11.6.1971.

⁷² Ks. esim. Kuokkanen 2007, 152.

⁷³ Vaasan viikko pohtii vähemmistön pulmia, HS 2.10.1971; Vaasan viikko: Saamelaiskulttuurin instituutti tarpeen, HS 3.10.1971.

⁷⁴ Smith (1999) 2006, 148–153.

⁷⁵ Tämä myös toteutui. Saamelaisinstituutti, *Sámi instituhtta*, perustettiin Koutokeinossa jo vuonna 1973 ja se aloitti toimintansa heti seuraavana vuonna. Rantala 2004, 5; Seurujärvi-Kari 2011b, 57.

⁷⁶ Seurujärvi-Kari 2011b, 54.

puheenaiheiksi nousivat myös yhteisen ortografian⁷⁷ tarve ja Suomen saamelais-ten kalastusoikeuksien huono tola.⁷⁸ Konferenssissa perustettiin eri saamen kie-lien edustajista kielikomitea, joka asetettiin tutkimaan yhtenäisen kirjakielen mah-dollisuutta.⁷⁹ Konferenssi oli näin puheenaiheiltaan varsin vilkas. Siellä määritel-tiin saamelaisliikkeille selkeät tavoitteet, joita kohti pyrkiä sekä yhteispohjoismai-sesti että kansallisilla tasoilla.

Yhtenä vuoden edistysaskeleista saamelaisasioiden osalta toimi saamelaiskomi-tean perustaminen. Pääministeri Ahti Karjalainen kertoi suunnitteilla olevasta ko-miteasta eduskunnan kyselytunnilla maaliskuussa.⁸⁰ Lehtola pohtii *Saamelaisten parlamentissa* kauan kaivatun saamelaiskomitean ja juuri aloitettujen keskusjär-jestöneuvotteluiden samanaikaisuutta. Joidenkin keskusjärjestöä ajaneiden saa-melaisaktivistien mielestä kyseessä ei nimittäin ollut sattuma, vaan valtion keino pyrkiä hillitsemään heitä, radikaaleina pidettyjä, kenties jopa separatistisia suun-nitelmia hautovia nuoria saamelaisia.⁸¹ Virallisesti komitea asetettiin alkukesästä, jolloin *Helsingin Sanomat* kertoi Valtioneuvoston päätöksiä -osiossa seuraavaa:

Saamelaisten aseman tutkimista varten asetettiin komitea. Sen teh-tävänä on vuoden loppuun mennessä laatia kokonais selvitys saa-melaisten tämänhetkisestä taloudellisesta, sosiaalisesta, sivistyksel-lisestä ja oikeudellisesta asemasta sekä tehdä tarpeelliset uudistus-ehdotukset. Komitean on myös kiinnitettävä huomiota siihen, miten saamelaiskysymyksen hoito olisi vastaisuudessa järjestettävä. Ko-mitean puheenjohtajana toimii osastopäällikkö Asko Oinas. Sen jä-seninä ovat poromies Oula Aikio, suunnittelusihteri Heikki Annan-palo, kirvesmies Oiva Kola, poromies Uula Länsman, poromies As-lak Magga, opettaja Reidar Suomenrinne, opettaja Olavi T. Kallio ja pääluottamusmies Matti Sverloff. Komitea veloitettiin toimimaan La-pin alueella.⁸²

Komitean jäsenistä oli näin enemmistö saamelaisia. Oinas oli ollut komiteaa val-mistelleen Paavo Väyrysen ainoa ehdokas puheenjohtajaksi, vaikka hänellä ei ollut omien sanojensakaan mukaan minkäänlaista tietämystä saamelaisasioista.

---

⁷⁷ Ortografia tarkoittaa sovittua säännöstöä kielen oikeinkirjoitukselle eli sille, mikä kirjain vastaa mitäkin äännettä.

⁷⁸ Korhonen: Saamelaiskonferenssi Jällivaarassa: Yhteispohjoismaiset tavoitteet täsmentyvät, HS 13.8.1971; Korhonen: "Myönnytyksiin ei enä [sic] varaa": Saamelaiset huolissaan kalastusoi-keuksistaan, HS 14.8.1971 ja Korhonen: Saamelaiskonferenssi päättyi: Yhteisen ohjelman pää-paino koulutuksessa, HS 15.8.1971. Yle näytti myös uutisissa lyhyen pätkän kuvamateriaalia konferenssista, mutta käsitellyistä asioista ei mainittu sen tarkemmin. *Myöhäisuutiset* 14.8.1971.

⁷⁹ Seurujärvi-Kari 2011b, 57.

⁸⁰ Saamelaisongelmat pian uuteen komiteaan, HS 21.3.1971.

⁸¹ Lehtola 2005, 29. Puhun lisää radikaalina nähdystä saamelaisliikkeestä luvussa 4.4.

⁸² Valtioneuvoston päätöksiä, HS 11.6.1971. Magga erosi komiteasta puolen vuoden jälkeen ja hänet korvasi Nils-Henrik Valkeapää.

Lehtola kertoo komitean ryhtyneen ahkerasti toimeen heti heinäkuun alussa ja matkustelleen paljon ihmisten parissa ympäri Lappia.⁸³ Se ehti viimeistään jo marraskuussa myös osallistua valtamediassa poliittiseen keskusteluun, kun sen kerrottiin anoneen valtioneuvostolta vesipiirien rajanvetoa koskevan lakiesityksen käsittelyn siirtämistä, jotta se ehtisi antaa asiasta oman lausuntonsa. *Helsingin Sanomien* mukaan oli jo tiedossa, että komitea vastustaisi ehdotusta.⁸⁴ Saamelaiskomitean perustaminen osoittautui lopulta jälkikäteen luultavasti vuoden merkittävimmäksi tapahtumaksi Suomen saamelaisten kannalta. Sen ehdotuksesta järjestettiin jo vuonna 1972 saamelaisparlamenttia varten koevaalit, jotka onnistuivat niin hyvin, että niissä valittu saamelaisvaltuuskunta hyväksyttiin pysyväksi elimeksi.⁸⁵ Komitean mietintö valmistui lopulta vuonna 1973.

Kesäkuun lopulla vuonna 1971 toimitettiin opetusministeriölle saamelaisille erittäin tärkeä, saamelaisten koulutustilannetta pohtineen työryhmän mietintö, jossa todettiin, että saamen kielen asema opetuksessa vaati Suomessa suuria parannuksia. Työryhmä asetti saamenkielisen opetuksen tavoitteeksi mahdollisimman korkeatasoisen kaksikielisyyden. Keskeisimpänä sisältönä oli, että saame pidettäisiin opetuskielenä ensimmäiset kaksi vuotta, jonka jälkeen voitaisiin siirtyä suomenkieliseen opetukseen ja pitää saame vapaaehtoisena aineena.⁸⁶ Saamelaislasten oikeus äidinkieliseen koulutukseen pysyi keskusteluissa mukana koko vuoden ajan. Käsittelen aihetta tarkemmin luvussa 3.2.

Helsingin Sanomissa arvioitiin syksyn aikana kaksi lähdeaineistooni sisältyvistä aikalaikirjoista. Ensimmäisenä käsiteltiin elokuun lopulla *Lappi tänään*. Kalle A. Kuittisen arvio kiitteli kirjaa monipuolisuudesta ja ”menneisyyden märehkimisen” unohtamisesta, mutta huomautti samalla saamelaisia koskevan osion olevan sivumäärältään erittäin lyhyt ja keskittyvän teoksen nimestä ja muista artikkeleista poiketen enemmän saamelaisten historiaan kuin nykypäivään.⁸⁷ Nils-Aslak Valkeapään *Terveisiä Lapista* taas mainittiin ensimmäisen kerran lyhyesti Otavan

---

⁸³ Lehtola 2005, 30–32. Oinaan työhön oltiin lopulta saamelaisten parissa erittäin tyytyväisiä. Saamelaisvaltuuskunta muun muassa suositteli häntä myöhemmin presidentille lämpimästi Lapin läänin maaherraksi ja se hänestä vuonna 1974 myös tehtiin. Lehtola 2005, 37.

⁸⁴ Pohjoisten vesipiirien rajankäynti viivästyy, HS 11.11.1971.

⁸⁵ Lehtola 2005, 35–36. Koeparlamentti aloitti toimintansa 1973 ja ensimmäinen virallinen valtuuskunta valittiin vuonna 1975. Lehtola 2005, 39, 43.

⁸⁶ Opetusministeri Itälä: Saamenkielinen opetus ei ole rahasta kiinni, HS 30.6.1971. Ks. myös Lehtola 2005, 22. Käsittelen saamenkieliseen opetukseen liittynyttä keskustelua lisää luvussa 3.2.

⁸⁷ Kuittinen: Tämän päivän Lappi, HS 20.8.1971.

syksyn kirjauutuuksia esittelevässä artikkelissa.⁸⁸ Se oli muutaman kerran mukana Otavan mainoksissa⁸⁹ ja arvosteltiin lopulta 10.12.1971. Matti Leinonen tyytyi arviossaan lähinnä vakuuttuneena toistelemaan Valkeapään ajatuksia sitaatein ja totesi pamfletin olevan ”lukemisen arvoinen puheenvuoro”, tosin loppuun hän kaipasi tiivistämistä. Arvionsa lopuksi Leinonen suositteli jatkolukemiseksi *Lappi tänään* -teosta käsiteltyjen aiheiden suhteen monipuolisempaan, mutta myönsi sen pysyvän lähinnä suomalaisten näkökulmassa.⁹⁰ Etenkin Valkeapään pamfletin voi katsoa olleen tärkeitä saamelaisten oman äänen kuuluvuuden ja oikeustaistelun kannalta. Keskustelua se ei kuitenkaan herättänyt ainakaan vielä omassa aineistossani vuoden 1971 aikana.

Saamelaiskulttuurin osalta mainitsemisen arvoista on myös, että Yleisradio lähetti syksyllä peräti kaksi saamelaista musiikkiohjelmää. Syyskuussa esitettiin ensin *Tuulen suojaan*, jossa kolttasaamelainen Jaakko Gauriloff lauloi koltaksi käännettyjä iskelmiä.⁹¹ Seuraavaksi esitettiin Nils-Aslak Valkeapään johdolla joi-kuja ohjelmassa *Juoigamat*.⁹² Ei-saamelaisten tekemää, mutta saamelaisiin kiinteästi liittyvää teatteria taas oli tarjolla loppusyksystä Kemissä. *Helsingin Sanomat* arvioi kulttuurisivuillaan Kemin kaupunginteatterin *Aslak, ala vetää* -näytelmän. Siihen oli pohjana käytetty suomalaistekijöiden ympäri Lappia keräämiä haastatteluita. Kriitikko Kirsikka Siikala totesi arviossa olevan kemiläisille kiitokseksi, että teatteri ”tiedostaa olevansa tyydyttämässä oman alueensa väestön tarpeita”. Toisaalta näytelmä kuitenkin oli suunnattu selkeästi muualle kuin saamelaisväestölle, sillä näytelmästä kerrottiin:

Se ei puhu lappilaisen ongelmista lappilaiselle, ei saamelaisen syrjimisestä saamelaiselle, vaan etelän turistille, lappimystiikan ja romantiikan harhauttamalle tunturinkuvaajalle, joulumaan osakkeenomistajalle.⁹³

---

⁸⁸ Otavan syksy: Omaelämäkerrallisuutta muistelua ja seksiä, HS 4.9.1971.

⁸⁹ Ks. esim. Valitse uusi kirja, HS 23.10.1971 tai Tärkeä pamfletti saamelaisista, *Suomen Kuvalehti* 45/1971, 61. Esittelytekstinä *Helsingin Sanomien* mainoksissa oli: ”Saamelainen saamelaisten asialla: raportti syrjityn vähemmistöryhmämme elämisen mahdollisuuksista.” Suomen Kuvalehdessä taas oli terävämpi esittelyteksti: ”Kärkevästi kirjoitettu, terveellisesti ravisteleva kirja, osoitus siitä, että saamelaisissa on ongelma, jonka merkitystä on vähätelty aivan liian kauan ja aivan liian tuhoisin seurauksin.” SK:n muotoilu tuo mieleen Arto Paasilinnan dramaattiset artikkelit saamelaisista – ongelma on saamelaisissa ja seuraukset ovat tuhoisia.

⁹⁰ Leinonen: Lapin kirot, HS 10.12.1971.

⁹¹ *Tuulen suojaan*, 1.9.1971. Ohjelma uusittiin 21.12.1971.

⁹² *Juoigamat*, 3.9.1971. Käsittelemolempia ohjelmia stereotyyppien purkamisen kannalta lisää luvussa 4.2.

⁹³ Siikala: Lappi turismin jaloissa. Aslakin tragedia Kemin todellisena tulkintana, HS 17.11.1971.

Näin näytelmä siis vaikuttaa kuitenkin olleen samantapainen valtaväestölle suunnattu viesti kuin Valkeapään pamflettikin. Mielenkiintoinen ristiriita onkin, miksi kriitikko samaan aikaan kiitteli sitä oman alueen väestön palvelemista ja kuinka suuren osan etelän turisteista kemiläinen näytelmä lopulta tavoitti?

Muun saamelaiskulttuurin osalta mainitsemisen arvoista on, että Kirsti Palton ensimmäisenä saamelaisnaisena saameksi julkaisema novellikokoelma ilmestyi myös vuonna 1971. *Helsingin Sanomissa* kerrottiin Lapin Sivistysseuran tulevasta yleisötilaisuudesta joulukuun 29. päivä, jolloin Paltto lukisi kokoelmastaan suomeksi yhden novellin. Muuten teosta ei lehdessä vuoden aikana mainittu.⁹⁴

Vuoden 1971 tärkeimpänä toistuvana keskustelunaiheena saamelaisasioissa olivat toisiinsa limittyen kysymys yhteisestä keskusjärjestöstä ja Samii Littoon kohdistunut kritiikki. Keskusjärjestön perustamishankkeen käynnistymisen Veli-Pekka Lehtola ajoittaa talvelle 1970–71 ja sen organisoijiksi Oula Näkkäljärven, Pekka Aikion ja Nils-Henrik Valkeapään. Toimintamallia katsottiin Ruotsin porosaamelaisten keskusjärjestöstä, mutta oman järjestön haluttiin edustavan kaikkia Suomen saamelaisia.⁹⁵ Keskusjärjestösuunnitelmat mainittiin useasti *Helsingin Sanomien* muita saamelaisasioita koskevissa uutisissa, kuten myös saamelaisaiheisissa tv-ohjelmissa. Kalevalaseuran saamelaisviikon aikana kerrottiin, että uuden yhteisen keskusjärjestön perustamisesta oli muiden tapahtumien lomassa neuvoteltu ahkerasti ja periaatteellisesta ohjelmasta oli päästy yksimielisyyteen.⁹⁶ Sen suunnittelua varten asetettiin oma toimikunta.⁹⁷ Valkeapää kirjoitti siitä pamfletissaan korostaen, että ”Suomen saamelaisten sana kuuluu epäilemättä paljon heikommin, kun sitä ei ole olemassakaan.”⁹⁸ Juuri yhteisen äänitorven ja päätöselimen rooli korostui kannanotoissa järjestön puolesta.

Useasti keskusjärjestö tuotiin esille juuri vaihtoehtona vastustusta herättäneelle Samii Littolle, kuten esimerkiksi helmikuun alussa, jolloin keskusjärjestöä pidettiin liittoa parempana tapana saada esiin saamelaisten todellinen mielipide.⁹⁹ Kalevalaseuran saamelaiskulttuuriviikon neuvotteluissa oli vaihtoehtona ollut myös

---

⁹⁴ Saamelaiskulttuuria Ostrobotnialla, HS 29.11.1971. Ks. myös Nyysönen 2007, 378.

⁹⁵ Lehtola 2005, 26.

⁹⁶ Oma oikeusasiamiestä toivotaan saamelaisille, HS 28.2.1971 ja Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle, HS 1.3.1971.

⁹⁷ Lehtola 2005, 27.

⁹⁸ Valkeapää 1971, 81.

⁹⁹ Samii-Liitto syytteeseen laittomasta toiminnasta. Etelä-Suomen saamelaisia moititaan hälyn synnystä, HS 1.2.1971.

Samii Litton muuttaminen keskusjärjestöksi, mutta liiton vastustettua oli uuden järjestön perustaminen jäänyt ainoaksi mahdollisuudeksi.¹⁰⁰ Samii Litton vastustusta selitti kenties se, että sen toiminnanjohtaja Johan Nuorgam ilmoitti saamelaiden aseman olevan jo hyvä, vastoin nuorten radikaalien puheita, eikä keskusjärjestö siten ollut tarpeellinen. Hän ehdotti kuitenkin yhteistä saamelaisparlamenttia.¹⁰¹ Radikaalit saamelaiset kuitenkin vastustivat ajatusta ilmeisesti siksi, että parlamentti olisi ollut osa suomalaisia instituutioita, ei oma, itsenäinen elimensä.¹⁰² Keskusteluissa korostui näin ennen kaikkea saamelaisten halu irrottautua suomalaisten päätösvallan alta.

Kulttuuriviikon pääjuhlaan liittyvässä uutisoinnissa näkyi kenties myös kaikuja sisäisistä ristiriidoista: ”Saamelaisten puheenvuoron käytti kunnallisneuvos Erkki Jomppanen. Hän kosketteli pääväestön ja vähemmistön välisiä suhteita sekä henkilökohtaisia näkemyksiään saamelaiskysymyksissä.”¹⁰³ Kiinnostavaa on, kuinka Samii Litton puheenjohtajana toiminut Jomppanen mainitaan samalla sekä ”saamelaisten puheenvuoron” käyttäjänä että ”henkilökohtaisten näkemystensä” esittelijänä, mutta näkemyksistä ei kerrottu mitään sen tarkemmin. Jomppanen oli vuoden mittaan useampaan otteeseen aineistoissani esillä sisäisiä kiistoja koskevien uutisten tiimoilta. Helmikuussa *Helsingin Sanomat* kertoi kolmen saamelaisen haastaneen Samii Litton oikeuteen toiminnan laittomuudesta. Liiton sanottiin toisaalta kieltäytyneen ottamasta uusia jäseniä, toisaalta korottaneen jäsenmaksuja niin, ettei kaikilla enää ollut mahdollisuuksia jäseniksi varallisuutensa perusteella liittyä. Lisäksi liiton arvosteltiin olevan ”merkityksetön” ja ”suoranainen jarru saamelaisten oikeustaistelussa”. Jomppasen mukaan kanteessa oli kyse siitä, että ”muutamat lietsovat vain rauhattomuutta”.¹⁰⁴ Syksyllä taas kerrottiin vesipiirirajankäyntiin liittyen, että saamelaisalueelta oli lähetetty yhteislähetystö Helsinkiin vastustamaan Kempvaisen komitean mietintöä, mutta että Samii Litton lisäksi Inarin kunnanvaltuuston puheenjohtajana toiminut Jomppanen oli todennut kunnan kannattavan mietintöä, eikä kunta näin ollen yhtynyt lähetystön kantaan. Vesijakotoimikunnan puheenjohtaja oli toista mieltä: ”Jomppanen taitaa

---

¹⁰⁰ Lehtola 2005, 27. Nyssösen mukaan Samii Littolla ei ollut neuvotteluissa edustajaa mukana. Nyssönen 2007, 221.

¹⁰¹ Lehtola 2005, 28.

¹⁰² Nyssönen 2007, 224.

¹⁰³ Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle, HS 1.3.1971.

¹⁰⁴ Samii-Liitto syytteeseen laittomasta toiminnasta. Etelä-Suomen saamelaisia moititaan hälyn synnystä, HS 1.2.1971. Kannetta tai sen kohtaloa ei tämän jälkeen aineistossani enää mainittu. Käsittelen uutista tarkemmin sen puheenvuorojen jakautumisen osalta luvussa 3.1.

olla itse herrojen asialla. Hänen kantansa ei ole kunnan kanta.”¹⁰⁵ Jomppanen toimi kunnanvaltuuston lisäksi kiistojen aiheena olleen Samii Litton puheenjohtajana, joten herää ajatus, olisivatko taustalla olleet myös muihin asioihin liittyvät erimielisyydet tai henkilökemiat: muissa komiteamietintöä koskevissa uutisissa tuntuu vastustus olleen melko yksimielistä sekä saamelaisten että suomalaisten lappilaisten osalta.

Maininnat keskusjärjestösuunnitelmista lisääntyivät mediassa syksyllä. Elokuun Jällivaaran saamelaiskonferenssin yhteydessä *Helsingin Sanomat* kertoi Suomen saamelaisten keskusjärjestön perustamisen jälleen edenneen ja perustamiskokouksen seuraavan vielä samana syksynä.¹⁰⁶ Konferenssia seuranneella viikolla *Helsingin Sanomat* kertoi, että Enontekiöllä järjestetyssä saamelaisasiain kokouksessa oli vahvistettu keskusjärjestön perustamiskokous syyskuun loppuun ja pohdittu mahdollisuuksia saada järjestölle riittävää valtion tukea.¹⁰⁷ Rahoitus yleensäkin aiheutti rutkasti päänvaivaa. Yhtenä ajatuksena oli perustaa sitä varten erityinen saamelaisrahasto.¹⁰⁸ Perustamiskokoukseen Inariin syyskuun 19.–20. päivä saapui saamelaisyhteisöjen edustajia toivottua pienempi määrä. Perustamisasiakirjan allekirjoittajien määrä vielä sitäkin vähäisempi – 40 kutsutusta järjestöstä oli paikalle saapunut 12 ja perustamiskirjan allekirjoitti kuusi. Suoma Samii Riihkaseärvi oli silti näin saatu perustettua, mutta vähäisen osallistujamäärän vuoksi sen toiminta ei missään vaiheessa varsinaisesti käynnistynyt.

Yhtenä jarruna toiminnan käynnistymiselle pidettiin Samii Littoa, jonka arveltiin vaikuttaneen siihen, ettei mukaan saatu useampia järjestöjä.¹⁰⁹ *Helsingin Sanomat* lainasi keskusjärjestön perustamista kommentoimaan Muut lehdet -palstalle *Kalevaa*, jossa todettiin lakonisesti, että saamelaisten sisäiset erimielisyydet olivat varma merkki kuulumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan.¹¹⁰ Television ajankohtaisohjelma *I blixtbelysning* raportoi syyskuussa Jällivaaran konferenssista ja

---

¹⁰⁵ Inarissa riitaa vesipiirimietinnöstä, HS 15.10.1971. *Helsingin Sanomat* kertoi marraskuussa, että ”Inarin kunta on ajanut vesipiirirajankäynnin aloittamista”, eli kunnan siis olevan Kemppaisen komitean mietinnön puolella, kuten Jomppanen oli kuukautta aiemmin todennut. Pohjoisten vesipiirien rajankäynti viivästyy, HS 10.11.1971.

¹⁰⁶ Korhonen: Saamelaiskonferenssi Jällivaarassa: Yhteispohjoismaiset tavoitteet täsmentyvät, HS 13.8.1971.

¹⁰⁷ Hetan seminaari vaati rahaa saamelaisille, HS 19.8.1971.

¹⁰⁸ *Saamelaisten oikeuksien julistus* 27.3.1971.

¹⁰⁹ Saamelaisjärjestön perustaminen siirtyy, HS 19.9.1971; Saamelaiset saivat oman keskusliiton, HS 20.9.1971. Ks. myös Lehtola 2005, 30–31.

¹¹⁰ Muut lehdet: Saamelaisten ongelmista, HS 27.9.1971.

saamelaisten keskusjärjestön perustamisesta. Ohjelmassa huomautettiin, että vaikka uuden keskusjärjestön perustajayhdistysten määrä olikin jäänyt pieneksi, olivat järjestön puuhamiehinä pääasiassa nuoret aktivistit – ja juuri heidän vaaraansa saamelaiskulttuuri tultaisiin tulevaisuudessa rakentamaan.¹¹¹ Näin ollen järjestön vaikutus nuorten identiteetille oli varmasti suuri ainakin välillisesti. Mielienkiintoista on myös se, kuinka paljon näkyvämpi keskusjärjestö oli vuoden 1971 uutisissa ja ajankohtaisohjelmissa kuin kesällä nimitetty saamelaiskomitea. Komitean merkitys tulevaisuudessa oli saamelaisasioille valtava – kenties epäiltiin, voisiko Suomen valtion suunnalta syntynyt komitea todella edustaa saamelaisia yhtä hyvin kuin heidän itsensä organisoima keskusjärjestö? Saamelaisten osalta Lehtola huomauttaa, että komiteoita oli perustettu aiemminkin: usko juuri tämän merkittävyyteen ei aluksi ollut kovin korkealla.¹¹² Tämän kaiut kuuluivat myös aineistossani: keskusjärjestö on siellä huomattavasti näkyvämmässä asemassa.

Vuoden 1971 aikana perustettiin keskusjärjestön lisäksi myös muita pienempiä saamelaisjärjestöjä. Veli-Pekka Lehtola mainitsee *Saamelaisten parlamentissa* lisäksi Helsingissä opiskelevien saamelaisten Mii-järjestön sekä vuotsolaisen Soadekili Sabmelašseärvin.¹¹³ Jukka Nyssösen kertoo jälkimmäisen keskittyneen sekä saamelaiskulttuuriin että saamelaisten oikeuksiin. Perustamiskimmokkeena olivat toimineet tekoaltaiden rakentamiset ja niistä aiheutuneet haitat luonnolle ja elinkeinoille.¹¹⁴ Alkuperäisaineistossani nämä järjestöt eivät kuitenkaan esiinny, vaan jäävät kenties keskusjärjestökeskustelun alle piiloon.

---

¹¹¹ *I blixtbelysning* 27.9.1971.

¹¹² Lehtola 2005, 34.

¹¹³ Lehtola 2005, 18.

¹¹⁴ Nyssönen 2007, 194.

3. Mistä puhuttiin, jos puhuttiin saamelaisista

3.1 Etniset vähemmistöt valtamediassa: kuka pääsee ääneen?

Uutisointiin liittyy aina valintaprosessi. Mistä aiheesta kerrotaan, mitä näkökulmia valitaan, ketä haastatellaan, minkälaisia sanoja käytetään? Median sanotaan heijastavan ympäröivää yhteiskuntaa, mutta samalla se kuitenkin myös jatkuvasti rakentaa sitä omilla valinnoillaan. Media ei ole passiivinen yhteiskunnan peili, eivätkä uutiset ole vain objektiivisia raportteja kiistattomista tosiasioista, vaan toimittajat tekevät uutisia tehdessään lukuisia valintoja. Etnisille vähemmistöille näkyvyys uutisissa on elintärkeää, sillä niiden kautta avautuvat vaikutusmahdollisuudet myös poliittisesti. Vielä tärkeämpää on se, että vähemmistön oma ääni tulee kuuluviin eikä vähemmistöä koskevia asioita kerrota ainoastaan valtaväestön näkökulmasta. Etnisten vähemmistöjen asioita koskevaa uutisointia on tutkittu melko paljon, ja sille on löydetty monia tyypillisiä piirteitä: uutisointia on todella vähän, vähemmistöt pääsevät itse todella harvoin ääneen, oman asiansa asiantuntijoina vielä harvemmin, aiheina ovat yleensä vain kriisi- ja ongelmatilanteet ja vähemmistöistä annettu kuva on vähintäänkin stereotyyppinen, jollei jopa rasistinen.¹¹⁵ Ne esitetään vahvasti toisina, erilaisina verrattuna annettuun kuvaan yhtenäisestä valtaväestön kulttuurista, joka sekin on vahva, jatkuvasti rakennettu yleistys. Tämä vaikuttaa molempiin suuntiin: valtaväestö kokee vähemmistön ”toisena”, vähemmän tärkeänä, kun vähemmistö taas kokee itsensä ulkopuoliseksi ja vieraaksi.

Suomalaisilla toimittajilla on nykyään käytössään yhteinen eettinen säännöstö, *Journalistin ohjeet*, joka määrittelee sen, mistä aiheista ja millä tavoin heidän täytyisi uutisoida. Täytyy esimerkiksi pitää huolta siitä, että vältetään yleistyksiä ja tarjotaan tietoa tasapainoisesti. Useimmat toimittajista myös kokevat omien sanojensa mukaan säännökset tutuiksi ja pyrkivät noudattamaan niitä. Heidän mukaansa lähinnä kiire selittää sen, miksi etnisiä vähemmistöjä koskevassa uutisoinnissa sitten usein epäonnistutaan tasapuolisuudessa.¹¹⁶ Sari Pietikäinen

---

¹¹⁵ Pietikäinen 2000, 105–111.

¹¹⁶ Pietikäinen 2000, 124–126.

huomauttaa tutkimuksessaan *Discourses of Differentiation*, että vaikka voisi olettaa marginaalia edustavien ihmisten asioita koskevien uutisten olevan määrällisestikin marginaalisia, on uutisten tehtävänä kuitenkin esitellä koko yhteiskunnan laajan kirjon tilannetta.¹¹⁷

Vuonna 1971 sama toimittajien säännöstö kulki vielä nimellä *Lehtimiehen ohjeet*. Niiden viimeisin versio oli ilmestynyt vuonna 1968, jolloin oli myös perustettu Julkisen sanan neuvosto. Ohjeet laatiin Suomeen Sanomalehtimiesten Liittoon (SSL) kuuluivat tuolloin sanomalehtimiesten lisäksi aikakauslehtien toimittajat.¹¹⁸ Vuoden 1968 versio ei olennaisilta kohdilta poikkea Pietikäisen tutkimuksessa viitatuista vuoden 1998 versiosta. Vuonna 1971 todettiin, että "[l]ehtimiehellä on yhteiskunnassa vastuullinen asema. Lehtimiehen vastuu perustuu lakiin ja hyvään lehtimiestapaan, jota nämä lehtimiehen ohjeet ilmentävät." Ohjeissa muistutettiin myös, että Suomen laki kielsi kiihottamisen kansanryhmän syrjintää vastaan ja korostettiin oikeudenmukaisuutta: "Oikea uutinen on tosi, asiallinen, tasapuolinen, tarkistettu ja rehellinen." Myös etnisyyden korostamista kehoitettiin välttämään: "Älä korosta ihmisen rotua, kansallisuutta, ammattinimitystä, poliittista tai uskonnollista vakaumusta, ellei tällä ole vaikutusta pääasiaan."¹¹⁹ Näin ollen Pietikäisen havainnot toimittajien itselleen asettamista vaatimuksista pätevät myös omaa aineistoani tarkastellessa.

Käsiteltävien aiheiden lisäksi on uutisoinnissa erityisen tärkeää se, kenen ääni kuuluu. Valtaväestön viranomaisten pitäessä puheenvuoroa hallussaan jäävät vähemmistön edustajat ulkopuolisiksi ja äänettömiksi omissa asioissaan. Pietikäisen tutkimuksessa toimittajat luettelivat syiksi vähemmistön edustajien sivuuttamiseen käytännön ongelmia – heitä oli vaikeampaa tavoittaa kuin tuttuja asiantuntijoita pr-palveluiden puuttuessa, välillä saattoi olla kieli- tai turvallisuusvaikeuksia, etnisten vähemmistöjen asiat kiinnostivat vain pientä osaa väestöstä. Pietikäinen huomautti kuitenkin, että erityisesti saamelaisista Suomessa uutisoidessa ovat kieli- ja turvallisuusvaikeudet olemattomat. Myös kiinnostusta luulisi riittävän, kun puhutaan Euroopan ainoasta alkuperäiskansasta. Silti saamelaisaiheista uutisoinnin määrä ei huomattavasti nouse esimerkiksi saamelaisten

---

¹¹⁷ Pietikäinen 2000, 107.

¹¹⁸ Radio- ja tv-ohjelmien toimittajien liitto liittyi SSL:n jäseneksi vasta vuonna 1980. SSL muutti nimensä Suomen Journalistiliitoksi vuonna 1993. *SJL. Tiivis historia 1921–2008*.

¹¹⁹ *Lehtimiehen ohjeet* 1968.

oman edustustoiminnan vakiintuessa 1990-luvulla.¹²⁰ Lisäksi Pietikäinen korostaa *Helsingin Sanomien* roolia laadukkaana pidettynä sanomalehtenä ja sitä, että lehdellä oli oma paikallistoimittaja Lapissa – saamelaishaastateltavien löytämisen luulisi olleen helppoa.¹²¹ Valkeapääkin pohdiskeli pamfletissaan vuonna 1971:

Tässä heitettiin myös kysymys, kenen ehdoilla tiedotustoimintaa suoritetaan. Saamelaisten kohdalla siihen on helppo vastata: siihen ei ole suotu minkäänlaisia mahdollisuuksia, puhumattakaan, että meillä olisi ollut edes tuollaisen kysymyksen tekomahdollisuutta. Meidän olemassaolomme on yksinkertaisesti kielletty.¹²²

”Tässä” viittasi ilmeisesti Kalevalaseuran saamelaiskulttuuriviikolla järjestettyyn paneeliin. Valkeapää siis korosti saamelaisten olemassaolon kieltämistä eikä vain sivuuttamista.

Pietikäinen tarkastelee erityisesti saamelaisvähemmistön esittämistä *Helsingin Sanomissa* vuosina 1985–1993. Hänen aineistossaan etnisten vähemmistön edustajia lainattiin vain joka viidennessä heitä käsittelevässä uutisjutussa. Valtaväestön edustajat taas olivat äänessä 79 prosentissa uutisista ja heistä 82 prosenttia oli viranomaisia.¹²³ Epätasapainoinen keskustelu näkyi siis siinä, että vähemmistöt eivät päässeet kertomaan omia näkemyksiään, vaan heidän äänensä vaimennettiin sekä lukumäärän että keskustelussa annettujen statusten osalta: viranomaiset toimivat pääasiallisina puhujina. Pietikäisen löydökset asettuvat samaan linjaan muiden etnisten vähemmistöjen medianäkyvyyttä tutkineiden saamien tulosten kanssa. Saamelaisten osalta tilanne oli Pietikäisen mukaan hieman parempi muihin Suomen etnisiin vähemmistöihin verrattuna, mutta silti todella huono: Pietikäisen aineiston 1189 artikkelista saamelaisasioihin keskittyviä oli 51. Saamelaisia lainattiin heidän asioitaan käsittelevissä artikkeleissa 24 kertaa, kun enemmistön edustajia lainattiin 45 kertaa. Lisäksi enemmistöä lainattiin samassa uutisessa useasti enemmän kuin kerran, kun vähemmistön edustajaa vain joka kolmannessa uutisessa.¹²⁴ Oma aineistoni ei ole saamelaisuutisten määrän osalta suoraan verrattavissa Pietikäisen tuloksiin, sillä hän käytti ainoastaan kotimaan uutisia ja pääkirjoituksia, itselläni taas ovat mukana kaikki lehden osastot, kuten esimerkiksi TV-sivut ja talousuutiset.

---

¹²⁰ Pietikäinen 2000, 121.

¹²¹ Pietikäinen 2000, 213–214.

¹²² Valkeapää 1971, 132.

¹²³ Pietikäinen 2002, 246.

¹²⁴ Pietikäinen 2000, 219.

Ketkä sitten pääsevät oman aineistoni saamelaisia koskevissa lehti uutisissa ääneen, keillä on valtaa? Jos saamelainen on äänessä, kysytäänkö lisäksi myös suomalaisten mielipidettä? Tarkastelin lähdeaineistoni sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleita tätä lukua varten valikoiden siten, että niissä sekä puhuttiin selkeästi pääuutisena saamelaisista tai saamelaisiin kiinteästi liittyvästä aiheesta myös saamelaiset mainiten¹²⁵ että haastateltiin aiheesta vähintään yhtä henkilöä.¹²⁶ Kriteerien ulkopuolelle jäivät näin esimerkiksi mielipidekirjoitukset ja tutkimustulosten tai puheiden referoinnit.¹²⁷ Sen jälkeen tutkin, missä määrin olivat ääneen päässeet saamelaisten edustajat verrattuna samasta aiheesta haastateltujen suomalaisten määrään. Yhteensä uutisia ja kirjoituksia oli näin 41 kappaletta, joista saamelaiset olivat äänessä 26:ssa – siis vain hieman yli puolessa.¹²⁸ Saamelaiset olivat aineistossani äärimmäisen harvoin äänessä yksin. Useimmiten heidän lisäksi haastateltiin myös suomalaisia virkamiehiä, toisinaan haastateltiin ainoastaan suomalaisia: kaikista 41 artikkelista viidessä olivat äänessä vain saamelaiset, 15 artikkelissa vain suomalaiset ja siten 21 artikkeliin oli haastateltu sekä saamelaisia että suomalaisia – tosin suomalaiset olivat silloin yleensä runsaammin edustettuina.

Esimerkkinä puheenvuorojen jakamisen epäsuhtaisuudesta käytän *Helsingin Sanomien* uutista 28.1.1971 niin kutsutun Kemppaisen komitean maatalousministeriölle jätettävästä mietinnöstä. Mietintö käsitteli kalastusoikeuksia koskevan lakia, jota mietinnön mukaan tulisi uudistaa siten, että oikeuksia valvomaan asetettaisiin erityisiä valtion vesien hoitokuntia. Uutisessa kerrottiin, että mietintö oli herättänyt Lapissa suurta vastustusta erityisesti saamelaisten keskuudessa ja sen koettiin olevan ristiriidassa ”saamelaisten oikeustaistelun” kanssa. Uutista varten haastateltiin suomalaisista kahta Kemppaisen komitean mietintöä puolustavaa jäsentä ja valtion kalastusvalvojaa, sekä mainittiin Suomen Merimiesunionin

---

¹²⁵ Lähinnä perinteisiin elinkeinoihin ja niiden harjoittamiseen liittyvät uutiset, esim. kalastusoikeuksien rajoittamisesta Lapissa. Huomioin sekä nimitystä ”saamelaiset” että ”lappalaiset” käytävät uutiset.

¹²⁶ Näin ulkopuolelle jäi esimerkiksi osa poronhoitoa käsittelevistä artikkeleista, sillä toisin kuin muissa pohjoismaissa, ei Suomessa poronhoitoa ole säädetty vain saamelaisten elinkeinoksi. Siten poromiehistä puhuminen ei läheskään aina tarkoita saamelaisista puhumista. Poromiehistä stereotyyppisinä saamelaisina puhun lisää luvussa 4.2.

¹²⁷ Näistä huomioin epäselvät tapaukset siinä tapauksessa, että uutisessa oli käytetty suoria sitaatteja.

¹²⁸ Näistä 10 tapauksessa saamelaisuus tehtiin myös selväksi. Lisäksi yhdeksässä tapauksessa sitä ei erikseen ilmaistu, mutta se kävi ilmi asiayhteydestä.

pitävän ”siipiensä suojassa” kalastajasaamelaisia ja siten vastustavan mietintöä.¹²⁹ Vaikka saamelaisten oikeudet, vaatimukset ja niiden toteutuminen kulkiivat mukana koko uutisen ajan, ei siinä siis haastateltu yhtään saamelaisten edustajista. Artikkelissa aiheen käsittely tuntuu sinänsä suhteellisen neutraalilta, mutta ainoastaan suomalaisten, mietintöä puolustaneiden haastattelu asettaa vaa’an pahasti epätasapainoon. Suomen Merimiesunionia tai heidän edustamia saamelaisiakaan ei kuultu, merimiesunionin todettiin vain vastustavan mietintöä saamelaisten puolesta – eli siinäkin saamelaiset eivät saaneet edes sen välikäden kautta kuuluviin omia perusteluitaan mietinnön vastustamiselle.

Puheenvuorojen jakaminen korostetusti suomalaisille näkyi myös Samii Litton haastetta koskevassa uutisessa, jossa kerrottiin, kuinka liitto oli haastettu oikeuteen perusteena se, että sen koettiin toimineen sääntöjen vastaisesti vuosikokouksen järjestämisessä ja siellä tehdyissä päätöksissä. Uutisessa kantajat kertoivat kokemistaan ongelmista liiton toiminnasta ja valittelivat sitä, että heidän mukaansa valtion viranomaiset pitivät sitä saamelaisten yleisenä mielipiteenä. Tilannetta harmittelivat myös kalastusmestari Kitti ja Samuli Aikio. Oman kantansa uutisessa pääsi kertomaan myös Samii Litton puheenjohtaja Erkki Jomppanen, joka korosti liiton tekemää työtä ja arveli vastustajien olevan etelässä asuvia, saamelaisasioista vieraantuneita ja julkisuushakuisia henkilöitä. Saamelaisten lisäksi haastateltiin jälleen suomalaisia asiantuntijoita ja viranomaisia. Ensin Lapin Sivistysseuran Karl Nickul koki tilanteen harmillisena, mutta totesi, ettei seura liittynyt asiaan mitenkään. Seuraavaksi Lapin maaherra Martti Miettunen taas totesi, ettei halunnut asiaan kommentoida, mutta arveli riidan alkujuurista ”olevan vaikeata tietää saamelaisten keskinäisistä asioista”.¹³⁰ Mielenkiintoista siis on, että saamelaisten keskinäisiä asioita käsittelevään uutiseen oli otettu mukaan kaksikin suomalaista asiantuntijaa, joista molemmat olivat todenneet, etteivät asiaan liity. Silti heidän haastattelemisensa oli katsottu tarpeelliseksi. Edellinen, vesipiirirajankäyntiä käsitellyt uutinen koski sentään muitakin kuin saamelaisia, mutta tässä saamelaisten keskinäiset asiat olivat koko artikkelin aiheena: miksi mukaan oli silti haastateltu suomalaisia, miksi heidän kommenttinsa oli

---

¹²⁹ Kemppaisen komitea esittää. Taka-Lapin kalastusoikeuksien valvonta vesien hoitokunnille, HS 28.1.1971.

¹³⁰ Samii-Liitto syytteeseen laittomasta toiminnasta. Etelä-Suomen saamelaisia moititaan hälyn synnystä, HS 1.2.1971. Perehdyn tarkemmin Jomppasen moitteeseen etelän saamelaisista luvussa 4.4.

myös otettu uutiseen mukaan, vaikka ne eivät lisäsisältöä tuoneet? Tulee vaikutelma siitä, että sekä Nickul että Miettunen koettiin eräänlaisina isähahmoina saamelaisille ja siten pätevinä selittämään saamelaisten mielenliikkeitä ylhäältä käsin.

Maaliskuussa *Helsingin Sanomissa* käsiteltiin saamelaisten koulutuksen puutteita ja parannusehdotuksia. Aluksi haastateltiin opettajaksi opiskelevaa saamelaista Aslak Järvensivua, joka toivoi parannusta ennen kaikkea saamelaisten peruskoulun kieltenopetukseen. Artikkelin kuvituksena toimi kaksi eri kuvaa saamelaisista, jotka oli kyllä nimetty, mutta jotka eivät ääneen päässeet: päinvastoin, poromies Antti Palton kuvatekstinä luki: ”Huolimatta siitä, että on olemassa tiettyjä merkkejä saamelaisesta kansannoususta, useimmat tyytyvät mietiskelemään asiat itsekseen ja ottamaan vastaan sen kohtalon, mikä suomalaisen yhteiskunnan painostuksessa lankeaa luonnostaan isänmaan nurkkaan ahdistetulle vähemmistölle. Poromies Antti Paltto miettii asiaa Tenon rannalla.”¹³¹ Paltto siis ei varsinaisesti päässyt sanomaan mitään. Toisessa kuvassa taas koltta Olga Moshnikoff käytti kangaspuita. Kuvatekstissä viitattiin ammattikurssitoiminnan merkitykseen käsityötaidon elvyttämiseksi. Järvensivun lisäksi oli haastateltu jopa neljää eri suomalaista viranomaista. Kirkkoherra kommentoi saamen asemaa Lapin kirkoissa, ammattikoulun rehtori moitti suomalaismuotoisen koulutuksen sopimattomuutta saamelaisuuden säilyttämiseksi, ylitarkastaja kertoi suunnitellusta kiertävästä ammattikurssikoulutuksesta ja tutkimussihteerin saamelaisten jatkokoulutusmahdollisuuksien vähyydestä. Lisäksi artikkelissa siteerattiin kouluneuvos Erkki Lämsän pitämää puhetta, jossa hän oli todennut, että saamelaisten koulutus oli lyöty laimin.¹³² Käsittelemme tarkemmin viittauksia kansannousuun luvussa 4.4., mutta puheenvuorojen jakamisen suhteen on suuri epäsuhta. Miksei saamelaisia haastateltu Järvensivua lukuun ottamatta? Erytisen irralliselta tuntuu kuvateksti Antti Paltosta, häneltä kun ei ollut kysytty kommenttia, ei kansannousuun eikä koulutukseen, mutta silti hänet niistä juuri edeltävään liitettiin.

Saamelaisten puuttumista keskustelusta kyllä myös ihmeteltiin. Kesäkuussa Rovaniemellä järjestettiin saamelaisseminaari, jota moitittiin heti avajaispäivän jälkeen vähälukuisiksi saamelaisten osalta. Seminaarista uutisoitiin kolmeen ottee-

---

¹³¹ Korhonen: Saamelaiset taisteluun oikeuksiensa puolesta, HS 27.3.1971.

¹³² Korhonen: Saamelaiset taisteluun oikeuksiensa puolesta, HS 27.3.1971.

seen. Ensimmäisessä uutisessa pääsivät ääneen ainoastaan suomalaiset: maa-herra Miettunen, osastopäällikkö Asko Oinas sekä Karl Nickul. Miettunen epäili, ettei pelkästään saamelaisten voimin olisi koko seminaaria saatu edes järjestettyä.¹³³ Toisessa uutisessa saamelaisedustajista pääsi ääneen jopa enemmän kuin suomalaisia, kolme saamelaista kahden suomalaisen vastineeksi¹³⁴, mutta kolmannessa uutisessa kerrottiin taas kolmen suomalaisen ja vain yhden saamelaisen mielipiteitä.¹³⁵ On toisaalta ymmärrettävää, että saamelaisten vähäisen määrän takia suomalaisten ääni korostui, mutta toisaalta: eikö silloin olisi voinut kuvitella, että vähäisten paikalla olleiden saamelaisten ajatukset omista asioistaan ovat sitten sitäkin arvokkaampia?

Harvoja poikkeuksia edustaa *Helsingin Sanomien* uutisointi Jällivaaran saamelaiskonferenssista. 13.8. julkaistussa uutisessa ei siteerata yhtään suomalaista!¹³⁶ Toisaalta taas seuraavana päivänä konferenssista uutisoidaan otsikolla ”Myönnytyksiin ei enä [sic] varaa.” Saamelaiset huolissaan kalastusoikeuksista”, mutta otsikon lainauksesta huolimatta uutinen koostuu melkein täysin suomalaisen oikeustieteen tohtorin ajatuksista saamelaisten kalastusoikeuksista. Otsikon lainaus taas tulee sitaatista, jolle ei yksilöidä puhujaa: ”Saamelaiskonferenssissa esitettiin toistuvasti, että ”saamen pakenemisessa on nyt saavutettu takaraja: myönnytyksiin ei enää ole varaa”.¹³⁷ Olisiko poikkeuksellisen vähäinen suomalaishaastateltujen määrä johtunut siitä, että konferenssin osanottajiin olisi kuulunut vähän suomalaisia?¹³⁸

Oma lukunsa olivat televisio-ohjelmat. Niissä saamelaisten ääni kuului huomattavasti enemmän ja suomalaiset jäivät joskus jopa sivuosaan. Syynä tähän oli mahdollisesti se, että monessa aineistoni tv- ja radio-ohjelmista oli ainakin osittain saamelainen työryhmä. Yhtenä positiivisena merkinä saamelaisten huomiomisesta merkittiin lopputeksteihin tekijöiden roolit usein myös saameksi. Toisaalta esimerkiksi ohjelmassa *Eläköön saamelaiset* Oula Näkkäljärvi johti paneelia, johon kuului hänen lisäksi suomalaisia osanottajia, mutta

---

¹³³ Saamelaisseminaarin osanottajat lantalaisia, HS 10.6.1971.

¹³⁴ Saamelaisseminaarissa kiisteltiin matkailusta, HS 10.6.1971.

¹³⁵ Seminaari kiisteli saamelaisasian viemisestä YK:hon, HS 11.6.1971.

¹³⁶ Korhonen: Saamelaiskonferenssi Jällivaarassa. Yhteispohjoismaiset tavoitteet täsmentyvät, HS 13.8.1971.

¹³⁷ Korhonen: ”Myönnytyksiin ei enä [sic] varaa”. Saamelaiset huolissaan kalastusoikeuksistaan, HS 14.8.1971.

¹³⁸ Toimittajana näissä oli aineistostani hyvin saamelaismyönteisenä esille noussut toimittaja Jorma Korhonen, jonka sanavalintoja pohdin myöhemmin lisää erityisesti luvuissa 4.1. ja 4.4.

jo johdatus keskusteluun ennen paneelia toi voimakkaasti esille juuri saamelais-
ten näkökulman:

Nykyaikainen skandinaavinen kolonialismi kahmii alueita saamelai-
selta luontoistaloudelta selittämällä, että suuryhteiskunnan etu vaatii
sitä. Siksi metsä kaatuu, siksi tunturi tallaantuu, siksi kala kaikkooa,
vanhan perinteen mukaisesti, ilman mitään korvausta, ilman saame-
laisten suostumusta. Tämäkö on huippuunsa kehitettyä pohjois-
maista demokratiaa?¹³⁹

Näkkäläjärvi aloitti oman osuutensa johdatuksen jälkeen korostamalla, kuinka nämä vahvat esitetyt väittämät ja vaatimukset olivat saamelaisista itsestään lähtöisin. Lisäksi Näkkäläjärvi ohjasi keskustelua antamalla puheenvuorot esittämällä kysymykset muille. Näin suomalaistaustaisten puhujien määrää saamelais-
taustaisiin verrattuna tasoitti se, että keskustelun suunnasta vastasi saamelai-
nen.

Osallistujien määrän lisäksi olisi mielenkiintoista ollut tutkia myös tarkemmin heidän roolejaan uutisoinnissa, sitä, kuinka heidän olennaisuutensa uutiselle ilmaistiin (itse saamelainen, oikeustieteen tohtori) ja keitä haastateltiin minkäkin aiheen tiimoilta. Lisäksi huomioitavaa olisi se, kuinka harvinaisempaa kuin saamelaisten puheenvuoro oli saamelaisnaisten pääsy ääneen: läpikäymissäni uutisjutuissa näin kävi vain neljä kertaa. Televisio- ja radio-ohjelmissa taas haastateltiin yhteensä kahta saamelaisnaista, ohjelmaan *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, muuten ei lainkaan. Lisäksi kyseisessä ohjelmassa naiset esitettiin molemmat melko heikoissa asemissa, uhreina: Berit-Anni Kalttopäälle kerrottiin, että hän saattaisi menettää oman talonsa koska vain, sillä se oli Suomen lain mukaan autiotupaan verrattavissa. Maria Labba taas kertoi, kuinka hän oli joutunut pelkäämään taloonsa tunkeutuvia suomalaisia: ”Minun on kerran pieksetty [– –] Kyllä lappalainen monta kertaa parempi kuin ne kulkurijätkät. Eivät maksa eivätkä kiitä. Lappalainen parempi ku koira. Lappalainen ei pieksä koiraakaan koskaan. Koira on parempi.”¹⁴⁰ Aktiivisina päätöksentekijöinä saamelaisista esitettiin vain miehet, jotka kuitenkin jäivät useimmiten suomalaiskeskustelijoiden määrän alle, jos mukaan pääsivät.

---

¹³⁹ *Eläköön saamelaiset* 3.4.1971.

¹⁴⁰ *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, 30.3.1971. Uhriasemasta huolimatta avuttomuus oli tulkinanvaraista. Kalttopää totesi ottavansa kirveen avuksi, jos joku kulkija hänen taloonsa sisälle pyrkisi: ”Mie vain olen ko mie suutun, niin vain saattaa senki tehdä. Mie en pelkää silloin kyllä, jos asia tullee sille rajalle.”

3.2 Mitkä teemat nousivat esille

Sari Pietikäinen toteaa etnisten vähemmistöjen uutisointia koskevien tutkimusten perusteella uutisaiheiden olevan sävyiltään useimmiten negatiivisia ja keskittyvän ennen kaikkea konflikteihin, rikoksiin ja ongelmiin valtaväestön näkökulmasta – etnisten vähemmistöjen päivittäinen elämä ja vähemmistöjen ongelmat heidän näkökulmastaan jäävät harvoin käsitellyiksi.¹⁴¹ Näkyikö tämä myös saamelaisasioiden käsittelyssä vuonna 1971?

Veli-Pekka Lehtola arvelee *Saamelaisten parlamentissa* vuoden 1971 ilmapiiriin olleen saamelaisasioille suotuisa.¹⁴² Etenkin saamelaisiin liittyviä uutisia tuntuu-kin olleen *Helsingin Sanomissa* yllättävän paljon. Televisio-ohjelmassa *Inifrån. Medborgare utan rättigheter* huomautettiin, etteivät saamelaiset tai saamelaiskysymys olleet tämän päivän keksintö, mutta saamelaisvähemmistökysymys oli.¹⁴³ Saamelaisten oikeudet eivät olleet yhtäkkiä muuttuneet ongelmaksi, mutta saamelaiset olivat nyt itsekin alkaneet tiedostaa oman asemansa vähemmistönä, jolla olisi myös mahdollisuus vaikuttaa omaan asemaansa, saada itselleen osana suomalaista yhteiskuntaa myös tasaveroiset oikeudet. Suurin osa saamelaisia koskevaa keskustelua käsitteleväkin erilaisia ongelmia, etenkin kieleen ja elinkeinoihin liittyen. *Helsingin Sanomat* korosti suomalaisten vastuuta saamelaisten oikeustilanteen korjaamisessa, mutta myös toiminnan tahattomuutta: ”Saamelaisväestön unohtuminen selkosten taakse on ollut meillä ajattelemttomuutta, ei tietoisista syrjintää.”¹⁴⁴ Oikeusneuvos Voitto Saario arveli myös, ettei YK:n rotusyrjintäsopimus toteutunut Suomessa vielä: ”Eriyisen ongelmavyöhdin tarjoaa saamelainen väestöryhmä, jonka sivistykselliset tarpeet ovat jääneet suureksi osaksi tyydyttämättä.”¹⁴⁵ *Suomen Kuvalehdessä* taas Heikki Brotherus taas kirjoitti etelän ymmärtäneen anteeksiantamattoman huonosti saamelaisten asiaa.¹⁴⁶ Yhteisenä näissä toimii siis se, että ongelma tunnustettiin, mutta vastuuta siitä ei suoranaisesti otettu, vaan se oli ajattelemttomuutta ja tarpeet olivat vain jääneet

---

¹⁴¹ Pietikäinen 2000, 109–110.

¹⁴² Lehtola 2005, 29.

¹⁴³ *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, 30.3.1971.

¹⁴⁴ Saamelaisten asia, HS 23.8.1971.

¹⁴⁵ YK:n rotusyrjintäsopimus edellyttää toimia Suomelta, HS 28.5.1971.

¹⁴⁶ Brotherus: Kulttuuri kestävyyskokeessa, *Suomen Kuvalehti* 21/1971, 36.

tydyttämättä, ilman että kukaan siitä olisi ollut suoranaisesti vastuussa, ei välttämättä ollut vain ymmärretty.

Toistuvien aiheiden kokoajana voidaan pitää myös Kalevalaseuran saamelaiskulttuurin viikolla julistettuja viittä teesiä saamelaispolitiikalle:

1. Saamelaisille kuuluu oikeus omakieliseen perusopetukseen.
2. Saamelaisille kuuluu oikeus valintaan perinteisten, kehittymisedellytyksiltään turvattujen elinkeinojen ja uusiin ammatteihin kouluttamisen välillä.
3. Saamelaisille kuuluu oikeus osallistua päätöksentekoon omaa kulttuuriaan koskevissa asioissa maakunnallisella ja yhteispohjoismaisella tasolla.
4. Saamelaisilla on oikeus nykyistä tehokkaammin järjestettyyn oikeusturvaan, ja
5. oikeus yleisen kansalaismielipiteen tukeen harjoittaessaan eränkävintä ja poronhoitoa vanhoilla nautinta-alueillaan.¹⁴⁷

Teeseissä oli siis ennen kaikkea kyse oikeuksien korostamisesta: mitään ei pyydetty palveluksena, vaan muistutettiin, että kaikkiin näihin – omakieliseen opetukseen, toivottuihin elinkeinoihin, päätöksentekoon, oikeusturvaan ja vanhojen nautinta-alueiden käyttöön – oli oikeus, ne eivät olleet ylimääräisiä etuja. Kulkautta myöhemmin esitettiin ykköskanavalla *Saamelaisten oikeuksien julistus*, jossa muiden aiheiden lisäksi pohdittiin lisää julistettuja teesejä. Niitä moitittiin huonoksi kompromissiksi saamelaisten kannalta, sillä niitä muotoilleessa työryhmässä oli ollut haastateltujen mukaan ainakin puolet muita kuin saamelaisia. Näin teesien koettiin olevan lähtöisin muiden kuin saamelaisten omasta suusta, eikä niiden muutosvoimaan uskottu.¹⁴⁸ Teeseissä näkyi silti sama perusajatus: tarve tasaveroisille oikeuksille suomalaisväestön kanssa. Vuoden aikana teesien teemoista valtamedian keskusteluissa näkyivät etenkin ensimmäiset kolme.

Kuten luvussa 2.2. totesin, valmistui saamelaisten opetusta tutkineen komitean mietintö kesäkuun lopussa ja nosti esille koulunkäyntiin vieraalla kielellä liittyvät ongelmat.¹⁴⁹ Loppukesästä asiaan otti kantaa myös *Helsingin Sanomat* pääkirjoituksessaan. Siinä todettiin, että etenkin kielen kannalta tulisi saamelaisten asiat viimeinkin järjestää niin, että sekä omien asioiden hoitaminen saameksi että

¹⁴⁷ Sit. Lehtola 2005, 36. Valokuva.

¹⁴⁸ *Saamelaisten oikeuksien julistus* 27.3.1971. Helsingin Sanomat kertoi TV-sivullaan, että ”[s]aamelaisten omilla ehdoilla tehty ohjelma on tarkoitettu lähinnä juuri saamelaisille”. Saamelaisten oikeuksista, HS 27.3.1971.

¹⁴⁹ Opetusministeri Itälä: Saamenkielinen opetus ei ole rahasta kiinni, HS 30.6.1971.

koulutus saataisiin kuntoon. Asiassa luotettiin opetusministeri Itälän antamaan lupaukseen asiasta huolehtimisesta.¹⁵⁰ Konkreettisena esimerkkinä tästä julkaistiin lehdessä marraskuussa uutinen 7-vuotiaasta Kirsti Länsmanista, joka oli asuntolakoulussa jäänyt puhumattomaksi suomen taitamattomuuden ja koti-ikävänsä vaivatessa. Koulun henkilökunta asuntolanhoitajasta opettajaan puhui vain suomea, eikä kotona päässyt käymään edes viikonloppuisin pitkien välimatkojen takia. Artikkelissa pohdittiin, minkälaisia seuraamuksia pienelle lapselle koettelemuksesta olisi. Haastateltu Pekka Sammallahti piti ihanteellisimpana ratkaisuna korkeaa kaksikielisyyttä, sillä maan virallisissa elimissä suomi oli välttämätön.¹⁵¹ Lokakuussa lehdessä vielä kerrottiin Inarin kunnan pitäneen omassa lausunnossaan kiertävän, saamenkielisen, kaksikielisyyspedagogiikkaan perehtyneen tukiopettajan palkkaamista kiireellisimpänä toimenä mietinnön perusteella. Lisäksi alueen kouluille tulisi perustaa yhteinen aineopettajan virka saamen kieltä varten.¹⁵² Uutisessa ei kerrottu, oliko kunta ryhtynyt vielä toimenpiteisiin asian suhteen.

Oulun yliopiston lapin kielen lehtorina toiminut Helvi Nuorgam-Poutasuo kirjoitti Kirstin tarinaan liittyen *Helsingin Sanomille* marraskuussa senhetkisen tilanteen olevan saamelaislasten kannalta syrjivä ja sortava. Hän myös huomautti, että kun suunnitelmia ja ilmaistua halua tilanteen parantamiseen kerran oli, niin rahoituksenkin olisi järjestyttävä.¹⁵³ Kieli ja koulutus olivat olleet pääosassa myös Jällivaaran saamelaiskonferenssissa ja niiden tärkeyttä korostettiin yhteisessä kulttuuripoliittisessa ohjelmassa:

Kehittämällä ja luomalla yhteisen järjestelmän saamelaisten kouluille, ala-asteelta yliopistotasolle saakka, me saamme tilaisuuden käyttää ja kehittää äidinkieltämme, tutkia historiaamme ja yhteiskuntaelämäämme sekä hankkia tältä omaperäiseltä pohjalta hyvän koulutuksen.¹⁵⁴

Nils-Aslak Valkeapää puhui pamfletissaan siitä, kuinka saamelaiset joutuivat kielen takia automaattisesti huonompaan asemaan oikeudellisesti. Kuinka tasa-arvo olisi edes mahdollista, kun omaa asiaansa ei voi esittää omalla äidinkielellään

---

¹⁵⁰ Saamelaisten asia, HS 23.8.1971.

¹⁵¹ Komulainen: Saamelaislapsen koulussa puhutaan vierasta kieltä, HS 6.11.1971.

¹⁵² Inarin kunta haluaa saamenkielisen tukiopettajan, HS 3.10.1971.

¹⁵³ Nuorgam-Poutasuo: Suunnitelmien kohtalosta huolestunut: Elintaso-Suomi ei saa unohtaa saamelaisia, HS 21.11.1971. Nuorgam-Poutasalo oli ollut mukana myös kesäkuussa mietintönsä luovuttaneessa saamelaisten koulutusta pohtineessa työryhmässä. Lehtola 2005, 22.

¹⁵⁴ *Saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma* 1974, 28.

eikä virallisia tulkkeja ollut saatavilla: ”Demokraattisen valtion perusseikkoihin tulisi mielestäni kuulua takuu lähtökohtien samanlaisuudesta. Lain mukaanhan saamelaiset ovat tasavertaisia, mutta ovatko saamelaiset tasavertaisia edes oikeudessa?”¹⁵⁵ Yhtenä esimerkkinä käytännön ongelmista kielikysymyksessä toimi väestönlaskenta. *Helsingin Sanomat* kertoi todetuista ongelmista saamenkielisen ohjeistuksen puuttuessa: ”Henkikirjoitusviranomaiset toteavat, että ohjeiden saaminen vaikka erillisinä olisi helpottanut melkoisesti saamenkielisen väestön laskentaa. Kielikysymykseen ei kuitenkaan ole kiinnitetty huomiota missään vaiheessa.”¹⁵⁶ Tässä tapauksessa huomioimattomuudesta koitui poikkeuksellisesti enemmän hankaluuksia suomalaisille viranomaisille kuin saamelaisille. Voi tosin myös pohtia, missä määrin väestönlaskenta piti paikkaansa saamelaisten osalta. Toisaalta vastakohtana kerrottiin edelleen *Helsingin Sanomissa* kesäkuun alussa Maakuntaliiton järjestämästä malminetsintäkilpailusta, jota varten oli erikseen teetetty saamenkielinen etsintäopas. Kilpailun järjestäjänä toimi Maakuntaliitto, joka oli jakanut opastusta yli 11 000 henkilölle.¹⁵⁷ Taloudellista hyötyä varten saamenkielistä kirjallisuutta saatiin siis tuotettua, vaikka muuten saamenkielisen kirjallisuuden kustantaminen oli harvinaista.

Kieli otettiin esille myös viihdeohjelmassa *Iltapala 4*. Siinä saamelaismiehet Matti-Uula Aikio ja Jouni Ponku pelasivat ensin mielikuvakyselyä, jossa miesten vastaukset olivat melko pessimistisiä: poromies oli kuolevan ammatin harjoittaja, vaalilupaukset ihmisten pettämistä ja propagandaa. Viimeisessä kysymyksessä Aikio arveli, ettei Lapilla ollut tulevaisuutta lainkaan. Tämän jälkeen näytettiin kuvamateriaalia saamelaisista, samalla kun taustalla soi suomenkielinen iskelmä:

Ei kukaan kuule saamelaiskansaa, laitelkoot vaan riekonansaa
Koltta kuuluu tunturiin, kieli vanhin kuoleviin
Saakoon vain se tuomion, arvokkaampi suomi on
Ja lantalainen päättää voi nyt kuinka kauan joiku soi
Herätkää miehet! Herätköön maa! Ei ihmisyys näin kuolla saa!
Mies laita vain poikasi kouluun, Helsinkiin tai vaikka Ouluun
Taidoillesi seuraajaa et vain tällä lailla saa
Kun saatu saamenkirjaa ei niin lapsen lantalaiset vei
Nyt kuinka kulttuurimme käy ei valoa kaamoksessa näy
Kuinka käy, kuinka käy, kuinka käy...¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Valkeapää 1971, 66–67.

¹⁵⁶ Väestönlaskenta jättänyt saamen kielen huomiotta, HS 13.1.1971.

¹⁵⁷ Opastusta yli 11 000:lle. Malmin haravointia tehostetaan Lapissa, HS 1.6.1971.

¹⁵⁸ *Iltapala 4* 4.12.1971. Kappaleen nimestä tai esittäjästä ei valitettavasti ole tietoa, eikä siitä, onko esittäjä suomalainen vai saamelainen.

Laulussa siis vedottiin sekä suomalaisiin että saamelaisiin. Kieli nähtiin vaalimisen arvoisena, siitä oli kulttuurin jatkuminen kiinni, mutta kouluun suhtauduttiin ristiriitaisesti: ilman saamenkielisiä materiaaleja täytyi lapset lähettää kauas kotoa, eivätkä nämä siten oppineet perinteisiä taitoja, vaan suomalaistuivat. Seurujärvi-Kari nostaa esille myös kielen roolin kulttuurisen identiteetin määrittäjänä: se yhdistää kaksi saman kielen puhujaa välittömästi samaan yhteisöön, mutta jos seuraava sukupolvi menettää kielen, menettää se samalla myös jotain olennaista omista perinteistään, omasta kulttuuristaan.¹⁵⁹ Kieli ei näin ole vain väline, vaan erottamaton osa kulttuuria.

Perinteisten elinkeinojen, erityisesti poronhoidon vaikeutuminen oli usein keskustelunaiheena. Syinä vaikeuksiin pidettiin lähinnä metsänhakkuita, kalastusoi-keuksien määrittelyä ja jatkuvasti kasvavan turismin tuomia vaikeuksia. Lisäksi Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden alta oli 1960-luvun lopulla joutunut muuttamaan 500–600 suomalaista ja saamelaista evakkoon, joille elämänmuutos oli saattanut olla todella dramaattinen – monet se oli siirtänyt ensimmäistä kertaa rahatalouden piiriin.¹⁶⁰ Altainen alle oli jäänyt valtavasti porolaitumia ja siten porojen määrä oli täytynyt vähentää runsaasti.¹⁶¹ Allasevakoiden asiaa ei käsitelty varsinaisesti saamelaisten asiana, vaikka heidät toisinaan erikseen mainittiinkin, vaan evakkoihin käsiteltiin kuuluvaksi sekä suomalaisia että saamelaisia. Valtion metsänhoitotoimien koettiin olevan todella haitallisia ja lyhytnäköisiä ja saamelaiset kokivat, ettei heidän oikeuksiensa ajamisessa päästy sanoista tekoihin. Vielä 1960-luvun puolivälissä oli metsäteollisuus ollut yksi suurimmista työllistäjistä myös saamelaisten parissa, mutta vuosikymmenen loppua kohden koneellistuminen oli alkanut lisätä työttömyyslukuja.¹⁶² Vaasan viikoilla lokakuussa käydyssä paneelikeskustelussa kannattivat poliittisten puolueiden edustajat yksimielisesti vähemmistöjen kulttuurien säilyttämistä ja kehittämistä sekä oikeutta äidinkielen. Tämä sai mukana olleen Oula Näkkäljärven ihmettelemään, miten yksimielisyydestä huolimatta ”valtionyhtiöt murentavat jatkuvasti saamelaisten elinmahdollisuuksia, jotka 70–80-prosenttisesti ovat riippuvaiset luontaistaloudesta”.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Seurujärvi-Kari 2011b, 45, 49.

¹⁶⁰ Tutkimus Lapin allasevakoista. Muutos rahatalouteen tuottaa vaikeuksia, HS 1.4.1971; Komulainen ja Järvinen: Lokan allas tänään, HS 12.9.1971.

¹⁶¹ *I blixtbelysning* 27.9.1971.

¹⁶² Nyssönen 2007, 195.

¹⁶³ Vähemmistöistä Vaasassa: Yksimielisyys sanoissa mutta ei teoissa, HS 4.10.1971.

Poronhoidon ja metsänhakkuut saamelaiset nostivat esille myös televisio-ohjelmissa. Selkeimmin tämä näkyi televisio-ohjelmassa *Eläköön saamelaiset*. Siinä Oula Näkkäläjärven johdolla keskustelivat Martti Linkola, Seppo Sulkava ja alue-metsänhoitaja Yrjö Siitonen metsänhakkuista Lapissa. Linkola puhui voimakkaasti laajoja metsänhakkuista vastaan, mutta uskoi porosaamelaisten elinkeinon elinvoimaisuuteen, olihan se kestänyt monta mullistusta jo aiemminkin. Siitonen taas puolusti Metsähallituksen toimia Lapissa yhteiskunnan elintasovaatimuksilla. Hänen puheenvuoronsa aikana kamera tarkensi taustalla olleeseen Tapani Rantalan synkkään maalaukseen, joka kuvasi tunturin edessä ollutta, maan tasalle hakattua metsää. Sulkava kertoi porojen tuoreiden, erityisesti ruokintaan keskittyneiden tutkimusten kohteena. Näkkäläjärvi ihmetteli sitä, miksei poromiehiä tiedotettu etukäteen siitä, mitkä alueet seuraavaksi hakattaisiin, jotta he voisivat käyttää ne alueet ennen hävittämistä. Siitonen arveli syyn olleen molemminpuolinen epätietoisuus ja paremman tiedotuksen kannatettava parannusehdotus.¹⁶⁴ Kuten edellisessä luvussa totesin, oli ohjelman saamelaisnäkökulma huomattavasti vahvempi kuin lehtiartikkeleissa. Esimerkiksi Näkkäläjärven esille tuoma yhteistyömahdollisuutta poromiesten ja metsähallituksen välillä ei muualla pohdittu mahdollisuutena, vaan tuotiin lähinnä esille vastakkainasettelua: joko metsänhakkuut ja talouskasvu tai sitten luonnon- ja saamelaisten elinkeinojen suojeleminen.

Keskustelu metsänhakkuista kävi kiivaana myös *Helsingin Sanomissa*, jonka eri osastoilla ilmestyi runsaasti kirjoituksia aiheesta lähinnä metsäteollisuuden että luonnonsuojelijoiden edustajien toimesta. Näistä jälkimmäiset toisinaan nostivat esille myös saamelaisten elinkeinomahdollisuudet kiivaiksikin äityneissä kamppailuissa, mutta saamelaiset itse eivät ääneen juuri päässeet.¹⁶⁵ Esimerkiksi 30.3. Jouko Nenosen kirjoittamassa uutisessa kerrottiin, että metsien inventointitulokset oli ollut odotetun mukainen, jopa ennako-odotuksia lohdullisempi, mutta silti katsottiin tarpeelliseksi hakata myös suojametsäalueilta. Kyseisessä uuti-

---

¹⁶⁴ *Eläköön saamelaiset* 3.4.1971.

¹⁶⁵ Ks. esim. Nenonen: Lapissa joudutaan ehkä hakkaamaan suojametsiä, HS 30.3.1971; Lapin metsien tulevaisuus, HS 10.5.1971; Karonen: Riittääkö pelkkä asiantuntemus, HS 23.6.1971 sekä Borg: Vastuu metsistä, HS 29.6.1971. Toisaalta taas etenkin poromiehet kokivat usein olevansa eri puolella kiistoja luonnonsuojelijoiden kanssa, joiden he kokivat turhaan suojelevan poroja uhkaavia petokantoja. Ks. esim. ”Viljelyhysteriaa jäkälälaitumilla.” Metsähallitus ihmetteli omien aurojensa jälkiä, HS 28.8.1971; Pihkala: Koilliskairan kohtaloa ratkotaan. Metsuri pelkää leipäänsä ja poromies petojen tuloa, HS 10.10.1971.

sessä haastateltiin useita eri metsäteollisuuden edustajia sekä hakkuita vastustavia Suomen Luonnonsuojeluliittoa ja Lapin Sivistysseuraa, joista jälkimmäinen korosti huolestumistaan saamelaisista. Saamelaisten omia edustajia ei kuitenkaan haastateltu.¹⁶⁶ Nenonen kirjoitti aiheesta lehteen jälleen toukokuussa. Tuolloin hän haastatteli Utsjoen metsänhoitoalueelta metsänhoitaja Arvi Koivistoa, jonka mukaan Utsjoella hakkuita oli suoritettu vähemmän kuin suunnitelmien mukaan olisi ollut mahdollista. Koiviston lisäksi haastateltiin kahta muuta suomalaista viranomaista, professori Kullervo Kuusela ja metsätieteen tohtori Matti Leikola. Artikkelin käsitteli pääasiassa sitä, olivatko syytteet liikahakkuista aiheellisia sekä täytyisikö kansallispuistosuunnitelmien hakkuuvapaata aluetta kasvat-
taa. Haastateltavien vastaus molempiin oli kieltävä. Mielenkiintoiseksi uutisen teki irralliselta tuntuva maininta saamelaisista. Keskellä artikkelia kerrottiin, kun ensin oli mainittu suunnitteilla olevista, metsähallituksen alueilla olevista vuokra-
tonteista sekä puiden pitkistä kuljetusmatkoista:

Utsjoen hoitoalueessa on yhteensä kolmisenkymmentä hakkuu-
miestä. Näistä on 17 vakinaista ja loput tilapäisiä. Vakinaisista on
neljä saamelaista ja yhtä paljon tilapäistä.

Valtion vuokramailla asuessaan saamelaiset saavat ilmaiseksi ha-
kata kotitarvepuunsa vanhojen, viime vuosisadan puolelta peräisin
olevien senaatin säännösten perusteella.

Koivisto ei ymmärrä luonnonsuojelijoiden hyökkäyksiä, jotka koske-
vat suojametsien hakkuita. Suojametsälain mukaan suojametsiä on
hakattava niin, että metsäraja ei alene... [– –]¹⁶⁷

Koiviston jatkaessa suojametsä-asiaan ei saamelaisia enää mainittu. Näin ollen maininta neljästä hakkuihin työllistystä saamelaisesta sekä kotitarvepuiden hakkuuoikeudesta tuntuu kovin irralliselta. Ilmeisesti sen kuitenkin koettiin olevan olennainen jatko metsänhakkuista käytyyn keskusteluun ilman, että perustelua kytkökselle vaadittiin. Saamelaiset nähtiin siis yhtenä huomioitavana palasena metsänhakkuu-keskustelussa. Ei välttämättä olennaisena sellaisena, niin useasti heidät jätettiin mainitsematta, mutta sen verran itsestään selvänä, ettei heidän mainitsemistaan tarvinnut erikseen perustella.

Joulun alla *Helsingin Sanomissa* julkaistiin laaja artikkeli ”Joulumaa toteutuu ki-
vuliaasti”. Rovaniemelle jo pitkään suunniteltu ja rahoitusvaikeuksista kärsinyt

---

¹⁶⁶ Nenonen: Lapissa joudutaan ehkä hakkaamaan suojametsiä, HS 30.3.1971.

¹⁶⁷ Nenonen: Hakkuut kovin vähäisiä Utsjoen hoitoalueella, HS 8.5.1971.

Joulumaa-hanke eteni vuonna 1971 aimo harppauksen eteenpäin Niilo Tarvajärven tartuttua siihen. Saamelaisista aiheesta oli haastateltu Nils-Aslak Valkeapää, joka näki Joulumaassa potentiaalia etenkin sijainnin kannalta: Rovaniemi olisi tarpeeksi lähellä, mutta myös tarpeeksi kaukana Saamenmaasta. Tärkeänä myyntivalttina Valkeapää piti sitä, että myyntituotteina pidettäisiin aitoja saamelaisia käsitöitä, ei ”etelän souvenir-teollisuutta”.¹⁶⁸ Valkeapää puhui matkamuis-toista terävään sävyyn myös pamfletissaan:

Tietysti Rovaniemellä on lapinnukkeja. Made in Japan. (Ne pojat osaa: odotan vain milloin he ovat täyttäneet järvemme kaloillaan, made in Japan.) [– –] Törkyä täynnä. Ei edes hyvää käsityötä. Mausta puhumattakaan.¹⁶⁹

Turismi eri näkökulmista oli yleensäkin aihe, joka herätti paljon keskustelua ja jonka etenkin saamelaiset itse nostivat aktiivisesti esiin. Esimerkiksi Saariselälle oli suunnitteilla suuri lomakeskus, jonka vaikutuksia saamelaiselinkeinoihin pelättiin. Toisaalta pidettiin edes hieman parempana vaihtoehtona yhtä suurta, rajattua keskittymää kuin sitä, että turistit kulkisivat ympäri Lappia etenkin poronhoidon haittana.¹⁷⁰ Lakien koettiin turvaavan enemmän turistien kuin paikallisten oikeuksia. Turismi ei automaattisesti ollut paha asia, mutta pääsääntöisesti turistien koettiin lähinnä vievän kalat ja riistat sekä jättävän lähinnä roskia, ei tuloja – paitsi ehkä kalastusluvan verran, eikä siitäkään hyöty tullut paikallisille.¹⁷¹

3.3 Mitkä teemat jäivät piiloon

Etnisiä vähemmistöjä koskevissa uutisissa siis käsitellään useimmiten poikkeus-tilanteita, ongelmia ja eksotiikkaa. Mitä sen ulkopuolelle jää? Minkälaiset uutiset ja aihealueet puuttuvat lähdeaineistostani? Mitä asioita saamelaiset pyrkivät itse nostamaan esille omissa aineistoissaan, mutta valtamedia sivuuttaa?

---

¹⁶⁸ Komulainen ja Pihlaja: Joulumaa toteutuu kivuliaasti, HS 12.12.1971. Joulumaa herätti vuoden aikana ylipäätään runsaasti keskustelua. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien Ars Arctica* –taidenäytelyä arvioineessa artikkelissa Markku Valkonen mainitsee ohimennen Lapin luonnonvaroistaan riistettynä kehitysalueena, ”jonka Tarva uhkaa tärvätä tarroillaan ja pukinmaillaan”. Valkonen: Rovaniemen *Ars Arctica*: Lapin lumousta ja matkamuiستotavaraa, HS 18.7.1971.

¹⁶⁹ Valkeapää 1971, 58.

¹⁷⁰ *I blixtbelysning* 27.9.1971.

¹⁷¹ *On meilläkin oikeus elää*, 28.2.1971.

Yksi mielenkiintoinen tapaus oli niin sanottujen saamelaisradikaalien ”hiljainen mielenosoitus”, joka Lehtola mainitsee järjestetyn saamelaiskulttuurin viikon yhteydessä Rovaniemellä helmikuussa.¹⁷² Ilmeisesti juuri tuolloin Nils-Aslak Valkeapää esitti ensimmäistä kertaa Protestijoiun, joka esiintyy lähdeaineistossani useasti: neljässä aineistoni televisio-ohjelmista, yhdessä suomeksi tekstitettynä, toisessa ruotsiksi käännettynä:

Alas etelästä tulleet 'asiantuntijat'! Alas saamelaisasiain huorat! Alas lantalaisten (ei saamelaiset) määräysvalta Lapista (saamelaisalueella)! Alas metsähallituksen oikeudet Lapissa (saamelaisalueella)! Alas Lapin raaskaajat ja saastuttajat! Alas porosaamelaisten komentelijat! Alas saamelaispuvun pilkkaajat! Alas saamelaisväestön sumuttajat! Alas koulukirjojen valheet saamelaisista! Alas kelvottomat lait! Ylös saamelaisten ihmisarvo! Ylös äidinkieli! Ylös saamelaiskoulut!¹⁷³

Joiku oli sanoitustensa lisäksi myös äänimaailmaltaan melko aggressiivinen, esittäjinään hurjasti joikaava miesjoukko. Kulttuuriviikon uutisoinnissa *Helsingin Sanomissa* mielenilmauksesta ja joiusta kuitenkin vaiettiin. Valkeapään kerrottiin kyllä joikanneen, mutta sanoma ei kuulostanut yhtä vahvalta kuin Protestijoiun lyriikat olisivat antaneet myöten: ”Nils-Aslak Valkeapää esitti sikermän joikuja, joista ensimmäisessä hän kyseli miksi saamelainen on hiljaa, vaikka on oma juhla.”¹⁷⁴ Ilmeisesti siis radikaalimmista toimista vaiettiin. Voisiko olla, että saamelaismyönteinen media ei halunnut heidän menettävän valtaväestön sympatiaa? Vai eikö joiun sanoja käännetty tuolloin suomeksi lainkaan, jolloin suomalaistoimittajilta sanoma meni ehkä ohi? Toisaalta voisi olettaa, että radikaalit olisivat olleet mielellään valmiita kääntämään sanoituksia suomeksi.

Kirkkoon ja kristinuskoon liittyvistä asioista ei myöskään valtamediassa juurikaan puhuttu. Valkeapää kirjoitti aiheesta kiittäen kirkkoa kyllä lukutaidosta, mutta puhui samalla saarnamiehistä, joiun kieltämisestä ja käännäyttämistä hyvin tuomitsevaan sävyyn:

Vaikka kirkolle kuuluu kunnia lukemistaidosta, on sen myös vastattava asiasta, jonka viimeiseksi olettaisi kuuluvan uskonnon pariin.

¹⁷² Lehtola 2005, 27. Käsittelem radikaaleja enemmän luvussa 4.4.

¹⁷³ *Eläköön saamelaiset*, 3.4.1971. Joikua lauletaan ilman suomenkielistä tekstitystä myös ohjelmissa *On meilläkin oikeus elää*, 28.2.1971 ja *Saamelaisten oikeuksien julistus*, 27.3.1971; sekä kertojan ruotsiksi lausumana ohjelmassa *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, 30.3.1971.

¹⁷⁴ Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle, HS 1.3.1971. Missään ei tarkemmin eritellä sitä, montako joikua Valkeapää esitti.

Tarkoitin lantalaisten riistopolitiikan viimeistä pisaraa, sitä, ettei esi-
neellinen riisto riittänyt, vaan jotta kaikki olisi ollut täydellistä, mukaan
piti liittää myös henkinen riisto.¹⁷⁵

Saamelaisilla henkimaailma ja aineellinen maailma olivat olleet hyvin tiiviisti yh-
teydessä toisiinsa. Pelkästään vanhan uskon korvaamista kristinuskolla ei voitu
tehdä ilman, että se ei vaikuttaisi vahvasti myös arkiseen elämään.

Mielenkiintoista käsitellyissä teemoissa oli myös se, kuinka samaan aikaan vuo-
den mittaan nostettiin esille ruotsinsuomalaisten kieleen liittyvät ongelmat ja ope-
tuksen tärkeys suomeksi, mutta yhdessäkään aihetta käsittelevässä uutisessa ei
kiinnitetty huomiota siihen, että saamelaisten tilanne Suomessa (sekä tietysti
myös Ruotsissa) oli hyvin vastaava.¹⁷⁶ Rovasti Oskar Haapaniemi esimerkiksi
näki ruotsinsuomalaisten tulevaisuuden hyvinkin dramaattisena: ”Suomalaiset
jäävät puolikieliseksi ja niin muodoin yhteiskunnan alaportaille. Ennen pitkää
Ruotsissa on suomalaisten muodostama ja aikaansaama Amerikan Black Powe-
riin verrattava suurpulma, ellei nyt ryhdytä kiireellisiin toimiin.”¹⁷⁷ Vaasan viikolla
vähemmistöistä keskustellessa taas *Helsingin Sanomat* kertoi uutisessaan vä-
hemmistöpaneelissa todetuista tarpeista: ”asuntoja, koulutusta, työtä [– –] kult-
tuurien säilyttämistä ja kehittämistä, [– –] oikeutta äidinkieleen”.¹⁷⁸ Suurin osa
tekstistä käsitteli juuri saamelaisten tilannetta ja tarpeita Oula Näkkäljärven ker-
tomana, mukaan lukien uuden keskusjärjestön kipeästi kaipaama taloudellinen
tuki, mutta silti seuraavaksi todettiin: ”Vähemmistöpoliittisilla ratkaisulla alkaa olla
kiire. Näin todettiin keskusteluissa. Kiireellisimmin korjattavana epäkohtana mai-
nittiin Ruotsissa olevien toisen polven suomalaisten asema.”¹⁷⁹ Vaikka oli juuri
lueteltu erityisesti saamelaisten ongelmia, todettiin lehdessä silti kiireellisimmäksi
epäkohdaksi ruotsinsuomalaisten asema. Vetosiko lukijoihin saamelaisten ti-
lanne enemmän sitten, jos siihen pystyi samaistumaan ruotsinsuomalaisia ajat-
telemalla? Vai kertoiko tämä oikeasti asioiden tärkeysjärjestyksestä ja kenen
määrittelemänä? Eikö osattu kenties ajatella, että enemmistön siirtyessä vähem-
mistöksi voisi yhtäläisyyksiä löytyä?

---

¹⁷⁵ Valkeapää 1971, 78.

¹⁷⁶ Ks. esim. Toivonen: Ruotsin syytä huolehtia suomalaisvähemmistöstään, HS 25.7.1971; Kor-
honen: Pohjois-Ruotsi ei enää pahin alue. Suomalaisten kielipulmat laajenneet koko Ruotsiin, HS
11.10.1971.

¹⁷⁷ Korhonen: Pohjois-Ruotsi ei enää pahin alue. Suomalaisten kielipulmat laajenneet koko Ruot-
siin, HS 11.10.1971.

¹⁷⁸ Vähemmistöistä Vaasassa. Yksimielisyys sanoissa mutta ei teoissa, HS 4.10.1971.

¹⁷⁹ Vähemmistöistä Vaasassa. Yksimielisyys sanoissa mutta ei teoissa, HS 4.10.1971.

Toisena puolena taas keskusteltiin toistuvasti suomenruotsalaisten asemasta ja Suomesta kaksikielisenä maana, mutta muita kielivähemmistöjä ja heidän vaikeuksiaan ei keskustelussa huomioitu.¹⁸⁰ Valkeapääkin napautti asiasta pamfle-tissaan:

Suomi on kyllä virallisesti kaksikielinen. Mutta näillä kielillä tarkoitetaan kaiketi suomea ja ruotsia. Sillä Utsjoella (79,8 %) Inarissa (21,2 %) ja Enontekiöllä (13,6 % saamenkielisiä kunnan väkiluvusta v. 1962) pitäisi tämän periaatteen mukaan toiminnan olla kaksikielistä.¹⁸¹

Tuntuukin siltä, että saamelaisten kielioikeudet otettiin esille useasti vain siltä kannalta, että ilman niitä kulttuuri saattaisi kadota, kun taas suomenruotsalaisten ja ruotsinsuomalaisien tilanteesta puhuessa oli tärkeimpänä esillä juuri tasaverrosten oikeuksien toteutuminen ja toteutumatta jääminen.

Suomalaisuuden liiton juhliessa 65-vuotista taivaltaan kertoi sen puheenjohtaja suurin sanoin suomalaistumisesta liiton tavoitteena:

Kielilainsäädäntömme on jo niin vapaamielinen, ettei se enää kaipaa mitään muutoksia. Ymmärrämme ruotsinkielisten huolen heidän kielensä säilymisestä. Kuuluuhan ruotsinkielisyys osana Suomeen ja sen historiaan. Mutta luonnollinen kehitys kulkee kohti suomalaistumista eikä sitä saa estää. Aiomme ottaa tiukasti kantaa, mikäli enemmistön kustannuksella ruvetaan muuttamaan kielilakia.¹⁸²

Jos virallisessa asemassa olleita suomenruotsalaisia kohtaan suhtauduttiin näin jyrkästi, mikähän mahtoi olla liiton kanta saamelaiskielten asemaan? Nykyinen lainsäädäntö kuitenkin selkeästi vaikeutti saamen kielen asemaa: esimerkiksi saamelaisten keskusjärjestöä syyskuussa perustettaessa ei sen yhdistyssääntöä voitu hyväksyä saamenkielisenä, sillä se olisi ollut silloisen kielilain vastaista.¹⁸³ Lokakuussa *Helsingin Sanomien* pääkirjoitus iloitsi eduskunnan hyväksymästä pohjoisesta kulttuurisopimuksesta: ”Toisaalta sopimus kuitenkin lisää myös suomen kielen merkitystä. Sopimusmaiden on näet otettava huomioon vähemmistöjensä oikeudet saada opetusta omalla äidinkielellään. Tämän veloitteen toteu-

---

¹⁸⁰ Ks. esim. Komitea tukee ruotsin kielen asemaa. Kaksikielisyyden rajaa ei määrätä numeroin, HS 4.3.1971. Seija Tuulentien mukaan Suomen ruotsinkielisten asemaa käytettiin myöhemmin retorisenä perusteena saamen kielen aseman parantamiselle. Tuulentie 2001, 72–73.

¹⁸¹ Valkeapää 1971, 66.

¹⁸² Laine: Tänäpä tältä, HS 24.8.1971. Toisaalta liitto oli kesäkuussa suunnittelemassa saamelaisille jo autonomiaakin, mistä puhun lisää luvussa 4.4.

¹⁸³ Saamelaiset saivat oman keskusliiton, HS 20.9.1971.

tuminen käytännössä merkitsee hyvin paljon nimenomaan Ruotsin suomalaisille.”¹⁸⁴ Saamelaisvähemmistöjen oikeuksia tai mahdollisuuksia ei kirjoituksessa mainittu lainkaan.

Saamelaisten suomalaistumisen ja suomalaistamisen yhteys koululaitokseen ei juuri näkynyt, vaikka omakielisen opetuksen roolia nostettiin esille. Erkki Asp kirjotti Kalevalaseuran vuosikirjaan saamelaisten akkulturaatiosta. Hän näki muutoksen kyllä vauhdittuneen toisen maailmansodan jälkeen, mutta ei edes harkinnut asuntolakoulujen roolia siinä. Lisäksi hän korosti sitä, ettei valtaväestö pakottanut saamelaisia suomalaistumaan, vaan kyseessä oli ennemminkin demokraattinen akkulturaatio: ”Demokraattisessa akkulturaatiossa ei ole pääväestön taholta tulevaa pakkoa, vaan vähemmistön edustajat vapaaehtoisesti omaksuvat uusia ajattelu- ja käyttäytymistapoja [sic].”¹⁸⁵ Myöskään saamelaisten ja saamelaisalueilla asuneiden suomalaisten mahdolliset keskinäiset erimielisyydet eivät aineistosani näy. Saamelaisten oikeuksia polki monen silmissä Suomen valtio, vaikkakin kenties tahattomasti, eivät yksittäiset suomalaiset. Samaten saamelaisten oikeustilannetta mahdollisesti korjattaessa suomalaisväestölle aiheutuvat muutokset pysyivät vielä poissa valtamedian keskusteluista.

---

¹⁸⁴ Kulttuurisopimus, HS 19.10.1971.

¹⁸⁵ Asp 1971, 121.

4. Miten puhuttiin, kun puhuttiin saamelaisista

4.1 Sanavalinnat saamelaisaiheissa

Tässä luvussa tutkin saamelaisdiskurssin sanavalintoja vuonna 1971. Millaisilla sanavalinnoilla etenkin saamelaisten toimista kerrottiin? Tarkastelen, missä määrin saamelaisista puhuttiin lappalaisina ja pohdin, mitä se kertoo suhtautumisesta saamelaisiin yleensä, kuten myös saamelaisista puhuminen heimona ja saamen kielistä murteina.

Sari Pietikäinen tarkastelee väitöskirjassaan diskurssianalyysin, sisällönanalyysin ja lingvistisen analyysin kautta *Helsingin Sanomien* vähemmistöuutisia vuosilta 1985–93.¹⁸⁶ Kielellisten valintojen osalta hän huomauttaa esimerkiksi pakolaisiin liittyvistä uutisista. Hänen tarkastelemassaan aineistossa puhuttiin usein ”pakolaisvirrasta”, pakolaisten ”hyökymisestä” Suomeen tai ”pakolaistulvasta”, jolloin heidät kuvattiin eräänlaisena tuhovoimaisena luonnonvoimana ja siten rakennettiin jo lukijalle väistämätöntä uhkakuvaa. Toistuessaan yksittäisetkin sanavalinnat juurruttavat lukijalle tietynlaisen representaatiota pakolaisista ja saavat sen tuntumaan totuudelta.¹⁸⁷ Kieli ei ole yksiselitteinen, objektiivinen ”todellisuuden” kuvaaja, vaan se on aina representaatio jostain, yhdenlainen tulkinta ja näkökulma, jota voi taas tulkita lukemattomin eri tavoin. Norman Faircloughin mukaan ”mikä tahansa osa mistä tahansa tekstistä (tiedotusvälineistä tai muualta) samanaikaisesti representoi maailmaa, rakentaa identiteettejä ja muodostaa suhteita”¹⁸⁸ – sen merkitys on siis aina valtava. Median representaatioiden tutkimisessä ei ole kyse minkään absoluuttisen totuuden etsimisestä, vaan ainoastaan niiden arvioimisesta. Lisäksi arviointikin tapahtuu aina jostain näkökulmasta ja on jonkun tekemää tulkintaa.¹⁸⁹

Uutistekstissä otsikolla on erityisen suuri rooli: se on usein se, jonka perusteella lukija valitsee näkökulmansa koko uutistekstiin, toisinaan myös ainoa osa, joka

---

¹⁸⁶ Ks. esim. Pietikäinen 2000, 15–16.

¹⁸⁷ Pietikäinen 2000, 164–165.

¹⁸⁸ Fairclough (1995) 2002, 14.

¹⁸⁹ Fairclough (1995) 2002, 66–67.

uutisesta luetaan.¹⁹⁰ Siinä tehtyjen sanavalintojen voima siis vielä korostuu. Tutkiessani saamelaisuutisten otsikoiden sanavalintoja omassa aineistossani esiin nousevat muutamit kiinnostavilta tuntuneet valinnat. Esimerkiksi 28.2.1971 julkaistussa uutisessa otsikkona oli ”Omaa oikeusasiamiestä toivotaan saamelaisille”.¹⁹¹ Miksi toivottiin? Miksei vaadittu, haluttu tai edes ehdotettu? Toivominen tuo kenties esiin sen, kuinka paljon saamelaiset olivat suomalaisten päätösten varassa, esittämässä omista asioistaan vain toivomuksia. Toisaalta myös vahvempia ilmauksia käytettiin, sillä Hetan seminaarin yhteydessä otsikkona oli ”Hetan seminaari vaati rahaa saamelaisille”.¹⁹² Seuraavan päivän lehdessä taas kerrottiin, kuinka ”Saamelaiset puuhaavat pohjoismaista unionia”.¹⁹³ Puuhata-verbi oli erittäin vähättelevä, kuten sen synonyymitkin kertovat: askaroida, askarrella, hommata, touhuta, hääriä, puuhailla, (koettaa) saada aikaan, hankkia, toimittaa.¹⁹⁴ Näin saamelaisten ponnistelut eivät kuulostaneet kovin vakuuttavilta. Kesäkuun saamelaisseminaarista uutisoidessa taas käytettiin otsikossa peräkkäisinä päivinä kiistellä-verbiä: 10.6. otsikkona oli ”Saamelaisseminaarissa kiisteltiin matkailusta”¹⁹⁵ ja 11.6. ”Seminaari kiisteli saamelaisasian viemisestä YK:hon”.¹⁹⁶ Ei liene ihme, että saamelaisten keskinäinen kiistely juurtui hiljalleen yhdeksi stereotyyppiä. Saamelaisten kiistelystä ja heiltä odotetusta yhtenäisyydestä puhun lisää seuraavassa luvussa.

Muita mielenkiintoisia sanavalintoja lehtiartikkeleissa oli esimerkiksi helmikuussa ilmestynyt uutinen epäaidoin lapinrekvisiitoin Lapin-illoja kauppaavasta parivaljakosta otsikolla ”Lappia myydään ravintoloille”. Vaikka itse uutisessa kerrottiin epäaitoudesta enemmänkin, ei otsikko edes vihjaa siihen suuntaan.¹⁹⁷ Oliko oletettavissa, että lukijat ymmärtäisivät ”Lapin myymisen” epäilyttäväksi? Uutisessa kerrottiin tarkemmin kahdesta suomalaisesta, joiden suunnitelmana oli tehdä rahaa Lapilla” myyden ravintoloille ”Lapin iltoja”. Ne oli höystetty miesten omien sanojen mukaan saamelaisten kulttuurista ”kähvelletyillä ja kehitellyillä” asuilla ja eläimillä, taustakuvana Alpit. Uutiseen oli otettu saamelaisasujen aitoutta lyhyesti kommentoimaan myös Samuli Aikio:

---

¹⁹⁰ Pietikäinen 2000, 115. Ks. myös Webb 2009, 108–109.

¹⁹¹ Omaa oikeusasiamiestä toivotaan saamelaisille, HS 28.2.1971.

¹⁹² Hetan seminaari vaati rahaa saamelaisille, HS 19.8.1971.

¹⁹³ Saamelaiset puuhaavat pohjoismaista unionia, HS 20.8.1971.

¹⁹⁴ *MOT Kielitoimiston sanakirja*: puuhata.

¹⁹⁵ Saamelaisseminaarissa kiisteltiin matkailusta, HS 10.6.1971.

¹⁹⁶ Seminaari kiisteli saamelaisasian viemisestä YK:hon, HS 11.6.1971.

¹⁹⁷ Kuittinen: Lappia myydään ravintoloille, HS 24.2.1971.

Hum. kand. Samuli Aikio on assistenttina Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksessa. Hän on Inarin saamelaisia. Valokuvien perusteella hän sanoi, ettei miehen takki ole taatusti aito Lapin asu. ”Se on hyvin vahvasti tyylitelty. Lakkikaan ei ole aito. Rimpsut eivät missään nimessä kuulu miehen vyöhön. Risku ei ole malliltaan aito. Vielä vahvemmin vääriä ovat naisten puvut. Myös hovimestarin asuun kuuluva naisen lakki on väärä.”¹⁹⁸

Vaatetuksen epäaitoudesta ei siis ollut epäilystäkään. Tätä korosti myös kuvateksti: ”Asiantuntijoiden mielestä nämä Lapin asut ovat väärennöksiä. Viirupöllö ei kuulu Lapin linnustoon, niliaitta muistuttaa Pohjanmaalla tai Hämeessä tavattavaa latoa eikä saamelaisten asuinsijoilla ole rimoista tehtyjä aitoja, sillä puu on tuntuureilla kallista.”¹⁹⁹ Miesten liikeideaa ei ainakaan suoraan kritisoitu siinä määrin kuin vaatteiden ja esineistön epäaitoutta, ja Aikion kommenttien jälkeen siirryttiin eteenpäin kertomaan miesten täyttämän karhupennun tarinasta. Olisiko uskollisempi saamelaisasujen kopiointi tehnyt toiminnasta hyväksyttävän? Marjo Kaartinen kirjoittaa Afrikan ”historiattomuuteen” liittyen siitä, kuinka ”toinen” oli olemassa vain elämyksenä ”meitä” varten.²⁰⁰ Samaa henkeä on saamelaisten materiaalisen kulttuurin omaksumisessa käyttöön suomalaisille. Oltiinko autenttisuudesta huolissaan ennen kaikkea siksi, että ”meille” saataisiin varmasti aito tuote, eikä ihan mitä sattuu? Oliko esiteltävän saamelaiskulttuurin autenttisuudessa siis enemmän kyse suomalaisten kuin saamelaisten kunniasta?

Työ ja Taito 71 -messujen yhteydessä *Suomen Kuvalehti* esitteli ”helsinkiläisen lappalaiskorujen tekijän”, Eino Jurvan, joka myi poronsarvesta tehtyjä riipuksia ja rannekoruja. Hän kertoi niiden olevan ”piristävän lievästi radioaktiivisia” ja poseerasi korujensa vieressä neljäntuulenhatussa ja saamelaistyyliin koristellussa takissa.²⁰¹ Tässä tapauksessa mahdollista aitoutta – tekijän tai tuotteiden – ei mitenkään kyseenalaistettu. Voi toki olla, että pikku-uutisia kepeästi esitelleen palsatan aiheet tuli muutenkin ottaa vähemmän vakavasti, mutta Jurvan jälkeen esiteltiin muutaman puusepän töitä ilman huumoria, joten se ei tunnu todennäköiseltä. Fiskin mukaan valtaeroiltaan epätasa-arvoisten kulttuurien kommunikaatiossa

---

¹⁹⁸ Kuittinen: Lappia myydään ravintoloille, HS 24.2.1971.

¹⁹⁹ Kuittinen: Lappia myydään ravintoloille, HS 24.2.1971.

²⁰⁰ Kaartinen 2004, 125. Myös saamelaisia tutkittiin Suomessa pitkään historiattomana kansana. Ks. esim. Lehtola 2012, 183.

²⁰¹ Niiniluoto: Viikon vaihde vapaalla, SK 7/1971, 31.

vaarana on, että vahvempi pelkistää heikomman omaa ylivaltaansa representoivaksi tauluksi.²⁰² Saiko saamelaistuotteita myydä, jos ei yritettykään esittää aitoa kulttuurikokemusta, vaan myytiin ennemminkin konkreettisia palasia? Jos mukana oli joka tapauksessa aitoa poronsarvea, representoiko se suomalaisen silmissä tarpeeksi saamelaiskulttuuria, oli sen käsittelijänä sitten kuka tahansa?

Yksi huomionarvoisista teemoista sanavalintojen osalta on se, millä nimellä saamelaisiin viitattiin. Saamelaiset olivat viitanneet itseensä saamelaisina aina, mutta suomalaisten käyttöön nimitys lappalaisen sijaan alkoi juurtua vasta Samii Litton vuonna 1945 tapahtuneen perustamisen jälkeen. Liitto otti ensimmäisenä saamelaisnimityksen johdonmukaisesti käyttöön, minkä jälkeen siirtyivät hiljalleen puhumaan saamelaisista myös suomalaisjohtoisen Lapin Sivistysseuran jäsenet.²⁰³ Nimityksen vakiintuminen lappalaisista puhumisen sijaan oli silti edelleen hidasta. T.I. Itkonen mainitsi teoksessaan *Suomen lappalaiset I-II* (1948) saamelaisten toivovan itse tulevansa kutsutuiksi saamelaisina, mutta valitsi silti teossarjan nimen vielä toisin.²⁰⁴ Olisiko suurelle yleisölle jäänyt kirjan aihe epäselväksi, jos nimenä olisikin ollut *Suomen saamelaiset I-II*? Lehtolan mukaan saamelaisnimityksen käyttö lähti nousuun 1960-luvun lopulta.²⁰⁵ Oman *Helsingin Sanomien* sanomalehtiaineistoni osalta huomasin mielenkiintoisen ilmiön: niissä uutisissa, joissa saamelaiset itse pääsivät ääneen, heitä ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kertaakaan kutsuta lappalaisiksi, kun tilanne muiden uutisten suhteen on tasaväkisempi. Ainoa poikkeus tästä on tammikuussa ilmestynyt uutinen väestönlaskennan ja saamen opetuksen ongelmista, johon haastateltiin Samuli Aikiota. Siinä hänen kerrotaan olevan ”itse lappalainen” ja kerran mainitaan ”Suomen lappalaiset” – muuten läpi koko artikkelin puhutaan saamesta ja saamelaisista.²⁰⁶ Aikion Kalevalaseuralle toimittamassa *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin* -vihkosessa kerrottiin, että ”omakielistä nimitystä *sabmelaš* käyttävät kaikki saamelaiset, kun taas muihin kieliin jäänyt lappalaiseksi nimittely on tajuttu hie-man loukkaavaksi. [– –] Kieli- ja kansatieteessä sekä historiallisissa yhteyksissä sanat lappi ja lappalainen ovat käyviä ja yleisiä termejä.”²⁰⁷

---

²⁰² Fiske (1993) 2003, 134–134.

²⁰³ Lehtola 2005, 12.

²⁰⁴ Lehtola 2012, 27.

²⁰⁵ Lehtola 2011.

²⁰⁶ Väestönlaskenta jättänyt saamen kielen huomiotta, HS 13.1.1971.

²⁰⁷ *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin* 1971, 7. Lappi tarkoittaa tässä yhteydessä siis kieltä, ei aluetta.

Tämä näkyi esimerkiksi silloin, kun *Helsingin Sanomissa* ilmestyi yhteisarvostelu Karl Nickulin edellisvuotisesta teoksesta *Saamelaiset kansana ja kansalaisina* sekä Kalevalaseuran vuosikirjasta *Vanhaa ja uutta Lappia*. Nickulin kirjan nimesäkin käytettiin saamelaiset-nimitystä, mutta arvostelijana toiminut Mikko Korhonen puhui arvostelussaan silti ainoastaan lappalaisista, jopa samoissa yhteyksissä kirjan nimen kanssa: ”*Saamelaiset kansana ja kansalaisina* on siis kokeen ja asiansa hallitsevan tekijän työtä. Se tarjoaa helposti omaksuttavassa muodossa pätevää tietoa lappalaisista, heidän elinkeinoistaan ja kulttuuristaan...”²⁰⁸ Lappalais-nimitys oli yleisessä käytössä myös *Vanhaa ja uutta Lappia* -teoksen artikkeleissa, samaten *Helsingin Sanomissa* olleissa fennougristiikkaa käsittelevissä kirjoituksissa.²⁰⁹ Valkeapää taas kirjoitti *Terveisiä Lapista* -pamflettissaan seuraavaa:

Suomessa saamelainen, saame, nimitys alkaa tulla yleiseen käyttöön. On tahdottu selittää, että lappalainen olisi haukkumanimi (lappu, paikatut vaatteet) ja että saamelaiset kärsivät tuosta nimityksestä. Mielestäni saamelainen-nimitys on teennäinen, hienosteleva, ja käytän sitä ainoastaan selvyyden vuoksi: nykyään on tullut tavaksi myös puhua lappilaisista, jopa lappalaisista tarkoittaen lapinlääniläistä. Historiasta puhuessani en kuitenkaan katso voivani puhua saamelaisista, vaan lappalaisista – joka sana merkitykseltään lienee alun perin tarkoittanut jotain aluetta tai syrjäpuolta. Nykyisin kuitenkin on saamelainen-nimitys suotava ja välttämätön käytännöllisistä syistä.²¹⁰

Valkeapää siis piti saamelais-nimitystä jopa teennäisenä, mutta silti käytännöllisempänä. Tuskinpa monikaan aineistossani lappalais-nimitystä käyttäneistä sitä halventavaksi tarkoitti, joten miksi kiinnittää valittuun nimitykseen huomiota, saamelaisienkin kannan ollessa näin vaihteleva? Pietikäisen mukaan ryhmän nimeäminen sen toiveiden vastaisesti osoittaa piittaamattomuutta ihmisoikeuksien ja ryhmien aseman kehittymisestä, etenkin, kun ryhmän toivoma nimitys on useimmiten helppo tarkistaa.²¹¹ Tuulentie huomauttaa, että nimitys kertoo vallasta eli siitä, kuka saa määritellä ryhmän nimen.²¹² Omakielisen nimityksen merkitystä

---

²⁰⁸ Korhonen: Lappalainen elämänmuoto. Yksioikoinen kuvamme kaipaa avartamista, HS 28.3.1971. Kyseessä lienee sama henkilö kuin *Suomen Kuvalehteen* kirjoittanut fennougristi Mikko Korhonen. On laukattu Lapissakin, *Suomen Kuvalehti* 18/1971, 38. Lehtolan mukaan Korhonen ei hyväksynyt saamelais-nimitystä vielä 1980-luvullakaan. Lehtola 2012, 27.

²⁰⁹ Ks. esim. Kuinka Suomi ja Unkari löysivät sukujuurensa, HS 19.3.1971 ja Lörincz: Unkarilaiset etsivät esi-isäänsä Kaanaan maasta, HS 23.5.1971.

²¹⁰ Valkeapää 1971, 20.

²¹¹ Pietikäinen 2000, 117.

²¹² Tuulentie 2001, 66.

ryhmän identiteetille ei voi liikaa korostaa ja ryhmän omien toiveiden sivuuttaminen on yksi osa vallankäyttöä. Vaikka nimitykseen suhtautuminen ei saamelaisien keskuudessa ollut yksimielisen jyrkkää, oli saamelaiseksi nimittämistä kuitenkin tuotu aktiivisesti ja johdonmukaisesti esille jo kymmeniä vuosia – ja itse asiassa Lehtola kertoo maininnan lappalais-nimityksen epämieluisuudesta saamelaisille löytyvän jo 1600-luvun lähteistä.²¹³ Näin ollen tuntuu saamelaisten toiveiden jatkuva noudattamatta jättäminen heijastavan ajattelematonta ja jopa piittaamatonta ilmapiiriä – erityisesti saamelaisiin perehtyneiden tieteilijöiden osalta. Heidän olisi voinut kuvitella tuntevan saamelaisten oman tahdon hyvin ja siksi myös kunnioittaneen sitä. Rauna Kuokkanen puhuukin tiedon kolonisoinnista ja dekolonisaatiosta tiedemaailmassa: myös saamelaisia on tutkittu ylhäältä päin, ei saamelaisten omista tarpeista lähtien.²¹⁴ Koen lappalais-nimityksen vihjaavan myös tällaiseen suhtautumiseen saamelaisiin, joko historian objekteina tai tutkimuskohteina, ei elävänä, elinvoimaisena kansana, jonka toiveita kunnioitettaisiin. Lehtiuutisissa puhuttiin useasti lappalaisista, mutta kunhan saamelaisia vain oli jutunteossa mukana, muistettiin käyttää saamelais-nimitystä. Ilman haastatteluja saamelaismaininnan sisältäneistä uutisista 16 puhui vain lappalaisista, 27 vain saamelaisista ja neljä käytti molempia. Eivät nimitykset saamelaisryhmän sisällykään olleet itsestäänselvyyksiä. Koltat totesivat Sevettijärven kyläkokouksessa maaliskuussa 1972 vuosisatoja käytössä olleen nimityksen ”kolttia” olevan heille itselleen vieraskielinen, muiden määrittelemä, lappalais-nimitykseen verrattavissa. Kyläkokous päätti kuitenkin ottaa sen tuolloin virallisesti käyttöön sen tunnettuuden johdosta.²¹⁵ Vaikuttaa joka tapauksessa siltä, että yleinen kanta saamelaisten keskuudessa suosi vahvasti saamelaisnimitystä, mutta sitä noudatettiin suomalaisten suunnalta horjuvasti. Tässä yhteydessä ei voi olla pohtimatta, missä määrin tämä on yksi orientalismin ilmenemismuotoja, tapa, jolla ”toinen” pidettiin ”meidän” hallussamme.²¹⁶ Nimen päättäjä määräsi saman tien näkökulman asiaan.

Toinen nimeämiseen liittyvä ilmiö oli saamelaisista puhuminen useasti edelleen heimona kansan sijaan, erityisesti suomalaisten suunnalta. Useimmiten heimoa

---

²¹³ Lehtola 2012, 25, 28.

²¹⁴ Kuokkanen 2002, 243, 246.

²¹⁵ Tanhua 2014, 45. Pohjoissaameksi kolttien nimitys on *nuortalaš*, ”itäläinen”. Saa'mi Nue'tt ry:n internet-sivu.

²¹⁶ Ks. esim. Said (1978) 2003, 221–222.

käytettiin kolttien yhteydessä. Esimerkiksi Pelastusarmeija kyseli *Helsingin Sanomien* yleisönpalstalla ompelukoneita välittäen kiitokset ”kolttaheimolta”.²¹⁷ *Kielitoimiston sanakirjan* määrittelyn mukaan heimo on ”ryhmä sukuja t. klaaneja, joita yhdistää naapuruus, kieli ja kulttuuri”.²¹⁸ Nyyssösen mukaan saamelaiden status Suomessa oli vielä 1940-luvulla selkeästi heimo, mutta 1950-luvulta lähtien rinnakkain retoriikassa alkoivat elää sekä heimo että kansa, joista kansa oli eräänlainen edistyneempi kehitysaskel.²¹⁹ Sitä käytettiin siis täysin tietoisesti. Runsaasti *Helsingin Sanomille* uutisartikkeleita saamelaisasioista hyvin saamelaismyönteisesti kirjoittanut Jorma Korhonen ei puhunut artikkeleissaan saamelaisista lappalaisina, mutta viittasi heihin kyllä toisinaan heimona. Esimerkiksi Jälkivaaran saamelaiskonferenssista kirjoittaessaan hän mainitsi uutisen ingressissä, kuinka ”[s]aamelaiden kansallista tilannetta kartoittava, pohjoisen heimon ajatuksia elämästä tulkitseva ja heimolle uutta turvallisuuden tunnetta antava Pohjolan saamelaiden yhteinen kulttuuripoliittinen ohjelma syntyi...”²²⁰ Myöhemmin samassa uutisessa hän puhui saamelaisista kansana, joka ”hakee tälläkin keinoin olemassaolonsa kaipaamaa sympatiaa”.²²¹ Olisiko eksoottisemmalta kuulostava heimo-nimitys ollut yksi Korhosen keinoista hakea saamelaisille sympatiaa, osana Suomen heimoja, huomioitavana kansanosana muiden joukossa? Myös saamen kielten suhteen oli hyvin vaihtelevaa se, puhuttiinko kielistä vai murteista. Juuri koltat ja heidän kielensä käsitettiin erittäin horjuvasti sekä erilleen että osaksi muita saamelaisia ja saamen kieliä. Helmikuun saamelaiskulttuuriviiikon keskustelutilaisuudesta *Helsingin Sanomille* raportoinut toimittaja kirjoitti:

Suomen ja saamenkielisten radio-ohjelmien ymmärtämisen välillä on huomattavia eroja. Esimerkiksi koltat ymmärtävät paremmin suomea kuin saamea. Koltille ei ole kuitenkaan mitään omankielistä ohjelmaa. [– –] Radion tunturisaameksi lähettämät uutiset eivät saavuta

---

²¹⁷ Ompelukoneita koltille, HS 16.6.1971.

²¹⁸ MOT. *Kielitoimiston sanakirja*: heimo.

²¹⁹ Nyyssönen 2007, 85–86. Nyyssönen huomauttaa, että on vaikeampaa määritellä, käytettiinkö saamelaisista heimo-sanaa yhtenä Suomen muodostaneista heimoista vai erillisenä sellaisena. Tuulentie taas arvelee heimo-nimityksen käytön – tosin hänen esimerkissään vasta vuonna 1988 – kansan sijaan olevan tapa määritellä saamelaiset osaksi Suomen kansaa. Tuulentie 2001, 156.

²²⁰ Korhonen: Saamelaiskonferenssi päättyi. Yhteisen ohjelman paino koulutuksessa, HS 15.8.1971.

²²¹ Korhonen: Saamelaiskonferenssi päättyi. Yhteisen ohjelman paino koulutuksessa, HS 15.8.1971. Korhosen mainitsemat keinot viittasivat Valkeapään joikuryhmän suunnitteilla olleeseen kiertueeseen ulkomaille.

edes tätä murretta äidinkielenään pitäviä. [– –] Haluttiin lisää saamelaisten omia paikkakuntia käsitteleviä lähetyksiä sekä Inarin saamea ja kolttien murretta ohjelmiin.²²²

Mielenkiintoinen asettelu antoi ymmärtää ensinnäkin, luultavasti tahattomasti, että kolttien ymmärryksessä olisi jotakin vikaa. Toiseksi siinä kerrottiin, että olisi vain yksi saamen kieli, jota koltat eivät ymmärtäneet. Lopulta kuitenkin mainittiin, että koltilla oli oma kielensä, jolla ohjelmaa ei tarjottu – kunnes siihen viitattiin jälleen murteena. Uutisessa referoidusta tutkimuksesta kertoi lisää *Vanhaa ja uutta Lappia* -teoksessa Erkki Asp, jonka artikkelissa puhuttiin edelleen murreryhmistä.²²³ Asp totesi keskinäisen ymmärryksen puutteen todistavan murteiden eriytymisestä. Samassa teoksessa Juha Pentikäinen taas totesi murteiden erojen olevan niin suuret, että on ”miltei oikeampaa puhua eri lappalaiskielistä kuin -murteista”.²²⁴ Kielten ja murteiden erottelu ei ole yksinkertaista aina lingvisteillekään. Erityisesti kirjakielettömistä vähemmistökielistä puhuessa oletetaan yleensä, että kyseessä ovat eri kielet eivätkä murteet, jos puhujat eivät ymmärrä toisiaan. Lisäksi kyse on siitä, millaiseksi kielenkäyttäjät itse kielensä tai murteensa tahtovat määritellä.²²⁵ Saamelaisten omakielisestä koulutuksesta puhuttiin vuoden mittaan kuitenkin todella paljon, eikä siihen liittyvissä uutisissa esiintynyt samanlaista vaihtelua sen suhteen, oliko kyseessä murre vai kieli. Keskustelussa murre-termi silti säilyi: esimerkiksi joulukuussa televisiossa esitetyssä *Kolttsaamelaiset*-ohjelmassa kerrottiin, kuinka koltilla oli ”oma murre, koltta-lappi”.²²⁶ Mikko Korhonen kävi Arto Paasilinnan kanssa keskustelua *Suomen Kuvalehdessä* saamelaisista ja fennougristeista, jolloin hän myös korjasi Paasilinnan virheellisestä olettamusta yhdestä ainoasta saamesta huomauttamalla, että saamen kieliä oli useampi kuin yksi.²²⁷ Termistön kirjavuuden tiivistää lainaus Karl Nickulin artikkelista Lappi tänään -teokseen: ”Suomen saamelaisalueella puhutaan kolmea eri saamen murretta: tunturikieltä (66 %), inarinsaamen kieltä (18 %) ja koltankieltä (16 %). Nämä murteet eroavat niin paljon toisistaan, että niistä voisi sanoa eri kieliksi.”²²⁸

---

²²² Paakkolanvaara: Saamelaiskulttuurin viikko. Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin, HS 26.2.1971. Puhun lisää koltista osana muita saamelaisia seuraavassa luvussa.

²²³ Asp 1971, 117–118.

²²⁴ Pentikäinen 1971, 131.

²²⁵ Söderholm 1999, 142, 148; Saarikivi 2011, 79.

²²⁶ *Kolttsaamelaiset*, 18.12.1971.

²²⁷ On laukattu Lapissakin, *Suomen Kuvalehti* 18/1971, 38.

²²⁸ Nickul 1971, 74.

Miksi yhdestä ainoasta saamesta puhumisen sitten voisi kokea ongelmallisena? Puhumalla kansallisuuden ja vankan kielitieteellisen aseman sijaan heimoista ja murteista palattiin taas primitiivisyyteen ja kenties saatiin oikeudellisen aseman parantamistavoitteet kuulostamaan vähemmän uskottavilta. Kansan kamppailulla oli enemmän painoarvoa, enemmän lakeihin pohjautuvia oikeuksia kuin heimon. Saamen kielten asemien vakiintuessa itsenäisinä kielinä niiden painoarvoakin ehkä lisääntyi. Lisäksi pienempien saamen kielten puhujien mahdollisuudet saada omaa kieltään kehitettyä ja pidettyä sitä elossa parantuivat huomattavasti, kun ensin tutkijapiireissä ja sitten hiljalleen myös suuren yleisön parissa ymmärrettiin, että kyseessä olivat eri kielet eivätkä vain murteet.

4.2 Stereotyyppinen saamelainen, strateginen saamelaisuus

Ultima thule on todella kaukainen maa. [– –] Sosiaalisesti valveutu-
neelle lienee hivenen tutumpi, jos kertomus käsittelee Lappia, kau-
kaista kalottia, jossa ihmiset asuvat raukoilla rajoilla, pienissä turve-
kammissa eläen kuin luonnon ihmeestä päivästä päivään. Tosin an-
karien olosuhteiden painamina nuo ihmiset ovat pieniä ja kitukasvui-
sia, heidän silmänsä vetistävät sameina savun sokaisemina, heidän
jalkansa ovat riisitaudin vetäminä lenkosäärisiä, heillä on musta, kar-
kean kankea tukka ja punertavan tumma iho, joka lian ja auringon
vaikutuksesta näyttää vieläkin tummemmalta.²²⁹

Valkeapään arvio suomalaisten saamelaiskuvasta surkeina ja likaisina kuulostaa melko surulliselta. Se on varmasti kärjistetty, mutta kuinka paljon se vastasi suomalaismediassa liikkunutta saamelaiskuvaa? Millainen oli saamelainen sekä mediassa esiintyneenä stereotyyppinä että saamelaisten omissa representaatioissa? Missä määrin nämä kuvat limittyivät?

Vahvimmin saamelaisuuteen yhdistettiin luonto ja siihen liittyvät perinteiset elinkeinot, etenkin poronhoito. Saamelaisuus ja poronhoito liitettiin toisiinsa jopa niin vahvasti, että on vaikeaa hahmottaa, missä määrin toimittajien ja lukijoiden mielessä mahdollistuvat ei-saamelaiset poromiehet. Ainakaan kaikki eivät muistaneet, ettei poronhoito ollut erottamaton osa jokaisen saamelaisen elämää. Esimerkiksi Rovaniemen saamelaiskulttuurin viikolla Yleisradion pääjohtaja Eino S. Repo totesi parempaa radiokuuluvuutta kaivanneille seuraavaa: ”Vähemmistöä

---

²²⁹ Valkeapää 1971, 7.

käytetään hyväksi, koska sen tiedostamisen taso ei ole yhtä korkea kuin enemmistön.” Radion huonoa kuuluvuutta valitelleillekin hänellä oli ratkaisu: ”Revon mukaan saamelaiset voisivat omatoimisesti siirtyä parempitehoisiin vastaanottiin esim. poroja myymällä.”²³⁰ Saamelaiset pyrkivät myös itse aktiivisesti purkamaan tätä harhakäsitystä: ”Revolle vastattiin, että käsitys on tyypillistä etelän ihmisen eksotiikkaa. On aivan virheellistä luulla, että jokaisella saamelaisella olisi porokarjaa, jota voisi noin vain verottaa mielihalujensa mukaan. Porottomia saamelaisia on varsin huomattava määrä.”²³¹ Lisäksi lokakuussa *Helsingin Sanomissa* kerrottiin opettaja Aslak Järvensivun Utsjoella tekemästä kyselytutkimuksesta, jonka perusteella ainoastaan 12,3 prosenttia kunnan asukkaista sai toimeentulonsa poronhoidosta. Luonnosta tosin elantonsa sai 40 prosenttia. Otsikossa maailmojen kohtaaminen näkyi jälleen: ”Saamelaisten poronhoito oletettua vähäisempää”. Tuskinpa saamelaiset itse olivat poronhoitonsa määrää olettaneet suuremmaksi, vaan kyseessä oli valtaväestön oletus. Järvensivukin totesi: ”[y]leisesti saamelainen on samaistettu poromieheen tai poro ja saamelainen käsitellään yhdeksi erottamattomaksi kokonaisuudeksi. Saamelaisväestöä käsitellään tämän harhatiedon mukaisesti.”²³² Poronhoidon merkitystä ylikorosti myös *Vanhaa ja uutta Lappia* -teokseen kirjoittanut Erkki Asp, sillä hän totesi, että puolet Suomen saamelaisista olisi harjoittanut poronhoitoa pääelinkeinonaan.²³³ Samassa teoksessa Juha Pentikäinen taas ilmoitti määräksi vain joka kymmenennen.²³⁴ Karl Nickulin *Lappi tänään* -teoksessa ilmoittama määrä oli 37 %.²³⁵ Luovasta ei siis todellakaan oltu yhtä mieltä, vaikka sitä ei teoksissa juuri kyseenalaistettu.

On myös epäselvää, missä määrin poromies-nimitys tai Lapin/lapin-etuliite tarkoitti suomalaisille saamelaisuutta. Israelin pääministerin Golda Meirin vieraillessa Lapissa hänen kerrottiin ihastelleen vyötä, joka oli ”naisten Lapin pukuun kuuluva asuste” ja hänen ostoksiaan olleen ”10-vuotiaalle pojalle sopiva Lapin

---

²³⁰ Paakkolanvaara: Saamelaiskulttuurin viikko: Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin, HS 26.2.1971.

²³¹ Saamelaiskulttuurin viikko: Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin, HS 26.2.1971.

²³² Tutkimus Utsjoella. Saamelaisten poronhoito oletettua vähäisempää, HS 27.10.1971.

²³³ Asp 1971, 122. Karl Nickulin ilmoittama lukumäärä perustuu ilmeisesti samaan lähteeseen kuin Aspinkin, saamelaisneuvoston väestöntutkimukseen vuodelta 1962. Nickul 1970, 272, 277–278.

²³⁴ Pentikäinen 1971, 131.

²³⁵ Nickul 1971, 75.

puku”.²³⁶ Kyseessä siis mitä ilmeisimmin olivat saamelaispukuun kuuluva vyö ja saamelaispojan puku (tai ainakin niitä mukailevat asut), jolloin lukijan ennakkotieto asiasta sisältyi Lapin-etuliitteeseen. Said viittaa orientalistisen diskurssin yksinkertaistettuihin kuviin Orientista, jolloin tarkoituksella epätarkat kuvaukset pitivät sisällään runsaasti ennakko-oletuksia.²³⁷ Samaa kenties sisältyi myös Lappiin ja lapin-etuliitteeseen, sen oli ehkä tarkoituskin sisältää enemmän eksoottisia tuntemuksia kuin tarkkaa määrittelyä. Toisinaan se jää hyvin epäselväksi. Esimerkiksi toukokuussa *Helsingin Sanomissa* ilmestyi kolme laajaa artikkelia Lapin petotilanteesta. Niissä toimittajat kulkivat kahden sukunimien perusteella suomalaisen poromiehen mukana metsällä. Miehiin viitattiin jatkuvasti poromiehinä ja Lapin miehinä, kun toimittajat taas olivat omien sanojensa mukaan etelän miehiä tai lantalaisia. Eroa saamelaisiin ei siis koettu tarpeelliseksi tehdä.²³⁸ Suomessa poronhoitoa ei Norjasta ja Ruotsista poiketen ollut rajattu saamelaisille. Tämän seurauksena aineistossani mainittiin useasti jonkun olleen ”poromies” ilman, että kertaakaan huomautettiin tämän olleen myös saamelainen.²³⁹ Lisäksi on muistettava, että suomalaisuuden tai saamelaisuuden määrittely sukunimien perusteella on haasteellista ja epävarmaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että poromieheen sisältyi useasti ennakko-oletus saamelaisuudesta, mutta suomalaisten poromiesten suomalaisuutta ei korostettu erikseen.

Millainen saamelainen sitten oli luonteeltaan? Karl Nickul luonnehti heitä perinteisesti tyytyväisiksi kohtaloonsa: ”Hyvä näinkin päin. Hyvä on, jos ei moiti’, sanovat koltat, satoi tai paistoi.”²⁴⁰ He olivat aina iloisia: vahingollekin naurettiin ensin, sitten vasta ryhdyttiin korjaamaan. Muita ei kuitenkaan tehty naurunalaisiksi. Hänen kuvauksissaan toistuivat rauha, sopu ja myöntöväisyys. Saamelaiset pitivät huolta vanhuksistaan ja töihin kykenemättömistään. Avusta ei kiitetty, mutta lahjaan annettiin vastalahja. Toisaalta hänen mielestään ”nykypäivän saamelainen” ei juuri enää eronnut muista pohjoismaalaisista.²⁴¹ Nickulin mielestä ”aidolle

---

²³⁶ Meirin Lapinmatka yllätti Tukholman lähetystönkin, HS 1.6.1971. Lisäksi jo aiemmin mainitussa ”Lappia myydään ravintoloille” -uutisessa Lapin-etuliite tarkoitti lähinnä juuri saamelaisia. Kuittinen: Lappia myydään ravintoloille, HS 24.2.1971.

²³⁷ Said (1978) 2003, 71–72.

²³⁸ Miettinen ja Lindroos: Ei armoa ahmalle, HS 1.5.1971; Rauhoitettu henkipatto, HS 9.5.1971 ja Erämaa on eri maa, HS 16.5.1971.

²³⁹ Ks. esim. Puukotetulla pitkä taival hoitoon, HS 11.4.1971 ja Kadonnutta poromiestä etsitään Lemmenjoella, HS 25.6.1971, joissa poromiehen todennäköinen saamelaisuus käy ilmi sukunimestä, mutta sitä ei muuten erikseen mainita.

²⁴⁰ Nickul 1970, 262.

²⁴¹ Nickul 1970, 262–264. Nickul käytti useita eri lähteitä eri aikakausilta, eikä ole täysin selvää, minkä hän katsoo kuuluvan historiaan, minkä nykypäivään.

saamelaiselle” eivät olleet tyypillisiä ”oveluus, toisen petkuttamisen tuottama tyydytys, keskinäinen kateus”²⁴², vaan ne olivat syntyneet itsepuolustukseksi valtaväestöjä ja kirkkoa vastaan. Toisenlaisena luonnekuvauksena *Nappi*-televisio-ohjelmassa lapsille esitettiin saamelainen kansansatu, jossa Uula-poika kohtasi erämaassa *Stállun*, jonka päihitti nokkeluudellaan. Sadun lopussa näytettiin kuva Inarinjärven Ukonkivestä, jonka kerrottiin olevan Uulan sinne kantama ja siten osoitus saamelaisten sitkeydestä ja voimasta.²⁴³

Yksi saamelaisiin vahvasti liitetyistä stereotypioista oli ylipäätään heidän eksoottisuutensa. Sen purkamista haettiin myös televisio-ohjelmassa *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, joka aloitettiin toistamalla suomalaisten yleisimmät oletukset saamelaisista: tuhansittain poroja, paljon rahaa, värikkäitä vaatteita, hopeakoruja, iloinen ja joikaava luonnonlapsi sekä eksoottinen rekvisiitta turisteille.²⁴⁴ Toimittaja Sulo Aikio taas totesi saamelaiskulttuurin viikolla: ”Kuitenkin tiedotusvälineissä menee parhaiten läpi vain sellainen tieto, joka on eksoottista ja jota vastaavaa ei ole etelässä.”²⁴⁵ Eksoottisuus myös näkyi suomalaismediassa. Esimerkiksi Inarin poroajot ja kolttien pääsiäinen saivat runsaasti palstatilaa.²⁴⁶ Tätä eksoottisuutta heijasti suomalainen populaarikulttuurikin, josta yhtenä esimerkkinä toimi Ritva Oksasen kappale *Tuli mies* vuoden 1971 Syksyn Sävelessä. Kappaleessaan hän lauloi tunturista saapuneesta Jounista, pahasta, lempeästä ja mustasta lappalaisesta, joka vei kertojan ensin tanssimaan ja kantoi sitten pienen suostuttelun jälkeen selässään tunturiin, jossa nainen joikasi.²⁴⁷ Myös *Helsingin Sanomien* pakinoitsija Origo intoutui kirjoittamaan ”tutun Jouni-toimittajan” näkökulman aiheeseen:

Oli suorastaan törkeää, että sillä lailla vähemmistökansallisuuksia syrjitään, hän sanoi. Tämä Ritva Oksasen laulu antaa aivan väärän kuvan lappalaisten sukupuolisesta käyttäytymisestä. Että nyt poika tytön iskettyään sen tunturiin veisi. Johan olisi mokoma touhu kais-tapäisyyden huippu. Tunturissa on pahuksen kylmää ja märkää ja pimeää, ja siinä alkaa raavaitakin miehiä vistottaa jos pitää sinne lähteä. Ja sitten vielä tytön kanssa, ei tule kuule mitään, sanoi hän. Tytöt

²⁴² Nickul 1970, 266.

²⁴³ *Päivän Uula* 21.5.1971. Ohjelma on ilmeisesti uusittu ainakin 1.11.1971. *Stállu* (Staaloo) oli saamelaismytologiassa tunturissa kohdattava, mieshahmoinen ja pelottava kulkija, vahva, mutta nokkeluudella voitettavissa. Ks. esim. Pulkkinen 2011, 239–242.

²⁴⁴ *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, 30.3.1971.

²⁴⁵ Paakkolanvaara: Saamelaiskulttuurin viikko. Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin, HS 26.2.1971.

²⁴⁶ Korhonen: Nuorukainen voitti Inarin poroajot, HS 22.3.1971; Korhonen: Tanssia ja ortodoksien juhlaa. Kolttien pääsiäisestä Lapin kevätkarnevaali, HS 13.4.1971.

²⁴⁷ Ritva Oksanen: *Tuli mies* 1971.

ovat Lapissa sen verran arvokasta tavaraa, että kyllä niitä varten pitää olla toiset temput ja olopaikat. Talot on lämpimiä ja mukavuusiakin löytyy, ja on autot ja matkailuperävaunut. Ravintolaankin menään ja juodaan siellä likööriä ja syödään pihvilihaa salaatin kanssa. On pieni pakko. Ei nämä nykyiset tytöt lähde pyörän tangolle tai traktorin peräkärryyn.²⁴⁸

Origo siis vitsaili laulun eksoottisella ja epäkäytännöllisellä saamelaisnäkemysellä. Pohdittavaksi jää, miten huomautus vähemmistökansallisuuksien syrjimisestä oli lukijan tarkoitus tulkita. Kenelle naurettiin, syrjiville vai siitä valittaville? Mukavuuksin varustetut talot ja ravintolat pihvilihoineen kuitenkin purkivat taas Lapin eksotiikkaa ja toivat saamelaisen lähemmäksi suomalaista, ainakin tyttöihin vaikutusta tehdessään samanlaisia mukavuuksia arvostavaksi kuin suomalaisetkin. Vitsi löytyi siitä, ettei saamelainen olisikaan ollut eksoottinen luonnonlapsi, ”toinen”, vaan mukavuudenhaluinen samalla tavalla kuin ”mekin”.

Yksi esimerkki saamelaisten toiseuttamisesta nähtiin, kun Jorma Korhonen kirjoitti *Helsingin Sanomissa* lokakuun lopussa Lapin ongelmista. Artikkelin otsikoltaan huomiota herättävä: ”Lappi – laiskojen virkamiesten ja veltojen ihmisten maa”. Otsikko oli sitaatti professori Unto Varjolta Oulun yliopiston maantieteen laitokselta. Tarkemmin häntä lainattiin ingressissä: ”Pohjois-Suomi on jo nyt valitettavasti laiskojen virkamiesten hallitsema veltojen ihmisten maa, sillä aktiivisin väestön osa [sic] menee ja on mennyt jo.”²⁴⁹ Artikkelissa pohdittiin, miksi ihmiset lähtivät Pohjois-Suomesta ja miksi sinne kenties jäivät: ”[s]aamattomuuttaanko vai kenties isänmaanrakkauttaan?”²⁵⁰. Saamelaiset tulivat mukaan vasta artikkelin loppupuolella selkeästi suomalaisväestöstä erillisinä:

Esimerkiksi hyvin sopeutuneista mainitaan pohjoiset kanta-asukkaat, saamelaiset, jotka ovat niin luontoon kasvaneita, ettei luonnon taholta mikään tule heille yllätyksenä, ei halla eikä helle. Saamelaiset eivät heitä tutkineen tohtori Karl Nickulin mukaan arvostele oloja niiden oletetun edullisuuden tai epäedullisuuden mukaan, vaan antavat kaikelle kokemalleen arvon elämyksenä. Nuori saamelaiskirjailija-opettaja Kirsti Paltto pitää Lapin lapsen lähtöä koulutielle samana kuin muutto, sillä koulun käyneenä hän ei voi kotiseudultaan löytää työtä, josta saatava korvaus vastaisi koulutukseen asetettua uh-

---

²⁴⁸ Origo: Vai tunturiin, HS 6.10.1971. Nimimerkin takana oli Kittilästä kotoisin ollut toimittaja Jouni Lompolo – olikohan yhtenä ulottuvuutena pakinnassa lappilaismiehen alter egona vitsaileminen? Tähän viittaisi myös etelässä vieraan vistottaa-verbin käyttö.

²⁴⁹ Korhonen: Lappi – laiskojen virkamiesten ja veltojen ihmisten maa, HS 25.10.1971.

²⁵⁰ Korhonen: Lappi – laiskojen virkamiesten ja veltojen ihmisten maa, HS 25.10.1971.

rausta. ”Poronhoitajat jäävät, sillä poroja ei voi viedä mukana etelään. Poroelinkeino pitää muutenkin ihmisiä lujasti paikallaan. Mitä Lapin ihminen muuten tekisi etelässä, mitä jääkarhu helteessä?”²⁵¹

Saamelaisten jäämistä Lappiin ei siis edes ihmetelty, sillä he olivat niin ”hyvin sopeutuneita” ja ”luontoon kasvaneita”. Tätä kuvaa vahvasti myös Palton kommentti: koulu vie saamelaislapsen kotoa pois, sillä kotiseudulta ei suomalaisen koulutuksen voimin töitä saa. *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin* -viikkosessakin Samuli Aikio mainitsi saamelaisalueen ulkopuolella opiskelevat ja työskentelevät ”ulkosaamelaiset”, mutta totesi heti perään: ”Mutta he ovat poikkeustapauksia, eikä saamelaisilla voi olla kansallista tulevaisuutta muualla kuin yhtenäisellä asuma-alueellaan Pohjolassa.”²⁵² Myös Valkeapää kirjoitti pamfletissaan koulun muutosvoimasta ja opetussisällön sopimattomuudesta saamelaisille:

Koulun häätyy lähteä siitä, että se tajuaisi maantieteellisen paikamme maapallolla. Kouluissa pitää olla opetusta ammatteihin, joita varten ei tartte lähteä muualle. Kyllähän Sie tiijjät, että lähteminen uutheen maailmaan on kuin maailmanloppu tunturineläjälle. Kouluihin pitää saaha mahtumhaan uutta tietoa poronhoiosta, maatalouvesta ja matkailusta. Omasta eilisestämme. Tietoa siitä, mitä met olemma – juuri niinko taivhaan linnut – ja tietoa siitä mitä muualla maailmassa tapahtuu.²⁵³

Saamelaiseen elämäntyylisiin ja elinkeinoiniin siis ei suomalainen koulu sopinut ja luonnonläheisyyttä korostettiin myös saamelaisten puolelta. Radio-ohjelmassa *On meilläkin oikeus elää* tosin esimerkiksi Reidar Suomenrinne korosti myös sitä, että perinteisten elinkeinojen ja niiden kohtaamien ongelmien varassa oltiin myös juuri siksi, ettei vaihtoehtoja ollut tarpeeksi esimerkiksi koulutuksen puolelta.²⁵⁴ Koettiin, että elinkeinojen harjoittaminen oli tehty hankalaksi, mutta toisaalta myös muilta aloilta elantonsa hankkiminen oli haastavaa. Samassa ohjelmassa Uula Guttorm korosti myös, ettei saamelaislastenkaan olisi pakko vartuttuaan jäädä alueelle, etenkin eläväksi museoksi, vaan lasten tasa-arvoisuus suomalaislasten kanssa mahdollisuuksissa oli tärkeää. Hän luotti kuitenkin myös saamelaislasten kotiseuturakkauteen.²⁵⁵ Tärkeintä olivat tasaveroiset oikeudet,

---

²⁵¹ Korhonen: Lappi – laiskojen virkamiesten ja veltojen ihmisten maa, HS 25.10.1971.

²⁵² *Saamelaistietoa sanoin ja kuvin* 1971, 16.

²⁵³ Valkeapää 1971, 141–142. Tämä Valkeapään kirjoitus oli osoitettu Kalevalaseuran saamelaiskulttuurin viikolla puhuneelle sosiaali- ja terveysministeri Anna-Liisa Tieksole, joka oli kaivannut ehdotuksia saamelaiskulttuurin turvaamiseksi. Lehtolan mukaan Tiekso oli kertonut valtiolla olevan sitä varten sekä kiinnostusta että resursseja. Lehtola 2005, 28.

²⁵⁴ *On meilläkin oikeus elää*, 28.2.1971.

²⁵⁵ *On meilläkin oikeus elää*, 28.2.1971.

vaikka parhaiten saamelainen viihtyikin omalla kotiseudullaan, oman luontonsa keskellä.

Ongelmalliseksi stereotyyppiä luonnonlapsista koettiin eniten silloin, kun niihin kytkeytyi myös primitiivisyys:

Saamelaisten asioihin on paneuduttu oikein tieteen keinoin, jotta he jatkuvasti tuntisivat alemmuutta muitten suomalaisten rinnalla. Saamelaisesta tehdään radiosäteily-, kuulo- ym. henkilökohtaisia, vertailevia tutkimuksia. Saamelaiset julistetaan arktisiin kansoihin kuuluviksi, mikä sinänsä on suoranainen kunnia, mutta lisäksi heidät luetan [sic] primitiivikulttuurin pariin. ”Milloin saamelaiset puolestaan saavat lukea antropologisia tutkimuksia suomalaisista aina naimatavoista lähtien eli sitä samaa, mitä saamelaisista kerrotaan muille”, Valkeapää kysyi.²⁵⁶

Tässä lainauksessa näkyi myös se, kuinka Valkeapää laski saamelaiset selvästi myös osaksi suomalaista yhteiskuntaa – hän puhui saamelaisista ja muista suomalaisista. Hänen mainitsemansa primitiivisyyden oletus taas näkyi myös aineistoni uutisissa. Esimerkiksi uusiin asuinsijoihinsa tyytymättömistä allasevakoista kertoessa kirjoitettiin: ”Monet siellä asuvat allasevakot ovat saamelaisia, joiden elämänmuoto perinnäisesti poikkeaa suomalaisesta. Heille omistaminen ja kirjalliset sopimukset eivät ole olleet niin tärkeitä kuin ne ovat nykyaikaisessa yhteiskunnassa.”²⁵⁷ Valkeapään toteamus primitiivikulttuureista verrattuna ”nykyaikaiseen yhteiskuntaan” näkyi siis tosiaan vielä elävän suomalaisten puheissa. Lisäksi luonnonmukaiseksi tiivistäminen koettiin usein muuttumattomana kategoriana ja kaikki siihen (suomalaisten silmissä) sopimattomat seikat sivuutettiin.²⁵⁸ Missä määrin esimerkiksi aktiivisempi poliittinen toiminta oli luonnonlapsille sopimatonta ja siksi vähemmän tosissaan otettavaa?

Primitiivisyyden lisäksi myös köyhyys tuntui stereotyyppiana raskaalta. Aiemmin mainitut, Pelastusarmeijan kolttäheimolle hankkimat ompelukoneetkin otettiin vastaan ristiriitaisin tuntein: ”Ompelukonetta tuskin saataisiin yhteenkään perheeseen, ellei pelastusarmeija sitä toisi. Mutta ilmaisapu nakertaa kolttäyhteisön perustuksia ja nöyryyttää terveitä kansalaisia.”²⁵⁹ Köyhyyden korostaminen näkyy myös esimerkiksi siinä, kuinka Työ ja Taito 71 -messuilta haastateltiin *Helsingin*

---

²⁵⁶ Paakkolanvaara: Saamelaiskulttuurin viikko. Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin, HS 26.2.1971.

²⁵⁷ Tutkimus Lapin allasevakoista. Muutos rahatalouteen tuottaa vaikeuksia, HS 1.4.1971.

²⁵⁸ Virtanen, Kantonen ja Seurujärvi-Kari 2013, 12.

²⁵⁹ Korhonen: Nuoret pakenevat kolttäkylistä, HS 19.4.1971.

Sanomiin sekä saamelaista että suomalaista käsityöläistä. Itse artikkelissa ”Saamelaiselämältä ei elä käsityötaidoillaan” oli ”saamelaiselämältä” Karen Jomppasen haastatteluosuus suunnilleen viidennes koko artikkelin pituudesta, mutta otsikon lisäksi myös ingressi käsitteli häntä ja hänen vähäisiä tulojaan:

Aina kun saamelaiselämältä Karen Jomppaselta liikenee aikaa kodin, porojen ja lehmien hoidolta, hän istahtaa alas kutomaan vaikkapa lappalaisvyötä. Vyön valmistaminen kestää kuutisen päivää ja se tuottaa noin 80 markkaa. Tuntipalkka jää pieneksi, mutta vähäisenkin ansio on saamelaisperheelle tarpeen. Karen Jomppanen edustaa parhaimmillaan kehitysalueiden kotiteollisuutta Työ ja Taito 71 näyttelyssä Messuhallissa.²⁶⁰

Suomen kieli antaa mahdollisuuden sille, että ingressi puhuisi vain ja ainoastaan Jomppasen saamelaisperheestä vähäisenkin ansion arvostajana, mutta muotoilu on liian helppoa tulkita käsittämään kaikki saamelaisperheet.

Saamelaiset kokivat myös heidän älykkyyttään epäiltävän. Maria Labba arveli *Inifrån. Medborgare utan rättigheter* -ohjelmassa suomalaisen pitävän saamelaista tyhmempänä: ”Suomalaisen lappalainen on tyhmä. Se ei osaa mitään, ko neuloa vain. Lapin tavaroita, turistien tavaroita ja vähän mitäki. Lapintakkeja ja -kenkiä ja säpäkeitä. Ja siinä on kaikki Lapin hommat.”²⁶¹ Älykkyyteen liittyviä harhaluuloja pyrittiin myös oikomaan. Esimerkiksi kolttalasten kouluvaikeuksia tutkineesta uutisesta kertoessa korostettiin, ettei lahjakkuudessa ollut suomalaislapsiin verrattaessa merkittäviä eroja.²⁶²

Myös muita stereotypioita pyrittiin aktiivisesti purkamaan. Esimerkiksi *Juoigamat* -ohjelmassa Valkeapää aloitti kertomalla: ”Lappihan on tunnetusti hyvin kansainvälistä seutua. Siitä huolimatta saamelaiset ovat säilyttäneet joitakin omia erikoispiirteitään, näin myös musiikissa. Olen kuullut, että joiku kuulostaa hyvinkin oudolta länsimaiseen musiikkiin tottuneesta kuulijasta. Joiku on saamelaisten kansanmusiikkia.”²⁶³ Näin hän muutamassa lauseessa rikkoi kuvaa saamelaisista tunteiden keskellä maailmasta eristyksissä eläneenä kansana, muistutti, ettei joiku ollut itsessään mitenkään outoa, vaan ainoastaan tottumiskysymys sekä rinnasti sen muuhun kansanmusiikkiin – kyseessä ei ollut erikoinen, primitiivinen

²⁶⁰ Saamelaiselämältä ei elä käsityötaidoillaan, HS 14.2.1971.

²⁶¹ *Inifrån. Medborgare utan rättigheter*, 30.3.1971.

²⁶² Kolttalapsi jää luokalle kielivaikeuksien vuoksi, HS 12.7.1971.

²⁶³ *Juoigamat* 3.9.1971.

jääne, vaan täysin esimerkiksi suomalaisten omaan kansanmusiikkiin verrattavissa oleva ilmiö. Ohjelman kuluessa hän myös kertoi tarkemmin siitä, mikä seuraavaksi joikattaisiin. Kohteena oli muun muassa taksi ja Koutokeinon nimismies. Toisena musiikillisena rajanylittäjänä toimi kolttasaamelainen Jaakko Gauriloff. Televisio-ohjelmassa *Tuulen suojaan* hän esitti suomalaisille tuttuja iskelmiä kolttasaameksi. Ohjelma oli kuvattu hotellissa ilmeisesti Rovaniemellä. Sekä Gauriloffin että yleisön vaatetus oli suomalaistyyppistä ja hyvin ajanmukaista. Eksootista saamelaisuutta kuvassa siis oli vain erilainen kieli.²⁶⁴

Miksi tietynlaiset stereotypiat elävät mediassa edelleen niin sinnikkäästi, vaikka vähemmistö pyrkii niitä purkamaan? Pietikäisen mukaan siksi, että stereotyypit ovat toimittajille hyödyllisiä. Niiden avulla lyhyisiinkin määritelmiin saadaan mukaan runsaasti ennakkotietoa sekä elävöitetään uutistekstiä nopeasti.²⁶⁵ Stuart Hall huomauttaa, että stereotyypit ottavat muutamia helposti omaksuttavia piirteitä, tekevät niistä yksinkertaistettuja ja liioiteltuja ja sen jälkeen pitävät niistä kiinni ikinä muuttumatta tai kehittymättä. Ulkopuolelleen ne sulkevat kaiken sen, mikä ei kuvaan sovi.²⁶⁶ Saamelaisistakin suomalaismediassa esitetyt stereotyypit pyöriivät erilaisuuden ympärillä, sen, miten he erosivat suomalaisista, mutta olivat silti suomalaista yhteiskuntaa. Tuulentien mukaan saamelaisuus on suomalaisille yhtä aikaa sekä osa ”meitä” että toinen, ystävän yhteenkuuluvuutta mutta myös vihollisen toiseutta. Hän pohtii, olisivatko saamelaiset näin tavallaan ”kolmas”, ystävän ja vihollisen rajamailta.²⁶⁷ Kenties tässä näkyvät myös Hallin ”länttä” koskevat hahmotukset: kuinka se nähdään teollistuneina, moderneina, kapitalistisina yhteiskuntina, joiden saavutuksia ja arvoja vastaan ”ei-länttä” mitataan, ja jakaa silloin muun maailman itsensä vastakohtiin.²⁶⁸ Olivatko saamelaiset suomalaisille jossain ”lännen” ja ”ei-lännen” välitilassa?

Stereotyypistä suurempaan ryhmään siirryttäessä nähtiin saamelaiset suomalaisten suunnasta yhtenä yhtenäisenä kansana ja esitettiin tarkoituksella sellaisena myös saamelaisten itsensä toimesta. Saamelaisuuden käsitteen alle kuitenkin mahtui laaja joukko eri saamen kieliä puhuneita, eri elinkeinoja harjoitta-

---

²⁶⁴ *Tuulen suojaan* 1.9.1971. Ohjelmistoon kuuluivat muun muassa käännökset kappaleista *Suudelmin suljetut kirjeet* ja *Hopeinen kuu*.

²⁶⁵ Pietikäinen 2000, 110.

²⁶⁶ Hall 1999, 191.

²⁶⁷ Tuulentie 2001, 94–95.

²⁶⁸ Hall 1999, 78–80, 81.

neita ja erilaisia asioita tavoitteleita suurempia ja pienempiä ryhmiä. Kuten todettua, oli vuonna 1971 (jos ei vielä nykyäänkin) oli suomalaisilla heistä hyvin stereotyyppinen kuva. Esimerkiksi radio-ohjelmassa *Onko saamelaiskulttuurilla tulevaisuutta?* muistutettiin, että ”me maallikot unohdamme, että ei ole olemassa yhtenäistä saamelaiskulttuuria”.²⁶⁹ Juha Pentikäinen taas kirjoitti virhekäsityksestä *Vanhaa ja uutta Lappia* -teokseen: ”Kansainväliseen lappalaisia koskevaan kirjallisuuteen ja myös tutkimukseen näyttää pesiytyneen sitkeästi näkemys yhtenäisestä lappalaiskulttuurista.”²⁷⁰ Pentikäinen puhui Pohjoismaiden ulkopuolisesta tilanteesta, mutta ainakin maallikkojen osalta tilanne vaikuttaa olleen sama myös Suomessa. Tämä varmasti osaltaan vaikeutti erilaisten tavoitteiden ajamista – etenkin, jos edusti muuta kuin näkyvintä porosaamelais-stereotypiaa.

Selkeimmin saamelaisyhteisön ulkopuolellekin toisista erottavana tai erotettuna ryhmänä olivat koltat, joiden voi sanoa olleen kaksin verroin toiseutettuja, sekä suomalaisten että muiden saamelaisten suunnasta. Tämä näkyi aineistossani useasti. Esimerkiksi radioon Inarin kansanopiston opettajaa Tyyne Holmbergia haastatellessa kysyttiin häneltä ensin, mistä oppilaat ovat, jonka jälkeen erikseen vielä, onko opiskelijoissa koltta.²⁷¹ *Helsingin Sanomissa* taas puhuttiin useasti erikseen ”saamelaisista ja kolttaväestöstä”.²⁷² *Lappi tänään* -teoksessa Uno Dahl arveli, että kolttien eristynyt asema johtuu ”melkein eri kieleksi” kutsuttavasta ”erikoisesta” murteesta ja siitä aiheutuneista ymmärrysvaikeuksista.²⁷³ Kolttasaamelaisten kohtaamia vaikeuksia käsiteltiin myös vuoden mittaan useasti erillään saamelaisten oikeustaistelusta yleensä. Huhtikuussa *Helsingin Sanomissa* kerrottiin kolttanuorten muuttoliikkeestä pois sukuyhteisön keskeltä, sillä toimeentuloa ja asuinsijaa ei kaikille ollut tarjolla.²⁷⁴ Heinäkuussa taas uutisoitiin kolttalasten fyysistä ja psyykkistä terveyttä käsitelleestä tutkimuksesta, jossa kolttalapsia oli verrattu ilmeisesti muihin pohjoissuomalaisiin lapsiin, ei siis erityisesti juuri suomalaislapsiin tai muihin saamelaisiin. Lasten todettiin olevan lahjakkuudeltaan samaa tasoa muiden Suomen lasten kanssa, mutta koulunkäynti oli silti

---

²⁶⁹ *Onko saamelaiskulttuurilla tulevaisuutta?* 21.2.1971. Ohjelman mukaan ryhmien väliset erot olivat tulos erilaisista ja eri tavoin vastaanotetuista vaikutteista.

²⁷⁰ Pentikäinen 1971, 127.

²⁷¹ *Saamelaismateriaalia* 19.7.1971.

²⁷² Inarissa riitaa vesipiirimietinnöstä, HS 15.10.1971.

²⁷³ Dahl 1971. 62.

²⁷⁴ Korhonen: Nuoret pakenevat kolttakylistä, HS 19.4.1971.

haastavaa sekä kielivaikeuksien ja että (luultavasti edelleen kielivaikeuksista joh-
tuvan) arkuuden vuoksi. Kolttatyöt arvostivat koulunkäyntiä poikkeuksellisen pal-
jon, kolttapojat taas poikkeuksellisen vähän – heille vapaus ja metsässä kulkemi-
nen näyttäytyivät huomattavasti kiinnostavampina.²⁷⁵

Koltista ei kirjoitettu ainoastaan ongelmiin keskittyen, vaan etnisten vähemmistö-
jen uutisoinnille tyypillisesti eksotiikkakin oli esillä: huhtikuussa *Helsingin Sano-*
missa Jorma Korhonen kertoi kolttien värikkästä pääsiäisjuhlasta, jossa ”[t]un-
nelman loivat moottorikelkkojen pärinä, mieletön juopumus ja tanssi autiolla ra-
kennetussa [sic] klondykemallisessa kaupparakennuksessa. Trifon Petsamolai-
selle pyhitetyssä kyläkappelissa kiitti väki ylösnoussutta Kristusta keskiyön vigili-
assa.”²⁷⁶ Korhosen tekstin tarkkailevaa tunnetta lisää se, ettei siinä haastatella
ketään, vaan koko teksti on tapahtumien värikästä ja vauhdikasta kuvailua.

Koltista siis harvemmin uutisoitiin osana muuta saamelaisyhteisöä. Tapakulttuuri
olikin toki erilainen: esimerkiksi poronhoitotavat olivat ainakin vielä 1960-luvulla
kolttien ja muiden porosaamelaisten välillä sen verran erilaiset, että niistä syntyi
myös kiistoja.²⁷⁷ Lisäksi suurena erona oli uskonto, sillä koltat olivat pääsääntöi-
sesti ortodokseja - tosin muutkin Suomen saamelaisryhmät jakoutuivat uskonnon
osalta pääsääntöisesti evankelis-luterilaisiin ja lestadiolaisiin. Eroja kulttuureissa
ja kielissä saamelaisryhmien sisällä oli joka tapauksessa paljon, eivätkä koltat
kaikkia ryhmiä tarkastellessa erottuneet huomattavasti toisista. Esimerkiksi tele-
visiossa joulukuussa esitetyssä *Kolttsaamelaiset*-ohjelmassa ei eroa muihin
saamelaisiin nostettu mitenkään esille, vaan sen sijaan ero yleensäkin muihin:

Kolttien elämäntapa muuttuu vähitellen. Muutama vuosi sitten saatiin
seudulle tie. Yhä enemmän ja enemmän saapuu turisteja. Erot kolt-
tien ja maan muiden asukkaiden välillä kutistuvat. Joidenkin mielestä
se on hyvä asia, joidenkin mielestä ei. Kolttien oma elämäntapa hä-
viää. Heidän on pakko opetella elämään toisten tavoin.²⁷⁸

---

²⁷⁵ Kolttalapsi jää luokalle kielivaikeuksien vuoksi, HS 12.7.1971. Uutinen oli sinänsä mielenkiin-
toinen, ettei siinä vedetty oppimisvaikeuksista mitään yhtäläisyysmerkkejä kesäkuussa valmistu-
neeseen saamelaisten koulutuksen kehittämistoimikunnan mietintöön, vaikka kolttalasten ongel-
mien todettiin olevan juuri sellaisia, joihin mietinnön parannusehdotukset vastaisivat. Opetus-
ministeri Itälä. Saamenkielinen opetus ei ole rahasta kiinni, HS 30.6.1971.

²⁷⁶ Korhonen: Tanssia ja ortodoksien juhlaa. Kolttien pääsiäisestä Lapin kevätkarnevaali, HS
13.4.1971.

²⁷⁷ Tanhua 2014, 26–27.

²⁷⁸ *Kolttsaamelaiset* 18.12.1971.

Kenties heitä pidettiin ”alkuperäisempinä” kuin muita saamelaisryhmiä ja siten muista poikkeavana – niin paljon, ettei sitä tarvinnut edes erikseen täsmentää?

Saamelaiset olivat siis ryhtyneet myös itse tietoisesti rakentamaan yhteistä identiteettiä, yhtenä kansana. Sanna Valkonen käyttää tästä käsitettä saamelaisdiskurssi. Siinä strategisesta essentialismista eli ryhmän poliittisten etujen takia omaksumasta kollektiivisesta identiteetistä on muodostunut saamelaisille tapa sekä saada vaikutusvaltaa omiin asioihin että myös luoda itse omat määritelmät.²⁷⁹ Näin ollen siis tavallaan otettiin stereotyyppiä omaan käyttöön: ne vain haluttiin määritellä itse, omin ehdoin, määritellä, millainen Saamen kansa oli. Kyse oli siis saamelaisuuden tuomisesta mukaan *kansainväliseen* kansadiskurssiin saamelaisliikkeen omasta toimesta.²⁸⁰ Kategoriat nähtiin toisaalta myös totaalisina – rajattiin tarkkaan, mikä oli saamelaisuutta, mikä ei.²⁸¹ Tämä toi vahvemman kansatunteen lisäksi mukanaan myös ongelmia sisäisesti, sillä kaikki eivät koskaan voineet sopia tiukkoihin rajauksiin.

Tämä tiukempi, radikaalimpi rajausta yhdeksi kansaksi näkyi vahvasti etenkin Jällivaaran saamelaiskonferenssissa hyväksytyssä saamelaisten kulttuuripoliittisessa ohjelmassa. Siinä julistettiin pohjoissaameksi, ruotsiksi ja suomeksi muun muassa seuraavaa: ”Me olemme yksi kansa. Meillä on yhteinen kieli, yhteinen historia ja kulttuuri ja meillä on voimakas yhteenkuuluvuuden tunne.”²⁸² Selkeämmin ei siis voitu enää sanoa, että puhuttiin yhdestä kansasta, kielestä ja kulttuurista. Lisäksi korostettiin eroa ympäröiviin kansoihin:

On välttämätöntä, että me viljelemme ja saamme viljellä kieltämme, kehittää sitä ja käyttää sitä nykyaikaisena viestintävälineenä puheessa ja kirjoituksessa, kotona ja yhteiskunnassa. Meidän on myös hoivattava kotiteollisuuttamme, joikujamme ja musiikkiamme, kertomataidettamme ja jokapäiväistä elämänmuotoamme. Juuri lukemattomat pikkuseikat antavat kansallemme selkeän omaleimaisuuden.²⁸³

---

²⁷⁹ Valkonen 2009, 12–14.

²⁸⁰ Valkonen 2009, 79. Valkonen korosti tässä yhteydessä erityisesti Altajoen tapahtumia saamelaisten näkyvyydessä maailman silmissä kansana. Valkonen 2009, 80–84.

²⁸¹ Valkonen 2010, 308.

²⁸² *Saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma* 1974, 25.

²⁸³ *Saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma* 1974, 27.

Yhtenäisyyttä ja parempaa yhteishenkeä pyrittiin siis rakentamaan täysin tietoisesti. *Helsingin Sanomat* kertoi heti Jällivaaran konferenssin jälkeen saamelaisien omasta pohjoismaista ja kansallista järjestäytymistä pohtineesta työryhmästä, jonka suunnitelmat olivat selvät:

[– –]...järjestäytymistarpeen on synnyttänyt halu koota saamelaisten voimat ja hankkia kulttuurivähemmistönä useiden valtioiden alueella elävälle kansalle vapaus, jossa se voi kehittää omintakeisuutta ja käyttää hyväkseen kaikki resurssinsa ts. ”muuttaa energia rakentavaksi toiminnaksi”. [– –] ”Ryhmän on ensin suljettava omat rivinsä jotta niistä tulisi avonaisen yhteisön osa. Ryhmäsolidariteetti on välttämätön, jotta ryhmällä olisi vahva neuvotteluasema. Kysymys supistuu yhdeksi: Miten saadaan aikaan saamelaisten yhtenäisyys, yhtenäinen nyrkki, millä lyödä pöytään, sanotaan raportissa.²⁸⁴

Suurin este yhteistoiminnalle oli silti tuttu: rahoituksen järjestäminen. Ratkaisuksi suunniteltiin pohjoismaista saamelaisrahastoa, johon saataisiin tukea valtioilta.

Tuulentie huomauttaa, että omien strategioiden lisäksi vähemmistöihin kohdistuvat yleensä myös ulkopuolelta huomattavasti suuremmat yhtenäisyyden vaatimukset ja valtamedia korostaa siksi sisäisiä kiistoja.²⁸⁵ Myös omassa aineistosani saamelaisilta odotettiin suomalaisten suunnalta vankkaa yhtenäisyyttä. Eri-tyisesti Lapin maaherra Martti Miettunen moitti useaan otteeseen erimielisyyksiä. Saamelaiskulttuurin viikolla *Helsingin Sanomat* kertoi seuraavaa:

Maaherra Martti Miettunen toivoi puheenvuorossaan, että saamelaiset olisivat omassa keskuudessaan yksimielisiä, eivätkä järjestölliset ristiriidat olisi vähäisiä voimia hajottamassa. ”Pienellä vähemmistöllä ei ole koskaan liikaa ystäviä eivätkä omat voimat liian suuret. Voimat on keskitettävä rakentavaan työhön. Sitä on tavattoman paljon, samoin epäkohtia. Ärsyttäminen ja repiminen on jätettävä niille, jotka eivät muuhun voimaan usko”, Miettunen sanoi.²⁸⁶

Miettusen toivomus saamelaisten yksimielisyydestä ei nopeasti katsottuna vaikuta kohtuuttomalta, mutta lähemmin tarkastellessa tilanne tuntuu ongelmallisemmalta. Myös Miettusen voisi olettaa alueen maaherrana tunteneen saamelaisten tilanteita tarkemmin ja siten tienneen, että edut olivat useasti pahastikin ristiriidassa ja yksimielisyydet monen kompromissin takana. Kenties hän tarkoitti enemmän Samii Litton ja muiden keskinäisiä kiistoja, joita toivoi soviteltavan,

---

²⁸⁴ Saamelaiset puuhaavat pohjoismaista unionia, HS 20.8.1971.

²⁸⁵ Tuulentie 2001, 79.

²⁸⁶ Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle, HS 1.3.1971.

mutta viittaaminen pienen vähemmistön ystäviin antaisi ymmärtää, että kyse oli sittenkin saamelaisten suhteesta enemmistöön.

Miettusta haastateltiin saamelaisiin liittyen jälleen maaliskuussa, kun *Helsingin Sanomien* kepeästi eri aiheita käsitellyt Tänään tästä -palsta kyseli lyhyesti hänen kuulumisiaan. Pikku-uutinen aloitti saamelaisasioista: ”Optimistisella tuulella oli maaherra Martti Miettunen monissa asioissa. Saamelaisetkin tuntuvat lähestyneen toisiaan ja kevät tekee tuloa.”²⁸⁷ Muotoilu kuulostaa hyvin isälliseltä, tai ehkä ennemminkin saamelaisiin lapsenomaisesti suhtautuvalta. Stuart Hall nostaa erilaisen ”lapsellistamisen” esiin yhtenä representaatioissa käytetyissä strategioissa.²⁸⁸ Valtaa käytetään ottamalla toiselta osapuolelta pois kyvyt vastuullisuuteen ja auktoriteettiin. Hieman samanlainen vaikutelma tulee Miettusen kommentista Samii Littoa vastaan nostettuun kanteeseen: ”Maaherra Miettunen ei halunnut puuttua myöskään riidan syihin, sillä hän sanoi olevan vaikeata tietää saamelaisten keskinäisistä asioista.”²⁸⁹ Tässäkin yhteydessä hän myös toi julki toivettaan saamelaisten yhtenäisestä järjestöstä. Riitojen syiden vähättely tuntuu juuri lapsellistamiselta.

Yhtenä selityksenä keskinäisille ongelmille olivat mahdollisesti myös saamelaisten keskinäisen tiedonkulun ongelmat. Oula Näkkäljärvi totesi, että hänen mielestään tieto kulki Helsingistä Lappiin melko hyvin, Lapista toiseen suuntaan jo paljon huonommin, horisontaalisesti saamelaisten välillä kaikista huonoimmin.²⁹⁰ Osa näkemyseroista olisi siis mahdollisesti ollut ratkaistavissa myös paremmalla tiedonkululla.

4.3 Kolonialismia ja rotusortoa

Tässä luvussa en pohdi niinkään sitä, kohdistuiko saamelaisiin kolonialismia ja rotusortoa vuonna 1971, vaan sitä, miten niitä käytettiin teemoina mukana saamelaiskeskustelussa ja kuka niitä käytti.

---

²⁸⁷ Hollmen: Tänään tästä, HS 20.3.1971.

²⁸⁸ Hall 1999, 197.

²⁸⁹ Samii-Liitto syytteeseen laittomasta toiminnasta. Etelä-Suomen saamelaisia moititaan hälyn synnystä, HS 1.2.1971.

²⁹⁰ *Onko saamelaiskulttuurilla tulevaisuutta?* 21.2.1971.

Lehtolan mukaan nuorten saamelaiden aktivoitumiseen olivat vaikuttaneet paljon muun maailman tapahtumat, kuten esimerkiksi nuorisoliikkeiden nousu ja Yhdysvaltojen mustien kamppailut.²⁹¹ Vuosi 1971 oli myös YK:n virallinen rotusyrjintää vastustavan toiminnan vuosi.²⁹² Tämä näkyi *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa, sillä rotusortoa ja -syrjintää käsiteltiin useasti vuoden mittaan eri näkökulmista, harvemmin kuitenkaan saamelaisiin yhdistäen. Esimerkiksi maaliskuussa ulkoministeri Väinö Leskinen vahvisti, että Suomessakin esiintyy edelleen ”ennakkoluuloja rotukysymyksissä”. Hän tarkensi, että suomalaisilla näitä esiintyy ”eri rotuun tai heimoon kuuluvia, eri murretta puhuvia, ulkomailta tai vain eri paikkakunnalta olevia ihmisiä kohtaan”.²⁹³ Hän ei siis maininnut saamelaisia erikseen. Kuu-kautta myöhemmin kerrottiin, että Leskiselle oli osoitettu vastalausekirje osassa Suomen lehdistöä jatkuvasti esiintyvää ”[r]otuerottelua, rotujen eriarvoisuutta tai naurettavuutta korostavaa aineistoa” vastaan.²⁹⁴ Joulukuun 10. päivä taas vietettiin kaikissa YK-maissa ihmisoikeuksien päivää. Tällöin Suomen YK-liiton pääsihteerä Hilikka Pietilä kertoi *Helsingin Sanomille* Suomen saaneen vuoden aikana aikaiseksi useita ”ihmisoikeuksien toteuttamista jouduttavia tapahtumia”.²⁹⁵ Tällaisiksi hän luetteli kouluradion ja -television sarjan kansalaisten perusoikeuksista, peruskouluun siirtymisen ja kuolemanrangaistuksen kieltämisestä keskustelun. Tulevaisuudessa hän näki tärkeäksi tavoitteeksi sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän poistamisen. Saamelaisia tai muita vähemmistöjä ei tässä yhteydessä mainittu.

Helsingin Sanomat uutisoi heinäkuussa suomalaisesta rauhantutkimuksesta. Tampereelle oli perustettu rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, jota käsittelevä uutinen keskittyi esittelemään laitoksen tutkimuspoliittisen ohjelman mukaisesti rakenteellisiin tekijöihin eriarvoisuudessa eri valtioissa: ”Näin päästäänkin toiseen avainkäsitteeseen, väkivalta. Eriarvoisuus tuntuu vahvemman heikompaan koh-

---

²⁹¹ Lehtola 2005, 18.

²⁹² YK:n rotusyrjintäsopimus edellyttää toimia Suomelta, HS 26.5.1971.

²⁹³ Ulkoministeri Leskinen: Rotuennakkoluuloja on Suomessakin, HS 21.3.1971.

²⁹⁴ Afrikkalaisen protesti UM:lle. Rotuhalveksuntaa Suomen lehdissä, HS 11.4.1971. Uutisessa kerrottiin, että protestin mukaan tuorein tapaus tästä oli Jörn Donnerin alastonkuvasarja 15-vuotiaan gambialaistyön kanssa.

²⁹⁵ Ihmisoikeuksien päivä rotusyrjintää vastaan, HS 10.12.1971. Kuolemanrangaistus oli Suomessa tuolloin sallittua vielä sotatilan vallitessa, mutta tämäkin mahdollisuus poistettiin laista seuraavana vuonna.

distamana rakenteellisena väkivaltana. Se on ero mahdollisen ja todellisen välillä.”²⁹⁶ Artikkelissa ei viitata kotimaan tilanteen tutkimiseen millään tavoin, vaan pohditaan esimerkiksi ulkoministeriön ja rauhantutkimuslaitoksen tutkimustoiveiden limittäisyydestä. Eikö vuonna 1971 vielä siis ajateltu rauhantutkimuslaitoksessa ollenkaan, että Suomessa esiintyisi rakenteellista väkivaltaa omia vähemmistöjä kohtaan? Vai eikö se ole toimittajan mielestä ollut olennaista?²⁹⁷

Saamelaiset kuitenkin olivat toisinaan mukana rotusortoon ja -syrjintään liittyvässä keskustelussa vuoden aikana sekä itse että muiden mainitsemina. Esimerkiksi maaliskuussa *Helsingin Sanomissa* julkaistiin Jukka Rislakin laaja kirjoitus rotuteorioiden ja rasismien järjettömyydestä, jossa hän käsitteli lähinnä Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan tilannetta, mutta nosti lopuksi esille myös saamelaisten tilanteen Suomessa: ”Suurimmat sorron muodot Lapissa ovat metsien hakkaaminen, porolaitumien, hillasoiden, riistakannan ja kalavesien tuhoaminen. Lapin alkuperäisten asukkaiden kieli ei ole virallisessa asemassa heidän kotiseudullaan.”²⁹⁸ Toukokuussa taas uutisoitiin edellisvuotisen YK:n rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen vaatimista toimenpiteistä Suomessa. Artikkelissa todettiin Suomen saamelais- ja romanivähemmistöjen tilanteen vaativan runsaasti kohentamista erilaisin tukitoimin, vaikkakin oikeusneuvos Voitto Saario mukaan ”Suomessa ei ole – mikäli asia riippuu valtiovallasta – mitään väestöryhmää saatettu tietien tahtoen muuhun väestöön nähden huonompaan asemaan”. Artikkelissa myös kerrottiin, että rikoslakiin oli edellisvuonna 1970 lisätty pykälä rangaistavan rotusyrjinnän määritelmästä ja sitä seuraavasta rangaistuksesta.²⁹⁹ Saarion linjaus tuntui jatkuvan muussakin asennoitumisessa saamelaisten kohtaamia ongelmia kohtaan: epäkohdat ja epätasa-arvoisuus myönnettiin, mutta jäätii ehkä sen varaan, ettei mitään oltu tehty ”tietien tahtoen”. Siksikö korjausyritykset jäivät siten laimeiksi?

Radio-ohjelmassa *On meilläkin oikeus elää* liitettiin ihmisoikeudet vahvasti mukaan heti alusta asti: ohjelma alkoi katkelmalla *Ihmisoikeuksien yleismaailmallista*

---

²⁹⁶ Möttölä: Näin Tampereella. Eriarvoisuuskin on väkivaltaa. Rauhantutkimus uusilla urilla, HS 25.7.1971.

²⁹⁷ Esimerkiksi melko tuoreessa rauhantutkimuslaitoksen lehden *Kosmopoliksen* numerossa (3-4/2014) ovat aiheina mm. alkuperäiskansahistorian dekolonisaatio ja rakenteellinen rasismi saamelaisten peronhoidon hallinnossa Suomessa. Rauhantutkimuslaitoksen internet-sivu.

²⁹⁸ Rislakki: Rotupolitiikka sorron välikappaleena, HS 6.3.1971.

²⁹⁹ YK:n rotusyrjintäsopimus edellyttää toimia Suomelta, HS 26.5.1971.

julistusta Päivi Paunun laulamana, jonka jälkeen korostettiin, että ohjelmassa puhuisivat ainoastaan saamelaiset omia asioitaan, omasta näkökulmastaan. Ohjelman päätteeksi soitettiin taas samaa kappaletta: ”Kaikki ihmisolennot syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoiltaan ja oikeuksiltaan...”³⁰⁰

Vahvinta retoriikkaa rotusorto ja saamelaiset yhdistäen kuitenkin käytettiin kahdessa harvoista saamelaisia käsittelevistä yleisönosastokirjoituksista. Alkuvuodesta 1971 keskusteltiin *Helsingin Sanomien* uutisissa ja yleisönosastolla³⁰¹ siitä, pitäisikö uusi terästehdas sijoittaa Poriin vai Tornioon. Molemmille paikkakunnille tehdasta toivottiin sen työllistämisvaikutusten takia. Lopulta se päätettiin rakentaa Tornioon. ”Lantalainen Keski-Suomesta” kirjoitti ennen päätöstä 6.2. otsikolla ”Lantalaiset Lapista pois” muun muassa seuraavaa:

Menkööt Lapin lantalaiset Ruotsiin tai Etelä-Suomeen tai muualle, elleivät löydä työtä kotinurkiltaan. Annettakoon vihdoinkin Lappi lappalaisille. Suomalaiset ovat kaikin tavoin sortaneet lappalaisia tarpeeksi kauan. Ihmettelen sitä, miksi lappalaiset ovat vain kärsineet eivätkä nousseet vastarintaan. Tehtäköön heille, lappalaisille vihdoinkin oikeutta ja ajettakoon lantalaiset takaisin omille maille. Tehtäköön Lapista itsenäinen tai annettakoon heille laaja autonomia. Lappi jätettäköön lappalaisille ja heidän poroilleen, karhuille, susille ja ahmoille. Kasvakoot metsät ikimetsiksi ja määrätkööt lappalaiset itse saavatko turistit tulla kalastamaan heidän jokiinsa ja roskaamaan heidän kotinurkilleen. Pois vain kaikki lantalaiset tunkeilijat Lapista ja elleivät halua lähteä, niin tyytykööt siihen, että heidän lapsensa saava [sic] kouluissa opetusta lappalaisten kielellä ja näin muuttuvat lappalaisiksi. Oikeutta Lapille ja lappalaisille, Suomen alkuperäisille asukkaille. Pois rotusorto Suomestakin.³⁰²

Näin ollen jyrkimmät vaatimukset *Helsingin Sanomissa* saamelaisten suhteen esittikin nimimerkin perusteella suomalaiseksi itsensä määrittelevä kirjoittaja, mikäli kyseessä ei ollut provokaatio tai huumori – ja jos oli jälkimmäinen, niin teksti on sitäkin mielenkiintoisempaa. Keskustelua kirjoitus ei ainakaan kuitenkaan herättänyt, sillä vastauksia siihen ei julkaistu. Ovatko vaatimukset olleet niin äärimmäisiä, ettei niihin viitsitty edes reagoida, niitä ei otettu edes vakavissaan keskusteluun mukaan? Eikö kukaan kirjoittanut vastauksia, vai eikö *Helsingin Sanomat* vain julkaissut niitä? Huumori tuntuu epätodennäköiseltä vaihtoehdolta, mutta jos kyse oli siitä, kuka oli vitsin kohteena? Itse arvelisin, että kyseessä lie nee vain provokaatio-pyrkimys, eivätkä saamelaiset ole siinä kuin väline. Teksti

³⁰⁰ *On meilläkin oikeus elää*, 28.2.1971.

³⁰¹ Ks. esim. Kiista terästehtaasta, HS 31.1.1971 ja Pohjoisen väen puolesta, HS 3.2.1971.

³⁰² Lantalaiset Lapista pois, HS 6.2.1971.

itsessään tuntuu pysyttelevän vielä melko etäällä eksoottisiksi maalatuista saamelaisista ja heijastelevan enemmän kiukkua Lapin suomalaisia kohtaan kuin varsinaisesti puolustavan saamelaisia.

Toisen kerran saamelaiset nostettiin esiin yleisönosastolla elokuussa, jolloin heidän asiaansa liitettiin kolonialistiset teemat. Nimimerkin ”Tiedonjanoinen” kirjoitus otsikolla ”Onko Suomessa uskolonialismia” kuului kokonaisuudessaan seuraavasti:

Olisi mielenkiintoista tietää, syyllistyykö Suomi ns. uskolonialismiin I. tavaroiden tuontiin kehitysmaista alle käypien markkinahintojen. Tietääkseni ei tästä asiasta ole annettu mitään virallista selvitystä maamme johtoportaan taholta. Sellainen olisi paikallaan selventämään epätietoisuuden ilmapiiriä tällä aihealueella.

Onko olemassa tutkimusta suomalaisten ja lappalaisten suhteista niiltä ajoilta alkaen, jolloin lappalaiset siirtyivät suomalaisten tieltä pohjoiseen, kuten koulukirjat hienovaraisesti kertovat. Ensin lappalaiset tungettiin rintamailta pohjoiseen, sitten heitä verotettiin raskaasti, ja nyt heidät pyritään unohtamaan. Olisipa tutkimus tarpeen.³⁰³

Kehitysmaihin kohdistuvaa mahdollista uskolonialismia halpojen tuontitavaroitten muodossa sekä saamelaisten ”tunkemista” pohjoiseen ei tekstissä mitenkään yhdistetä toisiinsa. Teksti herättää kuitenkin vahvan vaikutelman teemojen yhdistymisestä.

Nickul kirjoitti *Saamelaiset kansana ja kansalaisina* -teoksessaan saamelaisiin historiassa kohdistuneesta kolonialismista: ”Ei voida kieltää, että valtioiden varsinkin 1600-luvulla, mutta myöhemminkin saamelaisten alueella soveltamassa politiikassa oli kolonialistisia piirteitä.”³⁰⁴ Tuulentie huomauttaa tämän olleen poikkeuksellista, sillä monet muut historiankertomukset korostivat sen sijaan saamelaisten väistymistä tai sulautumista rauhanomaisena ja normaalina vielä kauan Nickulin jälkeenkin.³⁰⁵

Arto Paasilinna esitteli artikkelissaan *Suomen Kuvalehdessä* saamelaisia perustiedoista lähtien. Hän ihasteli heidän sopeutumiskykyjään arktisille alueille ja pohti, miten suomalaisten asenteiden aiheuttama saamelaisuuden häviäminen saataisiin pysäytettyä. Ratkaisuna hän näki saamelaisten käytössä olevien maa-

---

³⁰³ Onko Suomessa uskolonialismia, HS 12.8.1971.

³⁰⁴ Nickul 1970, 196.

³⁰⁵ Tuulentie 2001, 86–87.

alueiden luovuttamisen heille (takaisin) sekä saamen kieleen panostamisen saamelaisalueiden kouluissa. Paasilinna myös moitti fennougristeja saamelaiskielten unohtamisesta ja yhdisti kiinnostavasti rodun kansaan huomauttaessaan, että saamelaisilla oli ”tarkoin rajattavissa oleva asuma-alue ja sen lisäksi vielä rodullinen ja kielellinen, ts. kansallinen kulttuurinsa?”³⁰⁶ Aiheen käsittely jatkui toukokuussa Mikko Korhosen vastineella, jossa hän totesi Paasilinnan puhuneen ”oikeaa asiaa lappalaisten puolesta”, mutta vastasi väitteiden fennougristien piittämättömyydestä olevan ”masentavan epäoikeudenmukainen”.³⁰⁷ Toukokuun lopulla edelleen *Suomen Kuvalehdessä* saamelaisten tilanteesta kirjoitti kolumnissaan myös Heikki Brotherus.³⁰⁸ Mielenkiintoisena anekdoottina kerrottiin *Helsingin Sanomissa* kesäkuussa Neuvostoliiton Petroskoissa suomenkielisessä lehdessä ilmestyneestä uutisesta, jossa T. Mäkinen paheksui ”lappalaisten” huonoista oloista ”kapitalististen monopoliyhtiöiden” ajettua heidät ahtaalle. Uutisessa puhuttiin ainoastaan Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisista, ei lainkaan Neuvostoliiton, ja kerrottiin heidän vaativan alueellista itsemääräämisoikeutta.³⁰⁹ *Helsingin Sanomat* referoi uutista erittäin neutraalisti.

Saamelaiset puhuivat teemaan liittyen myös itse. Elokuussa Hetassa järjestetyssä saamelaisseminaarissa varatuomari Oula Näkkäläjärvi sanoikin saamelaisiin kohdistetun ”kulttuurisyrjintää”.³¹⁰ Johti Sabmelažžat taas toimitti vesipiirirajankäyntiin liittyen maatalousministeriölle kirjelmän, jossa ilmoitettiin sen pitävän käsitteillä olevia lakiehdotuksia ”perustuslain vastaisina sekä YK:n peruskirjaa loukkavina [sic] ja rotusyrjintää ylläpitävinä”.³¹¹ Valkeapää korosti pamfletissaan, että enemmän kuin rodusta oli kyse tasavertaisista oikeuksista:

Taistelu saamelaisten oikeuksista ei ole taistelua ketään vastaan. Erikoisesti haluan tähdentää, ettei se voi olla toisten oikeuksien polkemista. Ja ennenkaikkea [sic] se ei ole taistelua niitä paikallisia suomalaisia vastaan, jotka eivät ole syyllisiä nykypäivän tilanteisiin. Päinvastoin, etumme ovat monesti jopa yhtenevät ja voisivat tarjota mahdollisuuden yhteiseen rintamaankin. [– –] Saamelaiskysymystä ei ole tarve ottaa rotukysymyksenä. On kysymys vähemmistöryhmästä, joka joutuu syntyperänsä (kielen, asuinpaikan) takia heikom-

³⁰⁶ Paasilinna: Tuolla on etelä, *Suomen Kuvalehti* 13/1971, 30–31. Paasilinna vertasi saamelais-tilannetta tässä Färsaarten ja Ahvenanmaan autonomioihin.

³⁰⁷ Korhonen: On laukattu Lapissakin, *Suomen Kuvalehti* 18/1971, 38.

³⁰⁸ Brotherus: Kulttuuri kestävyyskokeessa, *Suomen Kuvalehti* 21/1971, 36.

³⁰⁹ *Helsingin Sanomien* mukaan uutisen Neuvosto-Karjala-lehteen oli kirjoittanut T. Mäkinen. NL:ssa moititaan lappalaisten oloja, HS 1.6.71.

³¹⁰ Hetan seminaari vaati rahaa saamelaisille, HS 19.8.1971.

³¹¹ Saamelaisjärjestö vihaisena. Rotusyrjintää lakiesityksissä, HS 17.10.1971.

malle jo silloin, kun lapsi aloittaa kilvoittelun yhteiskunnassa. Laajennettuna: on kysymys kaikista saamelaisalueen asukkaista. Ihmisistä.³¹²

Toisaalta myös Valkeapää nosti rodun esille. Hän lainasi pamfletissaan Kalevalaseuran saamelaiskulttuuriviikon jälkeen *Lapin Kansassa* julkaistua mielipidekirjoitusta, jossa moitittiin ilmeisesti juuri Valkeapään puheen seurauksena nuorten saamelaisten radikaaliutta ja kovia otteita, sekä pidettiin suoranaisena loukkauksena suomalaista yhteiskuntaa kohtaan ”amerikkalaisen neekerikysymyksen” ja saamelaisten asioiden rinnastamista. Valkeapää kertoi siteeranneensa Ghanan entisen presidentin Kwame Nkrumahin puhetta, josta hän oli vaihtanut englantilaiset suomalaisiksi ja afrikkalaiset saamelaisiksi:

Meistä koulutettiin suomalaisten alempiarvoisia jäljennöksiä, karikatyyreja, joille voitaisiin nauraa, koska halusimme esiintyä hyvinkasvatetusti [sic] kuin suomalainen porvaristo, koska teimme kielioppivirheitä ja koska sekavat käsitteemme alituisesti jättivät meidät puulaan. emme olleet lintuja emmekä kaloja. Meiltä salattiin tieto saamelaisesta menneisyydestämme ja meille kerrottiin, että meillä ei nyt ollut mitään. Mikä tulevaisuus meillä voisi olla? Meitä opetettiin pitämään kulttuuriamme ja perinteitämme barbaarisina ja primitiivisinä. Oppikirjamme kertoivat meille Suomen historiasta, Suomen maantiedosta, Suomen elämäntyylisestä, Suomen tavoista, Suomen ajatuksesta, Suomen säästä.³¹³

Helsingin Sanomien kulttuuriviikkoa koskeneessa uutisoinnissa ei rotusortoa teemana otettu esille, vaikka muuten puhetta referoitiinkin.³¹⁴ Valkeapään tunnettuus ei selvästikään riittänyt nostamaan kiistanalaista ja arkaa asiaa keskusteltavaksi *Lapin Kansaa* kauemmas. Lehtolan mukaan radikaali saamelaisliike näki saamelaiset historiassa turhan avuttomina ja alistettuina kolonialismin uhreina.³¹⁵ Radikaaliutta valtamedian silmin käsittelen seuraavassa luvussa.

---

³¹² Valkeapää 1971, 138–140.

³¹³ Valkeapää 1971, 130–132.

³¹⁴ Paakkolanvaara: Saamelaiskulttuurin viikko. Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin, HS 26.2.1971. Käsittelin Valkeapään kertomaa tarkemmin kappaleessa 4.2.

³¹⁵ Lehtola 2012, 15–16.

4.4 Nuoret radikaalit – uusi saamelaisliike

Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että saamelaisten uudenlaisesta poliittisesta liikehtimisestä kuului kyllä kaikuja valtaväestönkin keskuuteen. Erityisesti ne kulminoituivat uuteen, aiempaa kärkkäämmin tasaveroisia oikeuksia vaatineeseen sukupolveen: uutisissa puhuttiin toistuvasti ”nuorista radikaaleista”. Lehtolan mukaan heitä pidettiin ”vasemmistolaisina vallankumousihmisinä”.³¹⁶ Välittyikö valtamediaan asti, keitä sillä tarkoitettiin? Entä mitä radikaalia heidän vaatimuksiinsa sisältyi? Miten he vertautuvat 1960–70-lukujen vaihteen suomalaiseen radikalismiin?

Erkki Asp arveli vuonna 1971 akkulturaatiomyönteisyyden olleen saamelaisnuorten keskuudessa ”yleistä, mutta ei yhtäläistä”.³¹⁷ Jos Asp oli oikeassa, tarkoitti nuoruus siten yleisemmin suomalaisuuteen sulautuvaa kuin saamelaiskulttuurin puolesta taistelevaa henkilöä. Näin ollen nuorista välittynyt kuva tuntuu melko ristiriitaiselta lähtökohdalta. Nyyssösen mukaan yksimielisyys olikin nuorista kaukana.³¹⁸ Yhtenäisyys tuntui silti korostuvan erityisesti juuri nuorten saamelaisten joukossa. Benedict Andersonin mukaan siirtomaissa 1900-luvulla nousseissa nationalistissa älymystöissä oli yhteisenä piirteenä jäsenten nuoruus ja se, että he olivat kansansa ensimmäinen sukupolvi, joka oli kolonialistisen koulujärjestelmän kouluttama. Anderson puhui myös pitkistä, yhdessä kuljetuista koulumatkoista yhdistävinä kokemuksina.³¹⁹ Tämän uskon päteeneen jossain määrin myös saamelaisiin, joiden osalta pitkiä koulumatkoja vastasivat etenkin pitkät asuntolajaksot. Myös Nyyssösen mukaan asuntolakoulut ja esille nousseet maailmanlaajuiset alkuperäiskansa-asiat toimivat uuden sukupolven yhdistäjänä, siinä missä aiemmalle sukupolvelle saman kokemuksen oli tuonut sota-aika evakkoretkineen.³²⁰

Linda Tuhiwai Smithin mukaan alkuperäiskansadiskurssissa toistuva teema on ristiriitainen suhtautuminen länsimaiseen koulutukseen: vanhemmat toisaalta ha-

---

³¹⁶ Lehtola 2005, 26.

³¹⁷ Asp 1971, 123.

³¹⁸ Nyyssönen 2007, 185.

³¹⁹ Anderson, 1983/2007, 172–176.

³²⁰ Nyyssönen 2007, 185. Toisaalta on huomioitava, että sukupolvijaottelu on turhan yksinkertainen, sillä niiden sisälle mahtuu paljon eroja. Ks. esim. Länsman ja Lehtola 2012, 15.

luavat lähettää lapsensa kouluihin, mutta silti koulutetun ja kouluttamattoman sukupolven välille syntyy helposti kuilu, tapahtuu jakautuminen radikaaleihin ja ”perinteisesti ajatteleviin”, erityisesti silloin, jos koulutetut työskentelevät muualla kuin kotiseutualueella. Smithin esimerkissä 1980-luvun Uudesta-Seelannista kävi niin, että vanhemman, perinteisemmän ajattelutyylin edustajat korotettiin (länsimaisesti) korkeasti koulutettujen yläpuolelle arvokkaimman tiedon hallitsijoina.³²¹ Samaa oli keskustelussa saamelaisnuorisostakin - viittasihan Erkki Jomppanenkin Samii Litton nuoriin kritisoijiin juuri Lapista poistuneina: ”Saamelaiden asioista pitävät suurta hälyä henkilöt, joilla leipätyö on etelässä. He eivät tunne asioita ja toiminnallaan saavat vain vahinkoa aikaan ja näin pilataan saamelaisten asiat.”³²² Retoriikkana oli sama ajatus kuin Smithin esimerkissä: muualta ansionsa saaneet eivät tienneet saamelaisten asioita. Tämä ei ollut mikään uusi käänne saamelaisasioissa: Lehtola kirjoittaa jo 1900-luvun alussa kotiseudullaan vierailleiden oppineiden saamelaisten joutuneen kritisoinnin kohteeksi.³²³ Mitähän tästä ajattelivat suomalaiset lukijat? Oliko heidänkin mielissään Etelä-Suomessa asuvien saamelaisten sanalla vähemmän painoarvoa?

Helsingin Sanomissa useimmiten radikaaleista puhui Lapin maaherra Martti Miettunen. Esimerkiksi kesäkuisen saamelaisseminaarin yhteydessä kerrottiin seuraavaa:

Maaherra Miettunen viittaili puheenvuorossaan useaan kertaan ”eräisiin radikaaleihin”, jotka ovat tekemässä saamelaisten asialle enemmän haittaa kuin hyötyä. Miettunen tähdensi, että saamelaisten olisi osattava käyttää hyväkseen pääväestön tämänhetkistä suurta myötämielisyyttä eikä eräiden radikaalien tapaan nähdä pääväestön asennetta sivullisten tuppautumisena heille kuulumattomiin asioihin. ”Niin pian kuin saamelaiset ovat saaneet aikaan toimintakelpoisen ja voimakkaan keskusjärjestön, on ulkopuolisten aktiivisuuden syytä rajoittua myönteiseen tukeen”, Miettunen sanoi.³²⁴

Pelkkä keskusjärjestön valmistelu siis ei ollut merkki epätoivotusta radikaaliudesta, vaan se koettiin tarpeelliseksi. Keitä Miettisen ”eräät radikaalit” sitten olivat? Kielitoimiston sanakirjan mukaan radikaali on ”perinpohjaisia muutoksia vaativa, äärimmäisyyshenkinen, jyrkkä, kumouksellinen”.³²⁵ Tätä henkeä näkyikin

---

³²¹ Smith (1999) 2006, 71–72.

³²² Samii-Liitto syytteeseen laittomasta toiminnasta. Etelä-Suomen saamelaisia moititaan hälyn synnystä, HS 1.2.1971.

³²³ Lehtola 2012, 253.

³²⁴ Saamelaisseminaarin osanottajat lantalaisia, HS 10.6.1971.

³²⁵ MOT. *Kielitoimiston sanakirja*: radikaali.

esimerkiksi eräässä Jorma Korhosen kirjoittamassa, saamelaisten koulutusta koskevassa uutisessa, jonka otsikkokin oli huomiota herättävä: ”Saamelaiset taisteluun oikeuksiensa puolesta”. Ingressi dramatisoi kansannousulla vielä tätäkin enemmän:

Saamelaisten kansannousun näkevät monet olevan edessä. Toiset uskovat sen tapahtuvan sovinnollisesti. Toiset otaksuvat sen saavan liian radikaaleja piirteitä. Kaikkia saamelaisia edustavan keskusjärjestön uskotaan olevan ratkaisun avain. Tärkeimpänä nähdään mahdollisuus aloittaa saamelaisten taistelu oikeuksiensa puolesta. Kouluneuvos Erkki Lämsä on todennut, että saamelaisten koulutus on lyöty laimin. Tällä tavoin Suomi on rikkonut YK:n kansalaisoikeuksien turvaamismääräyksiä. Saamelaisradikaaleiksi leimatut ovat lähdössä viemään saamelaiskysymystä YK:n käsittelyyn.³²⁶

Hurjan alun jälkeen artikkelissa ei kuitenkaan enää mainittu keskusjärjestöstä, saamelaisradikaaleja tai YK:n kansalaisoikeuksia, kun ingressistä taas saa käsityksen, että kyse oli enää lähinnä siitä, tapahtuisiko kansannousu sovinnollisesti vai radikaalisti. Kansannousu mainittiin vielä kirkonmiehiä saamentaidoista ja uskonnon merkityksestä saamelaisille haastatellessa: ”[– –] on pyritty osoittamaan Lapin rahvas uskonnollisuutensa vuoksi valtiolliseen toimintaan kykenemättömäksi ja haluttomaksi. On myös tahdottu nähdä, että uskonto menettäisi merkitystään väestön toiminnoissa ja valtiollinen kansannousu olisi sitä mukaa tulossa.”³²⁷ Artikkeliki keskittyi muuten sisällöltään saamelaisväestön koulutuksen ongelmiin ja ratkaisuehdotuksiin. Onkin pohtimisen arvoista, miksi Korhonen valitsi juuri tämän lähestymistavan. Onko hän ajatellut, että pelkät saamelaisia koskevat ongelmat eivät vetoa lukijoihin, mutta suomalaisiakin mahdollisesti uhkaavat kuvat kyllä? Samaan aikaan saamelaisiin kyllä suhtauduttiin epäilevästi, eikä heitä esimerkiksi kutsuttu mukaan kertausharjoituksiin.³²⁸

Huomionarvoista on myös, että Korhonen puhui *saamelaisradikaaleiksi leimatuista*. Siitä herää sekä vaikutelma ”saamelaisradikaalista” hyvin negatiivisena ilmauksena, että myös siitä, ettei Korhonen heitä paheksu. Korhonen muisteli myöhemmin kokoelmateoksensa *Pohjoisen keinoilla. Lehtimiehenä Lapissa ja Lapin laidoilla* (2008) esipuheessa vuonna 1969 alkanutta ystävyyttään Nils-As-

---

³²⁶ Korhonen: Saamelaiset taisteluun oikeuksiensa puolesta, HS 27.3.1971. Käsitelin tämän artikkelin sanavalintoja tarkemmin luvussa 4.1.

³²⁷ Korhonen: Saamelaiset taisteluun oikeuksiensa puolesta, HS 27.3.1971.

³²⁸ Lehtola 2005, 26.

lak Valkeapään kanssa ja sitä kautta kohtaamiaan ”pohjoismaisen saamelaisliikkeen ihmisiä”, joiden kanssa tuttavuudet myöhemmin syvenivät.³²⁹ Olettaa siis voi, että hänellä oli kiinteät yhteydet etenkin nuorempaan sukupolveen.

YK palasi keskustelunaiheeksi taas toukokuussa, kun *Helsingin Sanomat* julkaisi laajan, saamelaisia uhkaavia pahimpia ongelmia sekä niiden ratkaisuehdotuksia sisältäneen artikkelin, jonka olivat koonneet radikaaliksi saamelaisaktivistiksi nimetty Jouni Kitti³³⁰ sekä saamenystävä, tuolloin suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen assistenttina Helsingin yliopistossa toiminut Pekka Sammallahti. Radikaalia ehdotusta esiteltiin ingressissä näin:

Viime aikoina saamelaisten kohtalo on alkanut herättää yhtä lisääntyvää huolestusta. Erittäin tosissaan on monissa saamelaispiireissä jo harkittu, joutuvatko saamelaiset vetoamaan Yhdistyneisiin Kansakuntiin oikeuksiensa puolesta.³³¹

Taas YK:hon vetoaminen nostettiin esille äärimmäisenä keinona, johon saamelaisetkaan eivät haluaisi turvautua: ”joutuvatko saamelaiset vetoamaan”. Seuraavan kerran YK:sta keskusteltiin kesäkuun saamelaisseminaarin yhteydessä:

Mitäpä jos vietäisiin saamelaisasia YK:hon? Kysymyksen heitti Rovaniemen saamelaisseminaarille turkulaisprofessori Erkki Asp. Tosin hän ei itse katso ajatusta soveliaaksi.

Lapin paliskuntaa edustanut Arto Ahlakorpi piti ideaa erinomaisena kiristyskeinona nimenomaan nyt, kun Jakobsonin osakkeet pääsihteeriksi ovat niinkin hyvät ja Suomi YK:ssa yleensäkin korkealla. Ahlakorpi arveli, ettei saamelaisten kannalta näin hyvää tilaisuutta tule pitkään aikaan: nyt ei auta olla hienotunteisia.

Asp itse sanoi, ettei hän suosita kovan linjan periaatteita. Hänen mielestään asia ei sellaisenaan ole kypsä ”ulosvientiin”, siksi ristiriitaiset ovat sen perustelut.³³²

Suomalaiskeskustelijoiden näkökulmat ovat mielenkiintoisia: Asp nosti itse asian esille, vaikka piti sellaista epäsoveliaana ”kovan linjan periaatteena”. Ahlakorpi taas piti sitä ”erinomaisena kiristyskeinona” ja hienotunteisuutta tarpeettomana. Kenties keskustelu kertookin enemmän YK:n vaikutusvallasta Suomessa vuonna 1971? YK oli ilmeisesti ollut keskustelussa mukana jo tovin: Jukka Rislakki kertoi kirjoituksessaan *Helsingin Sanomissa* 6.3.1971 ”erään esitelmöijän” kertoneen Jyväskylän Kesässä 1970, että saamelaiset voisivat valittaa valtion toiminnasta

³²⁹ Korhonen 2008, 9–10.

³³⁰ Lehtola viittaa Kittiin yhtenä radikaaleimmista. Lehtola 2005, 17.

³³¹ Kittin ja Sammallahti: Kuinka käy saamelaisten, HS 30.5.1971.

³³² Seminaari kiisteli saamelaisasian viemisestä YK:hon, HS 11.6.1971.

YK:hon, sillä Metsähallituksen toimet saamelaisalueella olivat Suomen hyväksymän rotusyrjintälain vastaisia.³³³

Uudenlainen järjestäytymishalu huomattiin ulkopuolelta myös positiivisessa valossa. Esimerkiksi Asp oli aiemmin helmikuun saamelaiskulttuuriviikolla huomionnut uudenlaisen asenteen saamelaisyhteisön sisällä:

Kaikilta edellytetään yhteisten asiain hoidossa aktiivisuutta. Jos vähemmistöryhmä eristyy, muut tekevät päätökset. Saamelaiset ovat vasta viime aikoina päässeet vaikuttamaan asioihinsa. Nykyiset asenteet ovat vähemmistölle myönteisiä. Aikaisemman passiivisen sopeutumisen vastapainoksi on syntynyt aktiivisen sopeutumisen vaatimus seurata aikaa ja ajaa omia asioita. Saamelaiset ovat eri tavoilla edistyneet tällä linjalla.³³⁴

Asp oli kirjoittanut aiheesta myös Kalevalaseuran vuosikirjan artikkelissaan tuoden selkeästi ilmi sen, että ainakin saamelaisiin perehtyneille suomalaisille oli uusi nousu näkyvissä, ainakin kieleen liittyen: ”Toisaalta lappalaisten keskuudessa kansallisesti ja yhteispohjoismaisesti organisoitunut yhteistyö kertoo lappalaisyhteisön integratiivisen funktion voimistumisesta, mikä on havaittavissa oman äidinkielen arvostamisena, kehittämisenä ja vaalimisena.”³³⁵

Jällivaaran saamelaiskonferenssin yhteydessä *Helsingin Sanomat* uutisoi suomalaisten oikeustieteen tohtorin Veikko O. Hyvösen mukaan, ettei Suomessa oltu annettu saamelaisasioihin liittyviä, periaatteellisia korkeimman oikeuden ratkaisuja. Hyvösen selitti asiaa sillä, että ”saamelaiset näyttävät olevan vielä rauharakastavaa kansaa”. Jos rauhan rakastaminen tarkoitti samaa kuin oikeudesta päätösten hakematta jättämistä, ei liene ihme, että voimakkaampi omien oikeuksien vaatiminen ja suoraan YK:n elimiin vetoaminen nähtiin radikaaleina uhkauksina. Radikaalius jääkin omassa aineistossani jääkin lopulta miltei huvittavan laimeaksi. Ehkä juuri tämän vastakohtana sitten nuoret, YK-valituksista puhuvat saamelaiset nähtiin niin radikaaleina ja poikkeuksellisina. Toisaalta helmikuun saamelaiskulttuurin viikon aikana käydyssä keskustelussa oli rovaniemeläinen asianajaja Esko Ollila kertonut, että ”[s]aamelaisilla ei ole käytännössä mahdollisuutta saada esimerkiksi maksuttoman oikeudenkäynnin etua hyväkseen, koska

---

³³³ Rislakki: Rotupolitiikka sorron välikappaleena, HS 6.3.1971.

³³⁴ Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle, HS 1.3.1971.

³³⁵ Asp 1971, 118.

enimmät määrärahat menevät suur-Helsingin alueelle. Puutteellinen maankäytölaki heikentää saamelaisten luotonsaantimahdollisuuksia.”³³⁶ Olikohan oikeustuomioiden puuttumisessa kyseessä siis sittenkin enemmän oikeudenkäymisen hankaluus tai suoranainen mahdottomuus rauhanrakastamisen sijaan?

Täytyy kuitenkin huomioida, että käytössäni on ollut vain valtaväestön korviin kantautunut keskustelu: Lapin lehdissä ja saamelaisyhteisön sisällä keskustelua on voitu käydä huomattavasti rajummin termein. Kaiut jättävät auki paljon mielenkiintoisia kysymyksiä. Esimerkiksi Jouni Kitti oli edellisenä vuonna kirjoituksessaan *Viikkosanomiin* maalailnut uhkakuvana Sevettijärventien räjäyttämistä kolttien toimesta vastalauseena metsähallitukselle ja päättäjille.³³⁷ *Sosiaalidemokraatissa* hän taas uhkaili maanalaisen järjestön perustamisella. Omassa lähdeaineistossani ketään radikaaleista ei nimetä erikseen. Vaikuttaa siis siltä, ettei pelkästään *Helsingin Sanomia* tai *Suomen Kuvalehteä* lukenut suomalainen tiennyt, kuka lehteen harvakseltaan haastatelluista saamelaisista oli radikaalina pidetty.

Yksi poikkeus uhkakuvien näkymisestä valtamediassa löytyy: Arto Paasilinnan ja Marja Vuorelaisen raportti *Suomen Kuvalehteen* Enontekiöltä, ”jossa kosto, pelko, julmuudet hallitsevat.”³³⁸ Artikkelissa kerrottiin Enontekiön asukkaiden kirstyneistä väleistä lisääntyneiden porovarkauksien johdosta ja nuorten poromiesten alkoholismista. Artikkelin tekijöihin oli ottanut asiasta yhteyttä myös Johti Sabmelažžatin sihteeri Heikki Hyvärinen, joka esitti oman mielipiteensä Enontekiön kireästä tunnelmasta reaktiona voimattomuuden valtiovallan alla:

Itse asiassa kyse on (Käsivarren paliskunnan poromiehillä) itsetuhosta, joka selittyy sillä, että saamelaiset kokevat vaikutusmahdollisuutensa suomalaisyhteiskunnassa olemattomiksi ja suuntaavat sen aggressiivisuuden, jonka mielekkäin kohde olisi valta-yhteiskunta, sisäänpäin saamelaisyhteisöön – juuri siihen jossa he pystyvät taistelemaan tasavertaisina.³³⁹

Paasilinna piti linjausta mielekkäänä yhteiskuntamurroksen kuvaajana. Samassa artikkelissa Oula Näkkäläjärvi totesi Enontekiön ”riehumisen” olevan seurausta Suomen oikeuslaitoksen sekaantumisesta saamelaisten keskinäisiin asioihin.

---

³³⁶ Omaa oikeusasiamiestä toivotaan saamelaisille, HS 28.2.1971.

³³⁷ Tanhua 2014, 52.

³³⁸ Paasilinna ja Vuorelainen: On aika kertoa Suomiäidille mitä sen oikea käsi tekee, *Suomen Kuvalehti* 48/1971.

³³⁹ Paasilinna ja Vuorelainen: On aika kertoa Suomiäidille mitä sen oikea käsi tekee, *Suomen Kuvalehti* 48/1971. Yhdistyksen nimi oli ilmoitettu vain suomeksi, Jutavat saamelaiset ry.

Näin artikkelissa vedettiin suora linja siihen, kuinka Suomen valtion toimet aiheuttivat levottomuuksia.

Omasta valtiosta puhuivat lähinnä suomalaiset, kuten jo edellisessä luvussa mainittu lantalaisia pois Lapista ajanut yleisönosastokirjoitus.³⁴⁰ Kesäkuisessa saamelaisseminaarissa taas juuri Suomalaisuuden liiton edustaja Kalevi Euro ehdotti yhteispohjoismaista saamelaisautonomiia Ahvenanmaan tapaan ja pääväestön siirtämistä saamelaisille varatulta alueelta muualle. Hänen mukaansa se oli ainoa tapa enää säilyttää saamelaiskulttuuria.³⁴¹ Sinänsä mielenkiintoista oli, että kuten luvussa 3.3 kerroin, Suomalaisuuden liiton puheenjohtaja Kari Tarasti näki kielivähemmistön oikeuksien olevan kunnossa: ”Kielilainsäädäntömme on jo niin vapaamielinen, ettei se enää kaipaa mitään muutoksia. [– –] Kun kielellisen vähemmistön oikeudet meillä on hyvin turvattu, toivoo Suomalaisuuden liitto parannusta myös ruotsinsuomalaisten asemaan.”³⁴² Tarasti puhui siis selvästikin ainoastaan suomenruotsalaisten asemasta, sitä yksilöimättä, mikä osaltaan kuvasi suhtautumista saamelaisten kielellisiin oikeuksiin. Ei huomattu edes mainita muita kielivähemmistöjä, jos ne kävivät edes mielessä. Kenties liiton sisällä on ollut näkemuseroja saamelaisten oikeuksista? Muussa tapauksessa suhtautumistavat autonomian ja suomalaistettavien kielivähemmistöjen välillä tuntuvat todella suurilta. Vai olisiko liitto kenties ajatellut juuri sitä, että täysin saamelaisvoimin hallitulla autonomisella alueella ei olisi suomalaisia huomioitavana kieliasioissa?

Suomalaisnäkökulma radikaaleihin toimiin tuli esille myös radio-ohjelmassa *Onko saamelaiskulttuurilla tulevaisuutta?* turkulaisen opettajan Martti Morokan arvostellessa suomalaisten päätösvaltaa saamelaisasioissa. Ratkaisua tilanteeseen kysyttäessä hän vastasi, että ensin voitaisiin koettaa saada saamelaisille takaisin vanhoja heille kuuluneita oikeuksia, ”[j]os ei haluta mennä radikaalille tielle heti”, kun radikaali tie taas olisi ollut itsehallinto Ahvenanmaan tapaan. Saamelaisista samassa ohjelmassa ideaa kannatti myös Jouni Kitty, kun taas Oula Näkkäljärven mielestä se ei ainakaan vielä ollut realistinen ajatus.³⁴³ Elokuussa järjestetyssä Hetan saamelaisasiain kokouksessa Näkkäljärvi otti asian kuitenkin esille pohtiessaan saamelaisten oikeudellista asemaa:

---

³⁴⁰ Lantalaiset Lapista pois, HS 6.2.1971.

³⁴¹ Saamelaisseminaarissa kiisteltiin matkailusta, HS 10.6.1971.

³⁴² Laine: Tänäpä tältä, HS 24.8.1971.

³⁴³ *Onko saamelaiskulttuurilla tulevaisuutta?* 21.2.1971.

Näkkäläjärvi esitti erityisen saamelaisalueen muodostamista kuitenkin niin, ettei siitä syntyisi vuoden 1951 saamelaisasiainkomitean reservaattijätystä. Alueen maankäyttö tai edes osa päätäntävaltaa tulisi sen sijaan keskittää perustettavalle Saamelaisten Keskusjärjestölle.³⁴⁴

Ei-reservaattina toiminut saamelaisalue ei tietenkään ole vielä sama asia kuin autonominen saamelaisalue, eikä Näkkäläjärven mielestä tilanne varmaankaan ollut puolessa vuodessa tilanne muuttunut niin paljon, että nyt olisikin sellaiselle oltu valmiita. Kenties tässä ajatuksessa oli enemmänkin takana myös pyrkimys saada näin lisää painoarvoa keskusjärjestön perustusaikeille. Nyyssönen mainitsee Samuli Aikion nostaneen edellisviikkoisen Jällivaaran saamelaiskonferenssin jälkeen *Lapin Kansassa* autonomian tärkeäksi tavoitteeksi ruotsinsaamelaisen Israel Ruongin puheiden innoittamana.³⁴⁵ Näkyisikö tässä siis kaikuja samasta? Olisivatko Jällivaarassa pidetyt puheenvuorot ja käydyt keskustelut saaneet Suomen saamelaiset muuttamaan mieltään autonomiasta?

Saamelaiskeskustelun lisäksi radikaaleja näkyi vuonna 1971 myös luonnonsuojelukeskustelussa, jossa esimerkiksi professori Kullervo Kuusela viittasi radikaaleihin vastakohtana asiantuntijoille:

Radikaalin luonnonsuojelun ajatukset ovat jo jonkin aikaa olleet niin pitkälle kieroutunutta kauhuilluusiota, että asioita tuntevien ja niihin tasapuolisesti suhtautuvien näkökulmasta katsottuna polemiikki on tarpeellista vain sen vuoksi, että yleinen mielipiteenmuodostus saisi myös muuta tietoa. [– –] Ei yliopistojakaan pysäytetä sen vuoksi, että niistä tulee joitain radikaaliluonnonsuojelijoita, joita demagogisella loogikalla voitaisiin kutsua koulutuksen virheinvestoinneiksi.³⁴⁶

Samassa artikkelissa professori Reino Kalliola kommentoi kahtiajakautuneisuutta tarpeellisena hälytyssysteeminä:

Minulta on kysytty, miksi näin. Miksi hyvä asia pilataan radikaalisella vouhotuksella? Vastaan: Räminä ja räikeys kuuluvat erottamattomasti jokaiseen tehokkaaseen hälytyssysteemiin. Hiljaa soiva herätyskello on huono herätyskello. Mutta yhtä totta on, että hälytyssireenin ääni ei saa jatkua tarpeettomasti liian pitkään. Muutoin siihen kylästyään, yhtenäinen suora huuto turruttaa, hälytyssäänestä tuleekin vaara ohi -merkki. Ja siihenhän ei ole varaa.³⁴⁷

Tässä mielestäni näkyi mielenkiintoisesti ajan suhtautuminen radikaaleihin myös saamelaisten yhteydessä: toiset ihmettelivät, miksi turhaan nostettiin meteliä ja

³⁴⁴ Hetan seminaari vaati rahaa saamelaisille, HS 19.8.1971.

³⁴⁵ Nyysönen 2007, 262–263.

³⁴⁶ Korpisota metsäprofessoreiden ja luontoradikaalien välillä, HS 29.8.1971.

³⁴⁷ Korpisota metsäprofessoreiden ja luontoradikaalien välillä, HS 29.8.1971.

yhdistivät radikaaliuden pelkästään negatiivisiin asioihin – toiset taas kokivat sen (sopivissa määrin!) tarpeellisena huomion ja keskustelun herättäjänä. Valkeapää arvosteli Samii Litton antamia lausuntoja muita saamelaisyhdistyksiä vastaan. ”Tietenkin herättää katkeruutta se, että kuuluu joskus meneviin miehiin ja tulee nuijituksi tantereeseen; ehkä sitä on senjälkeen [sic] valmis nuijimaan myös jäljessä tulevat vihaiset nuoret miehet itse tukeutuen äreän vanhuksen elämää kokeneeseen oikeuteen.”³⁴⁸ Tietysti keskustelussa näkyi vahvasti mukana myös 1960-luvun suomalainen radikalismi, joka valtaväestön keskustelijoille oli tutumpi ilmiö. Nyyssösen mukaan suomalainen radikalismi koostui enemmänkin luokka-taistelusta ja solidaarisuudesta siirtomaavaltioita kohtaan, eikä saamelaisia ja heidän oikeuksiaan huomioitu, kun saamelaisten radikalismissa kyse taas oli heille heidän omista ihmisoikeuksistaan tasaveroisina kansalaisina.³⁴⁹ Olisiko ollutkin niin, että saamelaisten nuoria radikaaleja ja heidän toimiaan ei siksi määriteltä tarkemmin, vaan että heidän toimintansa arvioitiin suomalaisten nuorisoradikaalien toimien kautta pelkästään radikaali-nimityksen johdosta? Olisivatko saamelaisradikaalien vaatimukset säikähdyttäneet eroavaisuuksillaan suomalaisradikaalien vaatimuksista, olivathan tavoitteetkin erilaisia?

---

³⁴⁸ Valkeapää 1971, 80–81. Valkeapää käytti esimerkkinä Samii Litton lausuntoja Johti Sabme-lažžatia vastaan. Hän oli ollut itse mukana perustamassa jälkimmäistä. Nyyssönen 2007, 379.

³⁴⁹ Nyyssönen 2007, 182–183.

Lopuksi

Keväällä 2015 keskustelu saamelaisasioista suomalaisessa valtamediassa oli poikkeuksellisen vilkasta. Uusi saamelaismääritelmä ja ILO 169 -sopimuksen ratifiointi puhututtivat sekä eduskuntaa että saamelaisia. Lopputulos oli kuitenkin monelle saamelaiselle pettymys: molempien tilanne jäi entiselleen odottamaan uutta hallitusta ja eduskunta pidätti edelleen itsellään korkeamman oikeuden määrittellä, kuka on saamelainen. Loppukeväästä 2015 Saamelaiskäräjät vetosi YK:n alkuperäiskansojen pysyvässä foorumissa YK:hon saadakseen tukea. Myös Suomen ja Ruotsin saamelaisnuorten yhdistykset antoivat yhdessä Saamelaisneuvoston kanssa lausunnon, jossa moitittiin Suomen valtion toimia Suomen saamelaisten suhteen ja pyydettiin YK:n apua Suomen saamelaisten tilanteen käsittelyyn. Tietyissä mielessä voi siis todeta, että oman lähdeaineistoni tilanteesta vuonna 1971 on tultu paljon eteenpäin: saamelaisille ei ole enää vierasta lähteä rohkeasti vaatimaan YK:n avulla omia oikeuksiaan, eikä sen pelkkä ehdottaminen ole enää ollut pelote, äärimmäinen ratkaisu – ja ennen kaikkea voimaan on jo saatu saamelaislaki, johon vedota ja jota parannella. Toisaalta kuitenkin ollaan vielä nykyäänkin siinä tilanteessa, että saamelaiset eivät katso tasaveroisten oikeuksien Suomessa toteutuvan ja joutuvat YK:n apua tilanteen ratkaisemiseksi pyytämään. Suomen valtio katsoo edelleen suomalaisen eduskunnan olevan pätevämpi määrittelemään saamelaisasioita saamelaisidentiteetistä lähtien, vaikka käytössä on jo pitkään ollut virallinen, saamelaisten itse vaaleilla valitsema edustuselin, Saamelaiskäräjät.

Myös toinen teema vuodelta 1971 tuntuu toistuvan nykyhetkessä. 1960–70-lukujen ilmapiiri näkyi tutkimuskohteenani olleena vuotena ennen kaikkea laajassa keskustelussa rotukysymyksistä ja radikalismista. Vaikka saamelaisia ei suoraan suomalaismediassa näihin usein yhdistettykään, heitäkin kuitenkin joskus näissä yhteyksissä muistettiin. Ennen kaikkea nuoret saamelaiset asemoivat itse itsensä tiiviisti maailmanlaajuiseen keskusteluun ihmisoikeuksista. Nykyhetkessä on taas uusi, jälleen astetta radikaalimmalta tuntuva sukupolvi nuoria saamelaisia astunut esiin. Suohpanterrorin nuoret taiteilijat ovat tulleet viime vuosina valtaväestön tietoisuuteen asti provosoivilla töillään ja kaunistelemattomilla mielipiteillään saamelaisten kohtelusta, samalla kun heidät on vastaanotettu saamelaisten parissa ristiriitaisin tuntein. Samalla tavalla myös *Märät säpikkäät* -televisio-ohjelma on

haastanut rohkeilla parodioillaan voimakkaasti suomalaisten saamelaiskuvaa ja herättänyt saamelaisten parissa keskustelua siitä, millaisina saamelaiset saavat julkisuudessa esiintyä, ennen kaikkea valtaväestön keskuudessa. Millainen näiden nuorten saamelaisten vaikutus tulee olemaan?

Lähdeaineistoni oli luonteeltaan hyvin kirjavaa ja jokainen päälähteistäni vastasi tutkimuskysymykseeni hieman eri tavalla. *Helsingin Sanomissa* kirjoitettiin saamelaisista suhteellisen paljon, mutta luotti selkeästi enemmän suomalaisviranomaisten kuin saamelaisten sanaan. Lisäksi saamelaisista annettiin melko stereotyyppinen kuva, eikä pintaa syvemmälle juuri pyritty menemään. Toimittajista erotti kirjoitustyylin, näkökulman ja käsiteltyjen teemojen osalta helposti varsinkin Jorma Korhosen kirjoitukset. *Suomen Kuvalehden* saamelaisaiheiset artikkelit kirjoitti pääsääntöisesti Arto Paasilinna, joka dramatisoi tilannetta hyvin vahvasti. Se toi oman haasteensa artikkelien tulkintaan. Yleisradion televisio- ja radio-ohjelmat olivat ilahduttavia siinä, kuinka hyvin ne olivat perehtyneitä saamelaisasioihin ja saamelaisnäkökulman huomioivia. Niissä käytiinkin monipuolisin saamelaiskeskustelu ja irrottauduttiin vahvimmin stereotyyppioista – niissä päästiin lähemmäksi alkuperäistä keskustelua kaikkujen sijaan.

Omassa tutkimuksessani halusin kuljettaa mukana saamelaisten omia näkemyksiä enkä vain toistella suomalaismedian käsityksiä. Tähän apuna kuljetin mukani erityisesti Nils-Aslak Valkeapään *Terveisiä Lapista* -pamflettia, jota hän oli kirjoittanut vuoden mittaan ja joka näin eli tiiviisti mukana vuoden tapahtumissa. Valkeapään ajatukset olivatkin erittäin arvokas lähde. Siitä huolimatta paljon jäi edelleen pinnan alle, enkä esimerkiksi päässyt juuri kiinni nuorten radikaalien vastavoimana toimineiden vanhan polven saamelaispoliitikkojen ajatuksiin. Jatkotutkimuksen kannalta hedelmällisintä olisikin päästä seuraavaksi vertailemaan sitä, minkälaisista asioista löytämäni kaiut ovat peräisin, sillä keskustelu Lapissa on ollut ilmeisen vilkasta. Mikä siitä kantoi etelään asti?

Koin myös, että vaikka omat suomalaisaineistoni eivät erikseen saamelaisradikaaleja nimenneet, juuri he pääsivät saamelaisista pääosin ääneen. Rajanveto eri mielipiteitä edustavien välillä sekä radikaaliuden eri asteet ja sen toteutuminen käytännössä olisivatkin mielenkiintoisia tutkimuskohteita. Yksi tutkimukseni haastavimmista rajauksista olikin yleensäkin mukaan otettavien sanoma- ja aikakauslehtien valinnassa. Koin oman valintani erittäin hedelmälliseksi, mutta omanlai-

sensa aineiston olisi saanut ottamalla mukaan kaikki hiemankin suuremmat lehdet, mielenkiintoista ja varmasti hedelmällistä vertailua taas tarkastelemalla sekä Etelä-Suomen että Pohjois-Suomen suurimpia lehtiä rinnakkain. *Lapin Kansan* lisäksi aineistoon sopisivat esimerkiksi *Sápmelaš* ja *Kaleva*. Erittäin tärkeä huomioitava olisi myös saamelaisradio. Myös aikarajausta muuttamalla saisi näkökulmaa hyvin erilaiseksi. Olisi esimerkiksi kiinnostavaa tutkia sitä, miten saamelaisasioiden käsittely muuttuu 1900-luvun loppupuolella vaikkapa vuosikymmenittäin. Miten saamelaisasioiden käsittely vuoden 1971 valtamediassa eroaa vuosina 1961 tai 1981 olleesta käsittelystä? Lisääntyvät saamelaisten puheenvuorot, tulevatko saamelaisten näkökulmat useammin läpi? Käsittelemäni ajanjakso joka tapauksessa osoittautui todella hedelmälliseksi ja ansaitsisi selvästi lisätutkimusta.

Aineistojen osalta olisi tutkimusta mielenkiintoista laajentaa mediasta useampaankin suuntaan. Esimerkkeinä mielenkiintoisista poluista valtaväestön saamelaiskuvan suuntaan toimivat esimerkiksi opetussuunnitelmat ja oppikirjat. Sanomalehtiä selatessani kiinnitin huomion myöskin suureen määrään matkailumainoksia. Niiden ja erilaisten matkaoppaiden ja -kertomusten antama kuva Lapista, saamelaisista ja Saamenmaasta olisi myös erittäin mielenkiintoinen tutkimuskohde, kuten myös se, missä määrin Lappi ja Saamenmaa tarkoittivat suomalaisille samaa asiaa, missä määrin ne koettiin limittäisiksi. Lappi on asettunut suomalaisten silmissä sekä omaksi koetusti suomalaisuuden piiriin että myös eksoottisena erämaana saamelaisten haltuun – miten tämä ristiriitaisuus selitettiin?

Vaikka vuoden 1971 mittaan otettiin useita edistysaskeleita saamelaisasioiden suhteen, näistä vaikutuksiltaan tärkeimpänä saamelaiskomitean perustaminen, jäivät monet saamelaisten tavoittelemista tasaveroisista oikeuksista vielä toteutumatta. Vuosi toimikin enemmän eräänlaisena käännekohtana saamelaisten omassa aktivoitumisessa ja sen näkymisessä suomalaiselle valtaväestölle. Tämä on toistuvana teemana saamelaisten tilanteessa edelleen: myötämielisyys ei vielä riitä tilannetta muuttamaan. Lehtola puhuu *Saamelaiset suomalaiset* -teoksessaan ”tasa-arvoisesti vaietuista”, minkä koen olevan osuva kuvaus myös tutkimusvuoteni aineistoa tarkastellessa. Saamelaiset eivät jääneet keskustelussa vain äänettömiksi uhreiksi taikka suomalaisten keskustelun kohteiksi, mutta heidän osallistumisensa oli silti edelleen todella rajattua. Havaitsin, että saamelaiset pääsivät omassa asioissaan ääneen huomattavasti harvemmin kuin suomalaiset

ja kun heitä haastateltiin, oli haastateltujen suomalaisten määrä yleensä suurempi ja viranomais-painotteinen. Saamelaisia käsittelevissä uutisissa olivat teemoina useimmiten haasteet perinteisille elinkeinoille, pyrkimykset tasaveroisiin oikeuksiin erityisesti kielen osalta sekä saamelaisten eksoottista toiseutta suomalaisiin nähden korostavat aiheet. Myöhemmin saamelaisuutisointia suorastaan hallitsevana määrittäneet maa- ja metsätalouden oikeudet eivät vielä olleet esillä samassa määrin, vaikka saamelaisten puolelta niitä ryhdyttiinkin jo tietoisesti tuomaan esiin. Saamelaisten itse päästessä vaikuttamaan puheenaiheisiin he pyrkivät löytämään yhteisiä ratkaisuja esimerkiksi metsätalouden ja poronhoidon usein ristiriitaisiin vaatimuksiin, kun esimerkiksi sanomalehtikeskustelussa asia esitettiin yleensä joko-tai-asetelmasta.

Aineistoni saamelaisuutisissa käytetyistä sanavalinnoista huokui läpi kyllä saamelaisia kohtaan tunnettu suuri sympatia, mutta myös selkeä holhoava isällisyys. Tässä tutkielmassa jouduin rajaamaan sanavalintojen käsittelyn otsikkotasolle sekä muutamiiin toistuviin käsittevalintoihin, mutta diskurssianalyysin osalta tutkittavaa riittäisi runsaasti. Vuonna 1971 näkyi rotu keskusteluissa vahvasti ja pohdinta rasismista, sorrosta ja syrjinnästä puhututti monelta kannalta. Myös nuoret saamelaiset olivat omaksuneet kirjoituksiinsa muiden alkuperäiskansojen ja siirtomaavaltioiden kirjoittajien ajatuksia ja havahtuneet näkemään myös saamelaisia kohtaan käytetyn rakenteellisen rasismien – ja ennen kaikkea käyttämään sitä mukana retoriikassaan. Havaitsin kuitenkin, ettei suomalaisessa keskustelussa rotusyrjintää juurikaan liitetty saamelaisiin, vaikka siitä jonkin verran oli merkkejä. Sekä saamelais- että romanivähemmistöjen tilanteen todettiin vaativan kipeästi parannuksia, mutta samalla korostettiin, ettei kyseessä ollut (varsinkaan tietoinen) syrjintä. Kenties edelleen ajateltiin, että sorto ja syrjintä vaativat aktiiviset toimijat, selkeän sortajan ja syrjijän, ja näiden jäädessä rakenteiden taakse piiloon ei kukaan jäänyt ottamaan vastuuta. Rakenteellisiin syrjinnän muotoihin oli myös vaikeampaa tarttua ja niitä korjata. Ehkä juuri tämän vuoksi löysin toivoamani vähemmän käytyä varsinaista keskustelua saamelaisten oikeuksista.

Stereotypiat saamelaisista eksoottisina poroja omistavina, rauhaa rakastavina luonnonlapsina olivat vahvat, vaikka saamelaiset itse pyrkivät niitä tietoisesti rikkomään ja tuomaan esille eri saamelaisryhmien kirjavuutta. Samaan aikaan saamelaiset toisaalta pyrkivät luomaan itse itsestään kuvaa yhtenä, yhtenäisenä

kansana ja esimerkiksi saamelaiskielten moninaisuutta häivytettiin, kuten esimerkiksi *Saamelaisten kulttuuripoliittisessa ohjelmassa*. Tämä etnopolitiittinen strateginen essentialismi toi lukumäärältään suurempaa kansaa vahvemmin esiin vaatimaan tasaveroisia oikeuksia, mutta se osaltaan myös lisäsi osaltaan ristiriitaisuuksia saamelaisten keskuudessa, sillä kaikki eivät kokeneet mahtuvansa yhteisen saamelaiskuvan sisälle. Näin yhtenäisyyden tavoittelu aiheutti ongelmia sekä yhteisön sisälle että keskusteluasemaan mediassa: vähemmistöön kohdistettiin suuria paineita sisäiseen yksimielisyyteen ja kaikki siitä poikkeava nousi korostetusti esille. Syntyi sitkeästi elävä kuva keskenään kiistelevistä saamelaisista. Näin myös oikeustilanteen korjaaminen hidastui. Yksi kansa -ajattelun kautta saamelaiset kuitenkin liittivät itsensä osaksi kansainvälistä keskustelua dekolonisaatiosta ja alkuperäiskansojen oikeuksista.

Sama jatkumo yhtenäisyyden oletuksesta näkyy myös nykypäivän saamelaiskeskustelussa: saamelaisten oletetaan olevan yhtä mieltä asioistaan samalla kun nykyaikainen tiedonvälitys auttaa yhä useampia saamelaisia pääsemään ääneen. Tavoitteiden ja mielipiteiden moninaisuus näkyy siis entistä enemmän, mutta silti vähemmistöön kohdistettu yksimielisyyden odotus ei hellitä. Tältä osin koen, että oman tutkimukseni aihe kytkeytyy tiiviisti myös nykyaikaan. Jos jo yli 40 vuotta sitten on todettu saamelaisten oikeuksien jäävän toteutumatta ja ilmapiiri on ollut heille sympaattinen, miksi edistysaskeleet ovat olleet vähäisiä ja niiden toteutuminen on kestänyt kauan? Monikulttuurisuus on toistuvasti esille keskusteluissa, mutta erityisesti yhtenäistä, monoliittista suomalaiskulttuuria vaaliessa muistetaan erittäin harvoin, että Suomi on aina ollut monikulttuurinen maa. Saamelaisten nykytilanne on lainsäädännöllisesti jo toki selkeästi vuoden 1971 tilannetta parempi, mutta samalla kun heidän asemaansa on lain silmissä parannettu, on ilmapiiri etenkin Lapissa saamelaisten ja suomalaisten välillä kiristynyt huomattavasti: merkkejä suoranaisesta vihapuheesta saamelaisia kohtaan jo ilmassa. Lisäksi tilanne maoikeuksien suhteen ei ole muuttunut, eikä kieliläistä huolimatta ole käytännössä mahdollista elää edes saamelaisalueella ainoastaan saamea käyttäen. Onko saamelaisten oikeustilanne lopulta parantunut siis vain siltä osin kuin sen parantamiseksi otetut askeleet eivät ole olleet mitenkään katsottavissa suomalaisväestön tai Suomen valtion aseman heikentämiseksi?

Lähdeluettelo

1. Alkuperäisaineisto

1.1. Sanomalehti- ja aikakauslehtiartikkelit

Afrikkalaisen protesti UM:lle. Rotuhalveksuntaa Suomen lehdissä. *Helsingin Sanomat* 11.4.1971.

Borg, Pekka: Vastuu metsistä. *Helsingin Sanomat* 29.6.1971.

Brotherus, Heikki: Kulttuuri kestävyyskokeessa. *Suomen Kuvalehti* 21/1971, 36.

Hetan seminaari vaati rahaa saamelaisille. *Helsingin Sanomat* 19.8.1971.

Hollmen, Maija: Tänään tästä. *Helsingin Sanomat* 20.3.1971.

Ihmisoikeuksien päivä rotusyrjintää vastaan. *Helsingin Sanomat* 10.12.1971.

Inarin kunta haluaa saamenkielisen tukiohjelman. *Helsingin Sanomat* 3.10.1971.

Inarissa riitaa vesipiirimietinnöstä. *Helsingin Sanomat* 15.10.1971.

Jyväskylässä puhutaan kansankulttuurista. *Helsingin Sanomat* 3.3.1971.

Kadonnutta poromiestä etsitään Lemmenjoella. *Helsingin Sanomat* 25.6.1971.

Karonen, Vesa: Riittääkö pelkkä asiantuntemus. *Helsingin Sanomat* 23.6.1971.

Kemppaisen komitea esittää. Taka-Lapin kalastusoikeuksien valvonta vesien hoitokunnille. *Helsingin Sanomat* 28.1.1971.

Kiista terästehtaasta. *Helsingin Sanomat* 31.1.1971.

Kitti, Jouni ja Sammallahti, Pekka: Kuinka käy saamelaisten. *Helsingin Sanomat* 30.5.1971.

Kolttalapsi jää luokalle kielivaikeuksien vuoksi. *Helsingin Sanomat* 12.7.1971.

Komitea tukee ruotsin kielen asemaa. Kaksikielisyyden rajaa ei määrätä numeroin. *Helsingin Sanomat* 4.3.1971.

Komulainen, Ritva: Saamelaislapsen koulussa puhutaan vierasta kieltä. *Helsingin Sanomat* 6.11.1971.

Komulainen, Ritva ja Järvinen, Unto: Lokan allas tänään. *Helsingin Sanomat* 12.9.1971.

Komulainen, Ritva ja Pihlaja, Jaakko: Joulumaa toteutuu kivuliaasti. *Helsingin Sanomat* 12.12.1971.

Korhonen, Jorma: Nuorukainen voitti Inarin poroajot. *Helsingin Sanomat* 22.3.1971.

Korhonen, Jorma: Saamelaiset taisteluun oikeuksiensa puolesta. *Helsingin Sanomat* 27.3.1971.

Korhonen, Jorma: Tanssia ja ortodoksien juhlaa. Kolttien pääsiäisestä Lapin kevätkarnevaali. *Helsingin Sanomat* 13.4.1971.

Korhonen, Jorma: Nuoret pakenevat kolttakylistä. *Helsingin Sanomat* 19.4.1971.

Korhonen, Jorma: Saamelaiskonferenssi Jällivaarassa. Yhteispohjoismaiset tavoitteet täsmentyvät. *Helsingin Sanomat* 13.8.1971.

Korhonen, Jorma: "Myönnytyksiin ei enää [sic] varaa". Saamelaiset huolissaan kalastusoikeuksistaan. *Helsingin Sanomat* 14.8.1971.

Korhonen, Jorma: Saamelaiskonferenssi päättyi. Yhteisen ohjelman pääpaino koulutuksessa. *Helsingin Sanomat* 15.8.1971.

Korhonen, Jorma: Pohjois-Ruotsi ei enää pahin alue. Suomalaisten kielipulmat laajenneet koko Ruotsiin. *Helsingin Sanomat* 11.10.1971.

Korhonen, Jorma: Lappi – laiskojen virkamiesten ja velttojen ihmisten maa. *Helsingin Sanomat* 25.10.1971.

Korhonen, Mikko: Lappalainen elämänmuoto. Yksioikoinen kuvamme kaipaa avartamista. *Helsingin Sanomat* 28.3.1971.

Korhonen, Mikko: On laukattu Lapissakin. *Suomen Kuvalehti* 18/1971, 38.

Korpisota metsäprofessoreiden ja luontoradikaalien välillä. *Helsingin Sanomat* 29.8.1971.

Kuinka Suomi ja Unkari löysivät sukujuurensa. *Helsingin Sanomat* 19.3.1971.

Kuittinen, Kalle A.: Lappia myydään ravintoloille. *Helsingin Sanomat* 24.2.1971.

Kuittinen, Kalle A.: Tämän päivän Lappi. *Helsingin Sanomat* 20.8.1971.

Kulttuurisopimus. *Helsingin Sanomat* 19.10.1971.

Laine, Riitta-Elisa: Tänään tästä. *Helsingin Sanomat* 24.8.1971.

Lapin metsien tulevaisuus. *Helsingin Sanomat* 10.5.1971.

Lantalaiset Lapista pois. *Helsingin Sanomat* 6.2.1971.

Leinonen, Matti: Lapin kirot. *Helsingin Sanomat* 10.12.1971.

Lörincz, Eva: Unkarilaiset etsivät esi-isiään Kaanaan maasta. *Helsingin Sanomat* 23.5.1971.

Meirin Lapinmatka yllätti Tukholman lähetystönkin. *Helsingin Sanomat* 1.6.1971.

Miettinen, Jukka ja Lindroos, Hannu: Ei armoa ahmalle. *Helsingin Sanomat* 1.5.1971.

Miettinen, Jukka ja Lindroos, Hannu: Rauhoitettu henkipatto. *Helsingin Sanomat* 9.5.1971.

Miettinen, Jukka ja Lindroos, Hannu: Erämaa on eri maa. *Helsingin Sanomat* 16.5.1971.

Muut lehdet: Saamelaisten ongelmista... *Helsingin Sanomat* 27.9.1971.

Möttölä, Kari: Näin Tampereella: Eriarvoisuuskin on väkivaltaa. Rauhantutkimus uusilla urilla. *Helsingin Sanomat* 25.7.1971.

Nenonen, Jouko: Hakkuut kovin vähäisiä Utsjoen hoitoalueella. *Helsingin Sanomat* 8.5.1971.

Nenonen, Jouko: Lapissa joudutaan ehkä hakkaamaan suojametsiä. *Helsingin Sanomat* 30.3.1971.

Niiniluoto, Maarit: Viikon vaihe vapaalla. *Suomen Kuvalehti* 7/1971, 31.

NL:ssa moititaan lappalaisten oloja. *Helsingin Sanomat* 1.6.1971.

Nuorgam-Poutasuo, Helvi: Suunnitelmien kohtalosta huolestunut: Elintaso-Suomi ei saa unohtaa saamelaisia. *Helsingin Sanomat* 21.11.1971.

Omaa oikeusasiamiestä toivotaan saamelaisille. *Helsingin Sanomat* 28.2.1971.

Ompelukoneita koltille. *Helsingin Sanomat* 16.6.1971.

Onko Suomessa uuskolonialismia. *Helsingin Sanomat* 12.8.1971.

Opastusta yli 11 000:lle. Malmin haravointia tehostetaan Lapissa. *Helsingin Sanomat* 1.6.1971.

Opetusministeri Itälä: Saamenkielinen opetus ei ole rahasta kiinni. *Helsingin Sanomat* 30.6.1971.

Origo: Vai tunturiin. *Helsingin Sanomat* 6.10.1971.

Paakkolanvaara, Hilikka: Saamelaiskulttuurin viikko. Tietoja vähemmistöille enemmistön ehdoin. *Helsingin Sanomat* 26.2.1971.

Paasilinna, Arto: Tuolla on etelä. *Suomen Kuvalehti* 13/1971, 30–31.

Paasilinna, Arto ja Vuorelainen, Marja: On aika kertoa Suomiäidille mitä sen oikea käsi tekee. *Suomen Kuvalehti* 48/1971, 16–19.

Pihkala: Koilliskairan kohtaloa ratkotaan. Metsuri pelkää leipäänsä ja poromies petojen tuloa. *Helsingin Sanomat* 10.10.1971.

Pohjoisten vesipiirien rajankäynti viivästyy. *Helsingin Sanomat* 11.11.1971.

Pohjoisen väen puolesta. *Helsingin Sanomat* 3.2.1971

Putosiko pamfletti palkintojen väliin. *Helsingin Sanomat* 31.1.1971.

Puukotetulla pitkä taival hoitoon. *Helsingin Sanomat* 11.4.1971.

Rislakki, Jukka: Rotupolitiikka sorron välikappaleena. *Helsingin Sanomat* 6.3.1971.

Saamelaisemäntä ei elä käsityötaidollaan. *Helsingin Sanomat* 14.2.1971.

Saamelaiset puuhaavat pohjoismaista unionia. *Helsingin Sanomat* 20.8.1971.

Saamelaiset saivat oman keskusliiton. *Helsingin Sanomat* 20.9.1971.

Saamelaisjärjestö vihaisena: Rotusyrjintää lakiesityksissä. *Helsingin Sanomat* 17.10.1971.

Saamelaisjärjestön perustaminen siirtyy. *Helsingin Sanomat* 19.9.1971.

Saamelaiskulttuuria Ostrobotnialla. *Helsingin Sanomat* 29.11.1971.

Saamelaiskulttuurin viikko tulossa. *Helsingin Sanomat* 20.2.1971.

Saamelaisongelmat pian uuteen komiteaan. *Helsingin Sanomat* 21.3.1971.

Saamelaisseminaarin osanottajat lantalaisia. *Helsingin Sanomat* 10.6.1971.

Saamelaisseminaarissa kiisteltiin matkailusta. *Helsingin Sanomat* 10.6.1971.

Saamelaisten asia. *Helsingin Sanomat* 23.8.1971.

Saamelaisten asialla. *Helsingin Sanomat* 19.2.1971.

Saamelaisten oikeudet esillä Jyväskylässä. *Helsingin Sanomat* 7.3.1971.

Saamelaisten oikeuksista. *Helsingin Sanomat* 27.3.1971.

Samii-Liitto syytteeseen laittomasta toiminnasta. Etelä-Suomen saamelaisia moititaan hälyn synnystä. *Helsingin Sanomat* 1.2.1971.

Seminaari kiisteli saamelaisasian viemisestä YK:hon. *Helsingin Sanomat* 11.6.1971.

Siikala, Kirsikka: Lappi turismin jaloissa. Aslakin tragedia Kemmin todellisena tulokintana. *Helsingin Sanomat* 17.11.1971.

Toivonen, Panu: Ruotsin syytä huolehtia suomalaisvähemmistöstään. *Helsingin Sanomat* 25.7.1971.

Tutkimus Lapin allasevakoista. Muutos rahatalouteen tuottaa vaikeuksia. *Helsingin Sanomat* 1.4.1971.

Tutkimus Utsjoella: Saamelaisten poronhoito oletettua vähäisempää. *Helsingin Sanomat* 27.10.1971.

Tärkeä pamfletti saamelaisista. Otavan mainos. *Suomen Kuvalehti* 45/1971, 61.

Ulkoministeri Leskinen: Rotuennakkoluuloja on Suomessakin. *Helsingin Sanomat* 21.3.1971.

Vaasan viikko pohtii vähemmistön pulmia. *Helsingin Sanomat* 2.10.1971.

Vaasan viikko. Saamelaiskulttuurin instituutti tarpeen. *Helsingin Sanomat* 3.10.1971.

Valitse uusi kirja. *Helsingin Sanomat* 23.10.1971.

Valkonen, Markku: Rovaniemen Ars Arctica: Lapin lumousta ja matkamunistotavaraa. *Helsingin Sanomat* 18.7.1971.

Valtioneuvoston päätöksiä. *Helsingin Sanomat* 11.6.1971.

Viiden teesin ohjelma saamelaispolitiikalle. *Helsingin Sanomat* 1.3.1971.

"Viljelyhysteriaa jäkälälaitumilla". Metsähallitus ihmetteli omien aurojensa jälkiä. *Helsingin Sanomat* 28.8.1971.

Väestönlaskenta jättänyt saamen kielen huomiotta. *Helsingin Sanomat* 13.1.1971.

Vähemmistöistä Vaasassa: Yksimielisyys sanoissa mutta ei teoissa. *Helsingin Sanomat* 4.10.1971.

YK:n rotusyrjintäsopimus edellyttää toimia Suomelta. *Helsingin Sanomat* 28.5.1971.

1.2. Televisio- ja radio-ohjelmat

Eläköön saamelaiset. T: Yleisradio TV1/Heikki Ritavuori. E: 3.4.1971. Kesto: 21 min 7 sek.

I Blixtbelysning. T: RTV/Erik Gahneur. E: 27.9.1971. Kesto 19 min 2 sek.

Iltaapala 4. O: Erkki Vihtonen ja Riitta Degerholm. T: Yleisradio TV1. E: 4.12.1971. Kesto: 39 min 27 sek.

Inifrån. Medborgare utan rättigheter. Työryhmä: Iisko Sara, Nils-Henrik Valkeapää, Jouni Labba ja Heikki Hyvärinen. O: Aagot Jung. T: Yleisradio FST. E: 30.3.1971. Kesto: 49 min 50 sek.

Juoigamat. O: Jarmo Porola ja Juhani Valasvaara. Suunnittelija: Nils-Aslak Valkeapää. T: Yleisradio TV2. E: 3.9.1971. Kesto: 26 min 36 sek.

Kolttasaamelaiset. T: SVT. E: 18.12.1971. Kesto: 24 min 44 sek.

Myöhäisuutiset. To: Sulo Aikio. T: Yleisradio TV1. E: 14.8.1971. Kesto 20 min, josta saamelaisosuus 30 sekuntia.

On meilläkin oikeus elää. Radio-ohjelma. To: Sulo Aikio. E: 28.2.1971. Kesto: 38 min 50 sek.

Onko saamelaiskulttuurilla tulevaisuutta? Radio-ohjelma. To: Kirsti Penttinen ja Markku Tanner. E: 21.2.1971. Kesto: 39 min 20 sek.

Päivän Uula. T: Yleisradio TV1/Mirja Karisto. E: 21.5.1971. Kesto: 19 min 40 sek.

Saamelaismateriaalia. Radio-ohjelma. To: Juha Virkkunen. T: Yleisradio Puheohjelmat. E: 19.7.1971.

Saamelaisten oikeuksien julistus. T: Yleisradio TV1/Antero Ruuhonen ja Heikki Ritavuori. E: 27.3.1971. Kesto: 18 min 57 sek.

Tuulen suojaan. O: Juhani Valasvaara. T: Yleisradio TV2. E: 1.9.1971. Kesto: 12 min 46 sek.

1.3. Painettu aikalaisaineisto

Asp, Erkki: Suomen nykylappalaiset ja lappalaisuuden eriytyminen. *Vanhaa ja uutta Lappia.* Kalevalaseuran vuosikirja 51. Toim. Hannes Sihvo. Toimitusneuvosto Sulo Haltsonen, Matti Kuusi, Pertti Virtaranta ja Hannes Sihvo. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo/Helsinki 1971, 114–126.

Dahl, Uno: Suomen kolttasaamelaiset. *Lappi tänään.* WSOY, Helsinki 1971, 61–71.

Kaattari, Kalevi: Kouluolot. *Lappi tänään.* WSOY, Helsinki 1971, 248–264.

Korhonen, Jorma: *Pohjoisen keinoilla. Lehtimiehenä Lapissa ja Lapin laidoilla.* Kustannus-Puntsi, Inari 2008.

Lappi tänään. WSOY, Helsinki 1971.

Nickul, Karl: *Saamelaiset kansana ja kansalaisina.* SKS, Helsinki 1970.

Nickul, Karl: *Saamelaiset.* *Lappi tänään.* WSOY, Helsinki 1971, 72–77.

Pentikäinen, Juha: Lappalaisten perinnealuejako. *Vanhaa ja uutta Lappia.* Kalevalaseuran vuosikirja 51. Toim. Hannes Sihvo. Toimitusneuvosto Sulo Haltsonen, Matti Kuusi, Pertti Virtaranta ja Hannes Sihvo. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo/Helsinki 1971, 127–146.

Saamelaisten kulttuuripoliittinen ohjelma. Hyväksytty VII pohjoismaisessa saamelaiskonferenssissa Jällivaarassa 11.–14.8.1971. Pohjoismaiden saamelaisneuvosto, 1974.

Saamelaistietoa sanoin ja kuvin. Toim. Samuli Aikio. Kalevalaseura, Helsinki 1971.

Valkeapää, Nils-Aslak: *Terveisiä Lapista*. Otava, Helsinki 1971.

Vanhaa ja uutta Lappia. Kalevalaseuran vuosikirja 51. Toim. Hannes Sihvo. Toimitusneuvosto Sulo Haltsonen, Matti Kuusi, Pertti Virtaranta ja Hannes Sihvo. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo/Helsinki 1971.

1.4. Äänitteet

Ritva Oksanen: *Tuli mies*. 1971.

1.5. Muut alkuperäislähteet

Aikio, Niilo: *Liekkejä pakoon. Saamelaiset evakossa 1944 – 1945*. SKS, Helsinki 2000.

Kolttasaamelaiset. Saa'mi Nue'tt ry. [Haettu 10.5.2015.] <http://www.saa-minuett.fi/kolttasaamelaiset.html>

Kosmopolis. Suomen rauhantutkimusyhdistys r.y. [Haettu: 10.5.2015]

<http://www.rauhantutkimus.fi/content/kosmopolis>

Lehtimiehen ohjeet 1968. [Haettu: 10.5.2015] http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_ainkain/lehtimiehen-ohjeet-1968/

Nettikeskustelut päättyvät saamelaismääritelmään, oli uutinen mikä tahansa. *Yle Sápmi* 22.11.2014. [Haettu: 10.5.2015] http://yle.fi/uutiset/nettikeskustelut_paatyvat_saamelaismaaritelmaan_oli_uutinen_mika_tahansa/7644685

Rantala, Leif. *Saamelaisneuvosto 50 vuotta*. 2004. [Haettu: 21.11.2014.] http://www.saamicouncil.net/includes/file_download.asp?deptid=&fileid=2882&file=Saamelaisneuvoston_historiikki.pdf

Saamelaisnuorten johtaja: Kompromissi kelpaa saamelaisille, miksei suomalaisille? *Yle Sápmi* 8.10./17.10.2014. [Haettu 10.5.2015]

http://yle.fi/uutiset/saamelaisnuorten_johtaja_kompromissi_kelpaa_saamelaisille_miksei_suomalaisille/7515776

Saamenmaan ääni kuuluu viimein. *Aviisi* 03/2013. [Haettu: 10.5.2015] <http://arkisto.aviisi.fi/artikkeli/?num=03/2013&id=0b57945>

Selvitys: Koulukirjat levittävät stereotypioita. *Yle Sápmi* 14.10.2014. [Haettu: 10.5.2015]

http://yle.fi/uutiset/selvitys_koulukirjat_levittavat_stereotypioita/7528628

SJL. Tiivis historia 1921–2008. [Haettu: 10.5.2015]

<http://www.journalistiliitto.fi/liitto/historia/>

Suomen saamelaiskäräjät pyytää YK:lta kansainvälistä apua – ”Olemme erittäin pettyneitä Suomen valtioon”. *Yle Sápmi* 28.4.2015. [Haettu: 10.5.2015] http://yle.fi/uutiset/suomen_saamelaiskarajat_pyytaa_yklta_kansainvalista_apua_olemme_erittain_pettyneita_suomen_valtioon/7958791

2. Tutkimuskirjallisuus

Anderson, Benedict: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Alkuteos: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983). Suom. Joel Kuortti. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2007.

Eriksen, Thomas Hylland: *Ethnicity and Nationalism*. Pluto Press, London (1993) 2002.

Fairclough, Norman: *Miten media puhuu*. Alkuteos: *Media Discourse* (1995). Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 1997.

Fiske, John: Toimi maailmanlaajuisesti, ajattele paikallisesti. Suom. Juha Herkman. Alkuperäinen nimi: *Act globally, think locally*. Alkuteos: *Power Plays, Power Works* (1993). *Erilaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen ja Olli Löytty. Vastapaino, Tampere 2003, 131–153.

Hall, Stuart: *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Vastapaino, Tampere 1999.

Kaartinen, Marjo: *Neekerikammo. Kirjoituksia vieraan pelosta*. k & h, Turun yliopisto, 2004.

Kuokkanen, Rauna: Alkuperäiskansojen diskurssi ja dekolonisaatio. *Kojootteja, sulkapäähineitä, uraankaivoksia. Pohjois-Amerikan intiaanien kirjallisuksia ja kulttuureja*. Toim. Sami Lakomäki ja Matti Savolainen. Oulun yliopisto, Oulu 2002, 240–264.

Kuokkanen, Rauna: Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä. *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Toim. Joel Kuortti, Mikko Lehtonen ja Olli Löytty. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2007, 142–155.

Kuortti, Joel: Jälkikoloniaalisia käännöksiä. *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Toim. Joel Kuortti, Mikko Lehtonen ja Olli Löytty. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2007, 11–26.

Lehtola, Veli-Pekka: *Saamelaisten parlamentti. Suomen saamelaisvaltuuskunta 1973-1995 ja Saamelaiskäräjät 1996-2003*. Saamelaiskäräjät, 2004.

Lehtola, Veli-Pekka: Miten lappalainen muuttui saamelaiseksi. *Hiidenkivi* 4/2011. [Haettu: 10.5.2015]

<http://www.hiidenkivi-lehti.fi/Digipaper/OldNews.aspx?id=3333>

Lehtola, Veli-Pekka: *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953*. SKS, Helsinki 2012.

Lehtola, Veli-Pekka; Piela, Ulla ja Snellman, Hanna: Haastava saamenmaa. *Saamenmaa. Kulttuuritieteellisiä näkökulmia*. Toim. Veli-Pekka Lehtola, Ulla Piela ja Hanna Snellman. SKS, Helsinki 2012, 7–10.

Länsman, Anni-Siiri ja Lehtola, Veli-Pekka: Saamelaisliikkeen perintö ja instituutionalisoitunut saamelaisuus. *Saamenmaa. Kulttuuritieteellisiä näkökulmia*. Toim. Veli-Pekka Lehtola, Ulla Piela ja Hanna Snellman. SKS, Helsinki 2012, 13–35.

Nyysönen, Jukka: "Everybody recognized that we were not white." *Sami Identity Politics in Finland, 1945–1990*. University of Tromsø, 2007. [Haettu: 10.5.2015]

<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/1147/thesis.pdf?sequence=1>

Pietikäinen, Sari: *Discourses of Differentiation. Ethnic representations in newspaper texts*. University of Jyväskylä, 2000.

Pietikäinen, Sari: Media, kieli ja etniset identiteetit. *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Toim. Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen ja Hannele Dufva. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä 2002, 241–255.

Pulkkinen, Risto: Saamelaisten esikristillinen uskonto. *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. SKS, Helsinki 2011, 208–270.

Pääkkönen, Erkki: *Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisuus. Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustainen vastaliike*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 42. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2008. [Haettu: 10.5.2015]

<http://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=d452ab92-9f6c-4546-a978-2aafd361ee6a>

Saarikivi, Janne: Saamelaiskielet. Nykypäivää ja historiaa. *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. SKS, Helsinki 2011, 77–119.

Said, Edward: *Orientalism*. Penguin Books, London (1978) 2003.

Seurujärvi-Kari, Irja: Alkuperäiskansatutkimus, alkuperäiskansaliike ja saamelaiset. *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. SKS, Helsinki 2011, 10–55. (2011a)

Seurujärvi-Kari, Irja: "We Took Our Language Back" – The Formation of a Sámi Identity within the Sámi Movement and the Role of the Sámi Language from the 1960s until 2008. *Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities*. Uralica Helsingensia 5. Helsinki 2011, 37–78. (2011b)

Seurujärvi-Kari, Irja: *Ale jaskkot eatnigiella. Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2012.

Smith, Linda Tuhiwai: *Decolonizing methodologies. Research and indigenous peoples*. Zed Books, London (1999) 2006.

Söderholm, Eira: Kieli, murre, varieteetti vai oma kieli? *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit I. Outamaalta tunturiin*. Toim. Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola ja Mervi Autti. Kustannus-Puntsi, Inari 1999, 139–158.

Tanhua, Sonja: *Kurjat koltat, siirtomaaherrojen uhrin? Koltasaamelainen yhteisö lehdistön kuvaamana vuosina 1964–1972*. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Giellagas-instituutti 2014. [Haettu: 10.5.2015]

<http://herkules oulu.fi/thesis/nbnfioulu-201501091001.pdf>

Tuulentie, Seija: *Meidän vähemmistömme. Valtaväestön retoriikat saamelaisten oikeuksista käydyissä keskusteluissa*. SKS, Helsinki 2001.

Valkonen, Sanna: *Poliittinen saamelaisuus*. Vastapaino, Tampere 2009.

Valkonen, Sanna: Essentiaalisten kategorioiden koettelu. Performatiivisuus saamelaisten poliittisen identiteetin ja subjektiuden analyysissä. *Politiikka*. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu 52:4. Valtiotieteellinen yhdistys, Helsinki 2010, 306–320. [Haettu: 10.5.2014]

<http://elektra.helsinki.fi/se/p/politiikka/52/4/essentia.pdf>

Virtanen, Pirjo Kristiina; Kantonen, Lea ja Seurujärvi-Kari, Irja: Modernit ja muuttuvat alkuperäiskansat. *Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa*. Tietolipas 244. Toim. Pirjo Kristiina Virtanen, Lea Kantonen ja Irja Seurujärvi-Kari. SKS, Helsinki 2013, 9–30.

Webb, Jen: *Understanding Representation*. Sage Publications Ltd, London 2009.

3. Yleisteokset, ensyklopediat ja sanakirjat, muu aineisto

MOT. Kielitoimiston sanakirja.